

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN
ORTADOĞU POLİTİKALARI

Yüksek Lisans Tezi

TAMER KERİMOĞLU

İSTANBUL, 201

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN

ORTADOĞU POLİTİKALARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tayyar ARI

İSTANBUL, 2018

T.C
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Geçmişten Günümüze Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu Politikaları

Öğrencinin Adı Soyadı: Tamer KERİMOĞLU

Tez Savunma Tarihi:/...../ 2018

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

.....
Burak KÜNTAY

İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

.....
Program Koordinatörü

İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Tez Danışmanı

.....

.....

Ek Danışman.....

.....

Üye.....

.....

Üye.....

.....

ÖNSÖZ

Bu çalışmada tüm dünyayı yakından ilgilendiren ABD'nin Ortadoğu Politikaları ele alınmış, zaman olarak ta, ikinci dünya savaşından sonraki dönem seçilmiştir.

Tez hazırlanırken dikkat ettiğimiz en önemli husus, konu hakkında yazılmış akademik kitapları tarayıp daha çok yazılmayanları yazmaya çalışmak oldu.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr.Tayyar ARI'ya teşekkürlerimi sunarım.

İlerlemiş yaşıma rağmen öğrenmenin yaşı yoktur felsefeme kalben destek veren ve beni bu konuda sabırla destekleyen sevgili eşim Demet KERİMOĞLU na, işlerimin yoğunluğuna rağmen bana iş konusunda destek verip kaynak taramama yardımcı olan çalışma arkadaşlarıma, onlara ayıracağım vakti okula ayırdığımı gördükleri halde bana destek olan sevgili kızlarım Deniz ve Doğa KERİMOĞLU'na, bu şansı ayağımıza getirip bize bu imkanı sunan Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün tüm çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Bursa / Mayıs, 2018

Tamer KERİMOĞLU

ÖZET

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AMERİKANIN ORTADOĞU POLİTİKALARI

Tamer Kerimoğlu

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

Prof. Dr. Tayyar Arı

Mayıs 2018 / 94 sayfa

Ortadoğu, birçok bakımdan dünyadaki en önemli, önemli olduğu kadarda en sorunlu bölgelerinin başında gelmektedir. Orta Doğu bölgesinin en önemli ve en sorunlu bölge olması yanında, sahip olduğu doğal kaynaklar ve etnik-dini çatışmaların merkezi olması onu bir çekim merkezi yapmış ve sürekli göz önünde olmasını sağlayarak büyük güçlerin dikkatini üzerine çekmiştir.

Özellikle, Soğuk Savaşın bitmesinden hemen sonra ABD'in türlü bahanelerle en önemli müdahale alanlarından birisi hiç kuşkusuz ki Orta Doğu olmuştur.

Bölgede Arap baharı ile başlayan ve bu olayların İslam dünyasında yol açtığı kritik değişimi hassasiyetle mercek altına alan ABD, İsrail-Arap uyuşmazlığındaki yeni çözüm yollarında diplomasiyi ön planda tutan bir duruş sergilemeye devam etmektedir. ABD, Orta Doğu politikasını İsrail'in ve bölgeye yerleştirdiği askeri varlığının güvenliği üzerine kurgulamaktadır. Ayrıca en önemli başarı kriterleri olarak ta Irak'ın istikrarı ve İran'ın nükleer silahlara sahip olmasının engellenmesini görmektedir.

ABD'nin Orta Doğu bölgesindeki dış politikalarının Güçler Dengesindeki değişime bağlı olarak sürekliliğini muhafaza ettiği, bununla birlikte Rusya ve Çin ile rekabet hâlinde zaman zaman şiddetlendiğini ve gereğinde askerî kuvvet kullanıldığını belirtmek gereklidir.

Bu tez çalışmasında, geçmişten günümüze ABD'nin Orta Doğu politikaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Orta Doğu, Savaş, Petrol, Din

ABSTRACT

UNITED STATES MIDDLE EAST POLICIES FROM PAST TO NOW

Tamer Kerimoğlu

Global Politics and International Relations

Prof. Dr. Tayyar Ari

May 2018, 94 page

The Middle East is one of the most important region in the world and at the top of the most problematic regions. The fact that the Middle East region is the most important and the most troubled region, as well as being a center of natural resources and ethnic-religious conflicts, has made it a center of attraction and attracted the attention of great Powers.

After the end of the Cold War, no doubt that one of the most important areas of intervention for the United States has been the Middle East.

The United States, which has sensitively examined the critical changes in the Islamic world caused by the events started with the Arab Spring, continues to hold a diplomatic stance on new ways of resolving the Israel-Arab conflict. The Middle East policy of the United States is based on the security of Israel and security of his military presence in the region. It also considers Iraq's stability and Iran's inhibition for nuclear weapons as the most important success criterias.

It is necessary to state that the US maintains its continuity in its foreign policies in the Middle East region due to the changes in the Balance of Power, along with that it is sometimes intensified in competition with Russia and China and sometimes military force is used when necessary.

In this thesis, the US Middle East policies were evaluated from past to now.

Keywords: USA, Middle East, War, Oil, Religion

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	Viii
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	4
2.1 ORTADOĞU KAVRAMI	4
2.1.1 Orta Doğu Neresidir.....	4
2.1.2 Orta Doğunun Tarihi	7
2.1.3 Orta Doğunun Jeopolitik ve Stratejik Önemi	10
2.1.4 Orta Doğunun Kültürü ve Demografik Yapısı.....	12
2.1.5 Orta Doğunun Sosyal-Ekonomik ve Siyasi Yapısı.....	15
2.1.6 Orta Doğunun Enerji Kaynakları.....	18
2.1.7 Orta Doğunun Soğuk Savaş Öncesi Durumu.....	20
2.2 ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ.....	23
2.2.1 ABD’nin Dış Politika Geleneği ve Demokrasi Israrı.....	23
2.2.2 ABD’nin Orta Doğuya Verdiği Önem.....	24
2.2.3 ABD’nin Orta Doğuya Yönelik Ekonomik ve Stratejik Çıkarları...27	
2.2.4 ABD’nin Orta Doğuya Girişi.....	28
2.2.5 ABD’nin Orta Doğu Politikasının Arka Planı.....	30
2.2.6 ABD Dış Politikasına Genel Bakış.....	32
2.2.7 ABD’deki İki Büyük Partinin Orta Doğuya Bakışı.....	35
2.2.7.1 Demokrat Partinin yaklaşımı.....	35
2.2.7.2 Cumhuriyetçi Partinin yaklaşımı.....	36

2.3 ABD’NİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ORTA DOĞU POLİTİKALARI.....	36
2.4 ABD’NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI ORTA DOĞU POLİTİKALARI....	45
2.5 ABD’NİN 11 EYLÜL SONRASI ORTA DOĞU POLİTİKALARI.....	50
2.6 ABD’NİN BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ (BOP).....	56
2.6.1 BOP’un Tanımı	56
2.6.2 BOP’un Doğuş Fikri.....	59
2.6.3 BOP’un Kapsamı	63
2.6.4 BOP İçin Destek Arayışları ve Gelişmeler.....	66
3. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	78
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
SB	: Sovyetler Birliği
ARAMCO	: Arap-Amerikan Petrol Şirketi
AIPAC	: Amerika İsrail İşleri Komitesi
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgüt
BOP	: Büyük Orta Doğu Projesi
KİS	: Kitle İmha Silahı
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
FDKC	: Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi
ABCFM	: Amerikan Misyonerlik Okulu
AB	: Avrupa Birliği

1. GİRİŞ

Bu çalışmada dünyadaki tartışmasız en büyük güç olan ABD'nin (Amerika Birleşik Devletleri) yine tartışmasız dünyanın en karışık bölgesi olan Orta Doğudaki politikaları, geçmişten başlayarak günümüze kadar mercek altına alınıp; Neden, Nasıl, Niçin sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

ABD'nin Orta Doğu ile ilgili politikalarını dönemsel olarak inceleyen birçok araştırma mevcutken, geçmişten günümüze bu politikaların tek çalışmada toplandığı bir çalışma ortaya koymak amacıyla yapılan bu tez çalışması ile Orta Doğu diye tanımlanan bölgede ABD'nin ilk ortaya çıktığı günden, bugüne kadar geçen zamanda uyguladığı politikalar incelenmiştir.

Bu çalışmanın dikkat çekmek istediği ve öneriler sunacağı araştırma problemi şudur: ABD'nin Huzur ve Demokrasi götürmek adı altında Orta Doğuda uyguladığı politikalar doğrudan ve dolaylı olarak bölgeyi nasıl etkilemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Orta Doğu ile ilgili kavramlar anlatılarak bölge hakkında detaylı bilgiler verilmiş, İkinci bölümde ABD ile Orta Doğu arasındaki ilişkilerin tarihi ve önemine değinilmiş, sonraki bölümlerde ise dönemler bazında ABD'nin Orta Doğu Politikalarının detaylarına inilmiştir.

Yapılan teorik incelemelerden sonra ABD'nin Orta Doğu coğrafyasında uyguladığı politikalar zamanın ruhu ve derinliği göz önüne alınarak incelenmiş, ABD'nin Orta Doğu'ya vermek istediği biçim ve bu konuda girdiği mücadele ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur.

Yapılan bu araştırmalar sırasında, komplo teorilerine ve ideolojik bakış açılarına yer verilmemiş olup, genel kabul görmüş fikirlere ve Orta Doğu konusunda belli bir bilgi seviyesinde olduğu bilinen otoritelerin yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın sınırlarını ise İkinci dünya savaşı ile başlayıp günümüze kadar uzanan tarihi bir çerçeve oluşturacaktır.

Günümüz dünyasında; Zengin enerji kaynaklarına sahip Orta Doğu, dini ve kültürel açıdan bütün dünyanın ortak paydası olan son derece özel ve stratejik bakımdan önemli bir bölgesidir.

Soğuk Savaş yıllarına baktığımızda Orta Doğu üzerinde açıktan bir politika izleyen ülke göze çarpmasa da Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte aslında gizli politikaların izlendiği gözler önüne serildi. Çünkü savaşın bitmesiyle birlikte ABD başta olmak üzere önemli devletler bir anda yüzlerini enerji deposu Orta Doğu'ya çevirdiler. Soğuk Savaşın gergin ve kaygılı atmosferinden kurtulan ülkelerin yeni pazar arayışlarının hedef noktası bir anda Orta Doğu oldu.(Gökbaş, 2010) Egemen güçler, pazar ihtiyaçlarını açık bir şekilde elbette ortaya koymadılar, temel hedef yeni pazarlar elde etmek olsa da bölge halklarının ihtiyaçlarını iyi analiz ederek, onların en çok ihtiyacı olan demokrasi, insan hakları gibi popüler kavramları ön plana çıkararak geri kalmış Orta Doğu'ya barış ve özgürlük götürmek adına işe koyuldular.(Alp, 2008, s.114)

Yapmaya çalıştıkları en önemli şey öncelikle bölge halkının olup bitenleri anlayamaması için sürekli bir kaos ve gerginlik ortamı yaratmak olmuştur. Bu kaos ortamında bölgede gündemi kendileri belirleyerek kaosu kendileri pompalamıştır. Bu yaratılan suni gündem ve kaos ortamının aslında kimin işine yaradığını zaman geçtikçe bölge ülkeleri ve dünya görmeye başlamıştır.

Geçmiş dönemlerde ülkeler dış politikalarını oluştururken temele siyasi ve dini faktörleri yerleştirip etrafını diğer kavramlarla destekliyorlardı. Günümüzde ise bu iki temel kavramın yerini ekonomi, etnoloji ve ideolojinin aldığını görmekteyiz.

ABD küresel güç olma yolundaki hedeflerini gerçekleştirmek ve devamlı hale getirmek için stratejik açıdan çok önemli olan Büyük Orta Doğu coğrafyasına hâkim olma ve bu hâkimiyete engel olması muhtemel güçleri engelleme stratejisini izlemektedir.

Bugün bölgedeki belki de tek egemen güç olarak karşımıza çıkan ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisi ilk olarak din bazlı olmuş misyonerlik faaliyetleri ile girdiği bölgede bu politikası pek bir varlık gösterememiştir. Bu dönemlerde bölgede İngilizler söz sahibidir ve bölgenin politikalarını İngiltere belirlemektedir.

ABD'nin bölgeye girmek için İkinci fırsatı Birinci Dünya Savaşı sonrası insani yardımlar yapmak bahanesiyle olmuştur. Bu sayede Orta Doğu'yu ülkelerini yakından

tanıma fırsatı bulan ABD, bölgenin önemini ve zenginliğini görmüş ve burada var olmak için Orta Doğu politikasını bu temel üzerine şekillendirmeye başlamıştır.

Zaman zaman değişiklik gösterse de ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Orta Doğu Politikalarında ciddi bir değişiklik göze çarpmaz. Ancak savaş sonunda Sovyetlerin İkinci büyük güç olarak tarih sahnesinde var olmasıyla birlikte ABD bunu bir tehdit unsuru olarak görmüş ve Orta Doğu Politikasını Sovyetlerin bölgede yayılmasını nasıl engelleyebilirim bağlamına oturtmuştur. ABD'nin Sovyetler için izlediği bu politika Soğuk Savaş boyunca bu şekilde devam etmiş ancak SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) dağılmasıyla olayın rengi değişmiştir.

Bugün bölgede var olan belirsizlikler tesadüfi oluşmamıştır. Bu durum ABD'nin istek ve politikaları ile paraleldir ve böyle olmasını ABD istemektedir. ABD'nin bugün bölgede izlediği politika zenginliği başka bir güç ile paylaşmayı arzu etmeme temeline dayanıyor. ABD için Soğuk Savaş sonrası Orta Doğusu eşittir petrol ve güç demektir.

Yaklaşık elli yıl süren Soğuk Savaş dönemi son bulduğunda o dönemde gizemini koruyan bir çok tez çok ciddi şekilde tartışılır hale gelmiştir. Sistemler değişerek kendilerini yeni baştan dizayn etmişlerdir. Dünya gergin ve iki kutuplu bir sistemden sıyrılmış ve bundan sonra ne olacaktır sorusuna cevap aramaya başlamıştır. ABD tek büyük güç olarak mı kalacaktır? Suriye deki olaylar ve iş birlikleri yeniden Rusya'yı bölgede etkin söz sahibi ülkelerden biri haline getirecek midir?

2.LİTERATÜR TARAMASI

2.1 ORTA DOĞU KAVRAMI

2.1.1 Orta Doğu Neresidir?

Coğrafi açıdan Orta Doğu'nun tanımının yapılması, daima tartışmalara neden olan bir konudur. İkinci dünya savaşından hemen önceki dönemde Avrupalı coğrafyacılar Orta Doğu diye bir kavramı literatüre soktular. Dünyanın bir çok yerinde sömürgeleri bulunan İngilizler bu sömürge topraklarının kontrolünü daha iyi yapabilmek için bunları bölgelere ayırma ihtiyacı duydular. Kendilerini Merkeze koyup bu konuma göre tanımlar yaptılar. Bu tanımlara göre bölge doğunun ortasında kalmaktaydı. Tanım buradan şekillenmiştir.

Orta Doğu denildiğinde tam olarak neresinin kast edildiği, nereleri kapsadığı konusunda tam bir anlaşma olmasada genel hatlarıyla eski dünyaya ait karaların birleştiği alan kast edilmektedir.(Türel 2011, s.12) Bernard Lewis'e göre SSCB'nin dağılması sonrası müstakil devlet olarak ortaya çıkan Orta Asya Cumhuriyetleri de Orta Doğu'nun tanımına dahil edilmelidir.

Tarihe baktığımızda ilk batılı coğrafyacılar Avrupa'nın doğusunu; "Yakın Doğu", "Orta Doğu" ve "Uzak Doğu" olarak üçe ayırmışlardır. Akdeniz'den Basra Körfezi'ne kadar olan bölgeye Yakın Doğu, Basra Körfezinden Güneydoğu Asya ya kadar ki bölüme, Orta Doğu, Pasifik Okyanusuna bakan topraklara da Uzak Doğu demişlerdi. (Hiro 1996, s.195)

Avrupa merkez alınarak yapılan başka bir tanımlamaya daha rastlamaktayız. Bu tanımlamada Avrupa merkez olarak alınmış Fırat–Dicle nehirlerinin belirlediği hattın batısında kalan topraklara "Yakın doğu", bu hatla Seylan-Burma arasında kalan topraklara "Orta Doğu", bu hattın daha doğusundaki coğrafi alanlara da "Uzak Doğu" denilmiştir. (Sandıklı 2006, s.15)

Cöhce, ABD'nin BOP'unu (Büyük Orta Doğu Projesini) kastederek bu projeye göre, Orta Doğu demek Kuzey Afrika'dan İran Körfezi'ne, Ege kıyılarından Çin sınırlarına

kadar Pakistan ve Afganistan'ı da içine alan ve Müslümanların çoğunlukla yaşadığı yerleri kapsayan çok geniş bir coğrafyadır der.(Cöhce 2000, s.67)

Avrupa'dan Çin ve Hindistan'a deniz yolu ile ulaşmak bir hayli uzakken Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte bu ulaşım çok kolay hale geldi. Bu durum İngilizlerin Hindistan pazarına kolay ulaşabilmesi açısından önemli bir durumdu. Süveyş Kanalı'nın açılması bölgede İngilizlerin yeni planlar peşine düşmesine neden olurken bölgenin adı da bu andan itibaren Orta Doğu olarak anılmaya başladı. Bu kavramın İngiliz resmi kaynaklarına bu şekilde girmesi ve kullanılmaya başlanması ise İkinci Dünya savaşı sonrası döneme denk gelir.(Şahin 2011, s.11)

Orta Doğu diye bir kavram kullanılmaya başladıktan sonra bu söz konusu bölgenin sınırlarını ilk kez İngiliz General Thomas Gordon çizmeye çalışmış ve Orta Doğu denildiğinde tam olarak nereden bahis edildiğinin anlaşılmasını sağlamıştır. (Tekkaya 2007, s.30) Thomas Gordon'un kendisine göre sınırlarını çizdiği Orta Doğu'ya baktığımızda günümüz haritasındaki İran ve Afganistan coğrafyasını içine alan bölge anlaşılmaktadır.(Tekkaya 2007, s.33) Dikkat çeken asıl olay, büyük devletler tarafından sürekli işgal planları yapılan zaman zaman işgal edilen ve herkesin iştahını kabartan bu bölgenin sınırlarının fark edilmesinin yirminci yüzyılın başında olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında batının sınırlardan çok kaynaklara odaklandığını görmek mümkündür. (Tekkaya 2007, s.30)

Resmi olarak Orta Doğu tanımının ilk sahibi bilinen Amerikan deniz tarihçisi Alfred Thayer Mahan 1902 yılında sınırlarını çizdiği Orta Doğu İran Körfezi ile onun sahil kısmını içermekteydi. Mahan sınırları neden bu kadar dar tutmuş diye baktığımızda bunun altında yatan nedenin bölgede İngilizler için tehlike arz edebilecek potansiyel tehditlerin etkili olduğunu görmek mümkündür.(Tekkaya 2007, s.33)

Thomas Gordon ve Alfred Thayer Mahan tarafından ayrı bir bölge gibi sınırları çizilmeye başlanan Orta Doğu'nun günümüzdeki sınırlarına en yakın sınırları tanımlayan Valentine Chirol olmuştur. Chirol'un Orta Doğu sınırlarına bakıldığında İran, Irak, Arabistanın Doğusu, Afganistan ve Tibet'i görürüz. İran Körfezi de bu bölge sınırları içinde kabul edilmektedir.(Ataç 2006, s.33)

Genişletilmiş Orta Doğu tanımına bakıldığında Çanakkale Boğazu, İstanbul Boğazu, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Hürmüz Boğazu ve Basra Körfezi gibi dünya ticaretinin damarlarını oluşturan bu su yollarının tamamının bu bölgede birleşmiş olması Orta Doğu'ya "Yedi Deniz lkesi" denilmesine neden olmuştur. (Bıyıklı 2007, s.49) Jeopolitik Uzmanları bölgeyi "Dünya Adası" olarak ta tanımlamışlardır. (İlhan 1989, s.26-31)

Dünyadaki en önemli kara ve deniz yollarının bölgede bulunması sebebiyle Orta Doğu, doğu ile batı arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu önemli görevi nedeniyle jeopolitik ve stratejik değer açısından eşsiz bir öneme sahiptir. Jeopolitik ve stratejik önemi ve "Kara Altın" olarak nitelendirilen petrolün ekonomi açısından önem kazanmasıyla birlikte Orta Doğu, tarihin ilk dönemlerinden bu zaman dünya egemenliğine odaklanan güçlerin öncelikli hedefi haline getirmiştir.(Turan 2002, s.16-17)

Orta Doğu, coğrafik değeri ve stratejik önemi kadar semavi dinler açısından da çok önemli bir değere sahiptir. Tek tanrılı dinler diye bildiğimiz Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi üç büyük dinin bu bölgede doğup, gelişmesi müthiş bir dini çeşitlilik ve mezhepsel motiflerinde gelişmesine imkân sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında bölgenin egemen dini olan İslamiyet, Sünni ve şii olarak iki ana kola ayrılmış bunlarda kendi içlerinde çeşitli mezheplere bölünmüşlerdir. Bu eşitlilik bölgede birlikte yaşayan ülkelerin çatışma nedenleri içinde de görülebilmektedir. (Lewis 1998, s.27-28) Semavi dinlerin bu bölgede inmiş olması bölgeye kutsiyet kazandırırken bunun diyeti olsa gerek yüzyıllardan beri bölgede sular bir türlü durulmuyor ve dünyanın kaynayan kazanı olarak görülüyor. (Ataç 2006, s.35)

Buraya kadar Orta Doğu'nun coğrafı tanımı ve sınırları üzerinde yaptığımız tanımlamaları kavramsal bir zemine oturtacak olursak Tayyar ARI'nın dar ve geniş anlamda Orta Doğu tanımından yararlanabiliriz. ARI'ya göre;

Dar anlamda Orta Doğu; Batıda Mısır, doğuda Umman Körfezi, kuzeyde Türkiye ve İran, güneyde Aden Körfezi ve Yemen'i içine alan bir coğrafyadır. Bu dar anlamdaki tanım bugün en çok kullanılan tanımdır.

Geniş anlamda Orta Doğu ki bu Orta Doğu tanımı aynı zamanda ABD'nin Büyük Orta Doğu tanımını da kapsamaktadır; Batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı kapsayan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini içine alan, bunlara ek İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir bölgedir.(Arı 2012, s.21)

Orta Doğu öyle enteresan bir öneme sahiptir ki, nereden hangi amaçla baktığına bağlı olarak tanım ve anlam değiştirebilmektedir. Bu durumu Cemil Meriç; Orta Doğu'yu Kaypak bir mefhumu benzeterek ne zaman, niçin doğduğu bilinmeyen bir rivayet olarak ortaya koyar.(Meriç 1980, s.282)

Bölgenin adının geçmişte ne olduğu ve kimin bu adı literatüre soktuğu, dar ve geniş anlamda Orta Doğu'nun neresi olduğunun tanımı asırlardır tartışıla dursun bugün bilinen bir gerçek var ki oda, bugün bütün dünyada Orta Doğu dendiğinde aynı coğrafyanın akıllara gelmesi ve insanların beyninde kaynayan kazan, çözümü imkansız sorunlar yumağının gelmesidir.

2.1.2 Orta Doğu'nun Tarihi

İnsanlık tarihi kadar eskidir Orta Doğu'nun tarihi. Kültürel özellikleri ve coğrafi konumu itibari ile kadim medeniyetlerin ev sahibidir. İnsanlık için ilk sayılabilecek bir çok şeyin hayat bulduğu coğrafyadır Orta Doğu. Yerleşik hayata geçiş denemelerini insanoğlu bu bölgede yaptı, ilk yazıyı icat edip bu bölgede kullandı, buldukları bu yazı ile toplumsal düzeni sağlayacak ilk kanunları yaptı. Bütün bunlar bölgede olması açısından çok önemlidir Orta Doğu.

Petrolün yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde dünya için önemli hale geldiğini dikkate alırsak bölge için tarihsel süreçte en önemli ögenin dinler olduğunu görürüz. Dinlerin doğuşunu ve bölgedeki gelişimini anlamadan Orta Doğu'yu anlamak mümkün olmaz. İlk Yahudi Devleti burada kurulmuş ve Kudüs'ü başkent yapmıştır. Yahudilik açısından sonsuz öneme sahip Kutsal Tapınağı Hz. Süleyman Kudüs'te inşa etmiştir. Kuran-ı Kerimden haklarında bilgi sahibi olduğumuz peygamberlerin büyük çoğunluğu bu

bölgede yaşamıştır. Hristiyan dininin peygamberi Hz. İsa dinini ilk olarak bu bölgede yaymaya başlamış ve çarınha Kudüs'te gerilmiştir. Peygamberimiz Hz. Muhammed Kutsal Miraç olayında semaya Kudüs'ten yükselmiştir. 624 yılına kadar Müslümanlar namaz ibadetini yaparken Kible olarak Kudüs'e yüz dönmüşlerdir. Bütün bu dinsel kavramlara baktığımızda üç büyük din açısından önemli sayılan değerlerin Orta Doğu'da yaşandığını görebiliriz. (Arı 2012, s.35)

Dünya tarihinde son iki-üç bin yıla baktığımızda dikkat çeken bir çok medeniyet ve devlete ev sahipliği yapması açısından da dikkat çeker Orta Doğu. (Cöhce 2000, s.67) Bu medeniyetler ve devletlerin ortaya koydukları kültürel zenginliklerden izler taşıması açısından diğer bölgelerden bir adım öne çıkar Orta Doğu Bölgesi. Milattan önceki dönemlerde de savaşların ve mücadelelerin ortak noktasında görürüz bölgeyi. Milat öncesinde Batı medeniyetine hâkim olan Yunanlılar, Orta Doğu'ya hâkim İran'lularla bölgeye hâkim olmak için uzun süren savaşlar yapmıştır. Döneminin en büyük gücü Büyük İskender MÖ 300'lü yıllarda Orta Doğu'ya hâkim olmuş ve sonrasında bölgede birkaç asır sürecek olan Roma-Pers-Sasani mücadelesi devam etmiştir.(Cöhce 2000, s.68)

Tarihin en önemli medeniyetlerinden sayılan Mısır, Babil, Sümer, Asur ve Akkad gibi devletler Milattan önceki devirlerde bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu kadar önemli medeniyetin bu bölgede toplanmasının en büyük nedeni Nil, Fırat ve Dicle gibi yaşamsal nehirlerin bu topraklardan geçmesidir. Bu nehirlerin sulamaya imkan sunması ve bereketli toprakların verimliliği ilk insanların bu bölgede yerleşik hayata geçtiğini gözler önüne sermektedir.(Memiş 2002, s.17-18)

Var olduğu dönemin en büyük uygarlıklarının başında gelen Sümerlerin yaptıkları su kanallarına bakıldığında tarımda ne kadar ileri düzeye ulaştıklarını görmek mümkündür. Tarımda bu kadar ileri seviyeye ulaşan Sümerlerin tekerleği de insanlığa hediye etmesi bir tesadüf olmasa gerek. Bölge tarihini ilk yazıyı bulan ve kayıt tutmada kullanan Sümer Kitabelerinden bütün dünya öğrenmiştir.(Turan 2003, s.18-19) Tarihin ilk yazılı kanunlarının yapıcısı Hammurabi Orta Doğuda hüküm süren Babil kralıdır.(Memiş 2002, s.21). Orta Doğu'da böyle önemli uygarlıkların yanında kurulan Fenikeliler gibi deniz uygarlıklarını da görmek mümkündür. M.Ö 1200 ler de kurulan bu devlet ticarete

üst seviyelere ulaşınca, ticari işlerini kolaylaştırmak için buldukları 22 harfli alfabeleri bugünkü batı alfabelerinin temelini oluşturmaktadır.(Turan 2003, s.44)

Böyle önemli medeniyetleri İslamiyet'in doğuşu ile birlikte Araplar ve Selçuklular takip ederek bölgede hâkimiyeti temin etmek için uzun bir süre haclı seferleri ile mücadele içinde olmuşlardır. (Beyatlı 2008, e-bülten) Selçukluların ardılı olan Osmanlıların bölge üzerindeki hâkimiyeti on dördüncü yüzyıla dayanır. Yavuz Sultan Selimin Mısır Seferi sonrası 1517 yılında Halifeliği resmi olarak Anadoluya taşımıştır. (Pappe 2009, s.19)

Osmanlı İmparatorluğu zamanında bugünün birçok Orta Doğu devleti Osmanlının vilayeti konumundaydılar. (Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin)(Özey 1997, s.19)

Osmanlı zamanında barış ve huzurun hâkim olduğu topraklara Birinci Dünya savaşı öncesi sızan İngiliz güçlerinin girmesi karışıklıkları da beraberinde getirdi. Şerif Hüseyin'in İngilizlerle yaptığı iş birliği, İngilizlerin Arap Ayaklanmalarını körüklemesi bölgedeki huzur ve barışı yok ettiği gibi bölgenin de Osmanlıların hâkimiyetinden çıkmasına neden oldu. (Altuğ 1970, s.262) Söz konusu İngiliz işbirlikleri Osmanlının en güçsüz dönemine denk geldiği için ekonomik ve yönetsel olarak bölgeye ağırlığını koyamaması da bölgenin Osmanlı açısından kaybının en önemli nedenlerinden biridir. Bunlara rağmen Orta Doğu'da en rahat ve istikrarlı dönem bölgede Osmanlı hâkimiyeti olduğu devirlere rastlamaktadır.

Orta Doğu halkları zamanında Osmanlının uyguladığı politikalardan şikayet etsede Osmanlının bölgeyi kaybettiği andan bugüne kadar Orta Doğu'da huzur ve barışın bir türlü sağlanamaması aslında Osmanlı Politikalarının ne kadar doğru olduğunda kanıtlamaktadır. (Karaaslan 1998, s.43)

Balfour Deklarasyonu ile Yahudilerin Filistine yerleşmesinin önünün açılması ve onlara İngilizlerin hamilik yapması bir bakıma kurulacak yeni bir İsrail devletinin habercisi niteliğindedir. İngiltere ile Fransa'nın hedefi bölgeye tek başına hâkim olmak olsa da bu pastayı birbirine kaptırmak istemeyen bu güçler imzaladıkları Sykes-Picot Anlaşması çerçevesinde kendi emellerine hizmet edecek monarşiler kurarak bu emellerini gerçekleştirdiler. Orta Doğu Devletleri İkinci Dünya savaşına katılmayarak tarafsız kalmayı yeğlemelerine rağmen savaş sonrası dünyada değişen güçler dengesi yine Orta Doğu coğrafyasının üzerine oyunlarını kurmuşlardı. Bu oyunda aktörler değişmiş,

İngiltere ve Fransa yerini ABD ve SSCB'ne bırakmıştır. Ancak Orta Doğu'nun bu iki yeni aktörü ideolojik olarak birbirinin tam zıttı durumundaydılar. Oysa kısa bir süre önce İkinci Dünya Savaşında müttefik olan ABD ve SSCB şimdi birbirinin baş düşmanı idiler. Rekabetleri o kadar büyüktü ki dünya devletleri bu iki güç etrafında toplanmaya başladı. Bu iki gücün etrafında yer almak istemeyen üçüncü bir güç daha vardı ki onlarda Bağlantısızlar olarak Soğuk Savaş sürecindeki yerlerini aldılar.

İkinci Dünya savaşının ardından 1948 yılında kurulan İsrail devleti Orta Doğu devletleri açısından bir daha hiç gelmeyecek huzurun habercisi gibiydi. Yahudi İsrail Devletine karşı Müslüman bölge ülkeleri bir birine yaklaşıp gereği hissettiler. Bir süre sonra başlayan Arap-İsrail Savaşı günümüze kadar sürerek devam etmektedir.(Sander 2002, s.300) 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşında ABD'nin de açık desteğini alan İsrail artık Orta Doğu'ya ben yerleşim imajını vermekteydi. ABD'nin gizli gizli desteklediği İsrail'e bu kez açıktan destek vermesi Arap Ülkelerini ABD'den uzaklaştırarak SSCB'ne yaklaşımlarına neden olmuştur. SSCB'nin desteğini gören Arap Ülkeleri İsrail'e kapıları kapatmış ve “çözüm-görüşe-barış yok” sloganı oluşturmuşlardır. (Sander 2002, s. 537)

Bölgenin tarihindeki son dönemlere baktığımızda hemen hemen her olayın altında direkt veya endirekt ABD'nin olduğunu görmek mümkündür. İran-Irak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, 11 Eylül saldırıları ve ardından ABD'nin Afganistan ve Irak'a direkt müdahalesi akıllara otomatik olarak akıllara “bundan sonra ne olacak” sorusunu getirmektedir.

2.1.3 Orta Doğu'nun Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Orta Doğu hakkındaki genel kanı Orta Doğu'yu kontrol eden gücün dünyayı da kontrol edeceği yönündedir. Bu Jeostratejik önemi dolayısıyla olsa gerek egemen güçlerin öncelikli hedefi bölgeyi kontrol altında tutmak, bunu başaramadıkları taktirde de rakip güçlerin bu sahada top koşturmasına engel olmaktır.

Orta Doğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik önemini maddeler halinde özetlemek gerekirse:

- i. Dünyanın aktif en zengin enerji kaynaklarının bu bölgede olması dolayısıyla çok geniş ve yeni bir pazardır.

- ii. Bölgede gözü olan birçok devlet olduğu için yeni bir mücadele sahasıdır.
- iii. Ekonomik ve Politik egemenliğin vücut bulduğu mekânsal odaktır.
- iv. Soğuk Savaşın ardından oluşan en önemli Jeopolitik merkezdir. (Hacısalihoglu 2005, s.558)

Görüldüğü gibi bu sayılan nedenlerden ötürü Orta Doğu'nun stratejik önemi asla yadsınamaz ancak bu kadar önemli bir bölge ülkelerinin ekonomilerinin zayıf olması ve umutlarını sadece petrole bağlamalarının altında yatan sebeplere baktığımızda; Kaynak dağılımındaki zayıflık, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ilk göze çarpan faktörler olarak göze çarpmaktadır. Orta Doğu ülkelerindeki bu duruma bakılarak, bölge ülkeleri; Ne kapitalist ekonomiler içerisinde ne sanayileşmiş ekonomiler içerisinde ne de geri kalmış üçüncü dünya ülkeleri içinde değerlendirilebiliyor. (Doğan/Altun 1994, s.2)

Hiçbir ekonomi içerisinde değerlendirilmeyen bölge ülkeleri zengin petrol kaynaklarıyla özdeşleşmiş durumdadır ve ekonomileri bu şekilde anılmaktadır. Orta Doğu hakkında yapılacak her türlü yorumda göz önünde bulundurulması gereken en önemli faktör kuşkusuz petroldür. Bölgedeki içi çekişmeler, sosyo-kültürel yapı, politik ve askeri şekillenme tamamen petrole bağlı gelişmektedir. Bölge ekonomileri için her şey demek olan petrol bölgedeki istikrarsızlığında baş aktörüdür. Özellikle dünyanın egemen güçleri Orta Doğu'daki petrol kozuna hâkim olmak için sürekli işin içinde olmuşlar ve bölge ülkelerinde kırılğan yapıdaki yönetimlerin tetikleyicisi olmuşlardır. (Kona 2004, s.117)

Bir devletin bulunduğu bölgedeki doğal kaynakları, su havzaları ve iklimi gibi değerlerinin askeri açıdan önemi Jeostrateji olarak tanımlanıyorsa bu tanımın en önemli örneği Orta Doğudur.(Karabulut 2005, s.21)

Jeostratejik tanımdan yola çıkıldığında Orta Doğu bölgesinin dünya çapında stratejik önemini iyi anlamak, bölgenin ruhunu anlamamıza yardımcı olur.(Akpınar 1983, s.47)

Avrupa ile Asya arasındaki ticari yolların tümüne yakınının bölgeden geçmesinin kendisine kazandırdığı eşsiz jeopolitik değerden ötürü Orta Doğu tarihin yazılmaya başladığı zamanlarından beri, dünya medeniyetlerinin ilk hedefi haline getirmiştir. (Turan 2002, s.16)

ABD’li jeopolitik uzmanı Brzezinski’ye göre Batı Avrupa + Uzakdoğu= Orta Doğu demektir. Başka bir deyişle Orta Doğu bu iki bölgenin toplamı kadar bir öneme sahiptir. (İzzeti 2006, s.73) İngiltere’nin 1970’li yıllarda Orta Doğu’dan çekilip boşalttığı yere hızlı bir şekilde ABD’nin girmesi aslında bir çok stratejinin görülmesi açısından önemlidir.

Son olarak Orta Doğu üç büyük semavi dinin doğduğu topraklar olması açısından bu dinlerin mensupları için oldukça büyük manevi öneme sahiptir. Üç dinin mensupları da manevi havayı sürekli hissedebilmek için dinlerinin doğduğu topraklara sahip olma arzusu duymaktadır. Yahudilerce vaat edilmiş topraklara sahip olma arzusu da hiçbir zaman son bulmayacak bu uğurda politikalar geliştirecek ve uygulamaya koyacaklardır. Bu topraklara sahip olmaya çalışmanın bir yansıması da Haçlı seferleridir. Bunun neticesi olarak ta Orta Doğu’nun yer altı kaynaklarında ve sahip olduğu jeopolitik konumu üzerinde söz sahibi olmak için yaşanan çatışmalara ek olarak, din eksenli çatışmalar da yaşanmış ve yaşanacaktır.

2.1.4 Orta Doğu’nun Kültürü ve Demografik Yapısı

Orta Doğu insanlığın en eski yerleşim yerlerinden biri olduğundan ötürü bu bölgenin kültürel yapısını incelemeden bölge hakkında net bir bilgiye ulaşmak imkânsızdır. Orta Doğu Kültürü denilince yine ilk göze çarpan şey dinsel olgulardır. Bu bölgedeki kültürün şekillenmesindeki en önemli öge olan din özellikle İslam dini, günlük yaşamın akışından politika üretilmesine ve devletlerin şekillenmesine kadar her alanda etkili olmuştur. Bu dini olgular ve bu olgulara göre şekillenmiş devlet yapıları bölge üzerinde tahakküm kurmaya çalışan Batılı devletlerin işini zorlaştıran en büyük engeldir. Çünkü konu din ve dinsel yargılar olunca onu aşmak ve halka anlatmakta bir o kadar zor olmaktadır. Geleneklerine ve dinine bağlı Orta Doğu halkı değişime karşı ciddi bir direnç göstermiştir her zaman.

Orta Doğu denilince akla ilk olarak İslam dini gelse de bölgede çok fazla olmasa da Hristiyan nüfusun varlığı da göz ardı edilemez. Sayıca çok fazla olmayan Hristiyan nüfus çoğunlukla Lübnan başta olmak üzere, Suriye ve Filistin de küçük gruplar halinde yaşamaktadırlar. Orta Doğuda dini tamamen Hristiyan olan bir devlet yoktur. Ancak dini tamamen Yahudi olan İsrail bu konuda dünyada da tektir. İsrail deki Yahudilerin dışında küçük bir azınlıkta İran’da varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler.

İsrail'in kuruluş öyküsüne baktığımızda halkı Yahudi olsa da toplama bir devlet oldukları için kültürel açıdan ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır. Yahudiler arasındaki bu kültürel farklılıklar zaman zaman bölgede ciddi çatışmalara neden olmaktadır. (AÖF3035- 2013, s.13-14)

İslam dinindeki aile planlamasına ilişkin yasaklar etnik grupların bölgedeki dağılımlarını da dengesizleştirmektedir. Bu dini sebepten ötürü bölge nüfusu hızla artmakta ve genç nüfus oranı ciddi verilere ulaşmaktadır. Görüldüğü gibi Orta Doğu'da genelde bir etnik ve dini çeşitlilikten söz edilebilir. Bu etnik grupların bölgedeki dağılımları da dengesiz bir yapıdadır.

Orta Doğu nüfusu denilince akla ilk olarak “erkek” gelir. Soyu erkek belirlemekle kalmaz rütbe, statü, akrabalık, etnik ve hatta dini kimlikler bile erkek soyu tarafından belirlenir. Orta Doğu demografik açıdan karmaşık ve çok çeşitliliğe sahip bir bölgedir. Bu çeşitliliğe baktığımızda etnik, kültürel ve dini bakımdan farklı bir oluşum gözümüze çarpar. Çeşitliliğin temeline baktığımızda bölgenin tarih boyunca farklı dinlerin, kültürlerin ve kadim medeniyetlerin doğduğu ve dünyaya yayıldığı mekân olması dikkat çeker. Orta Doğu'nun sosyal hayatına beklendiği gibi vaha ve kabile hayatı damgasını vurmuştur. (Lewis 1998, s.33) Orta Doğu'lu biri için soy kavramı oldukça önemlidir. İslam dininin dört halifesinden biri olan Hz. Ömer'den rivayet edilen bir bilgiye göre; Hz. Ömer Araplara soyunuzu sopunuzu çok iyi öğrenin, biri size sorduğunda “falan falan köyden falanım diyen Mezopotamyalılar gibi olmayın” demiştir. Bernard Lewis bu rivayeti burada önemli olan nereli olduğundan çok hangi soydan geldiğindir şeklinde yorumlamıştır.(Lewis 1998, s.44)

Orta Doğu'daki nüfus temelde üç ana etnik gruba ayrılır:

- i. Samiler,
- ii. Hint-Avrupa grubu
- iii. Turanî grubu

Bu gruplar içerisinde en geniş etnik grubu da Arap ve İbranilerden oluşan Samiler oluşturur. Bu iki koldan biri olan Araplar hem ait oldukları Samiler grubu içerisinde hem de diğer etnik gruplar içerisinde en geniş etnik grubu oluştururlar. İlk bakışta Araplar Müslüman olsa da kendi içlerinde birçok mezhepsel gruplara ayrılmışlardır.

Çoğunluk olarak Sünni mezhebi göze çarpsa da Şii mezhebine mensup Araplarda çok önemli sayıdadır.(Dursun 2010, s.1248) Samilerin İkinci kolunu temsil eden İbraniler ise Araplara göre sayıca çok azdır ve İsrail’de yaşamaktadır. İsrail dışında da azınlık hâlinde yaşayan İbranilere nadirde olsa rastlanmaktadır.

İkinci büyük etnik grubu oluşturan Hint Avrupa grubu içerisinde İranlılar, Ermeniler, Kürtler ve Rumlar ile bazı küçük gruplar yer almaktadır. Bunlarda ağırlık İranlılardır. Turani grubu oluşturan Türkler, Orta Doğu’nun İkinci büyük etnik grubunu temsil etmektedir. (Dursun 2010, s. 1249)

Orta Doğu ülkelerinde kentli nüfus dikkat çeker. Bölgede ekilebilir ve tarıma elverişli alanların sınırlı olması, her geçen gün sanayileşen ekonomilerden etkilenen halkın köyleri terk etmesi sonucu kentlerde ciddi bir nüfus yığılması göze çarpmaktadır. Orta Doğu’daki en önemli kentler nehir kenarlarında, ticaret yolları üzerinde, çölden uzak alanlarda kurulup gelişmişlerdir. Bölge ülkelerinin nüfus dağılımları genellikle dengesiz bir dağılım sergiler ve ortalama nüfus yoğunluğu bölge genelinde yüzün altında kabul edilir.(AÖF3035- 2013, s.3)

Okur-Yazarlık oranlarına bakıldığında dünya geneline göre oran oldukça düşüktür. Bu oranın düşük olmasının altında, geleneklerine bağlı ve muhafazakâr bir yaşam süren Arapların yattığı bilinen bir gerçektir. (Yıldız 1993, s.20) Eğitim seviyesi böylesine düşük olunca bölgede uygulanmak istenen politikaların halk tarafından anlaşılması da imkansız hale gelmektedir. Bu durum Arap ülkelerinde başa gelen liderin uzun süre bu görevde kalmasının en önemli kanıtlarından biri olarak gösterilebilir. Oluşan toplumsal sınıflar günlük hayatın akışı içerisinde birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Başka önemli bir sorunda maddi yetersizlikler nedeniyle toplumun büyük çoğunluğunun fakirlikle mücadele içinde olmasıdır. Geçim derdiyle boğuşan, güvenliği Allaha emanet bir bölgeden büyük projeler, önemli buluşlar ve atılımlar beklemek sadece hayalcilik olur. (Güngörmüş 2003, s.20)

N. S. Hopkins ve S. E. İbrahim’in Arap toplumu üzerinde 1980’lerin başında yaptıkları araştırmadan çıkan sonuç bugünde hemen hemen aynıdır. Bu araştırmaya göre Orta Doğu toplumlarının genel özellikleri şunlardır:

- i. Hızlı nüfus artış oranına sahip

- ii. Genç nüfus oranı yüksek
- iii. Çok ve Çeşitli sosyal sorunlara sahip
- iv. Nüfus yoğunlukları çok farklıdır ve heterojen bir yapıya sahiptir.(Dursun 2010, s.1253)

Bölgeyi analiz etmek için sürekli çalışmalar yapan ABD’li araştırmacıların mutabık kaldığı şeylerin başında bölgede en gerici unsurun kadına bakış açısı olduğudur. Erkelere birden çok kadınla evleniyor olabildiğini ise buna en önemli delil olarak sunmaktadırlar. Bu bulgu anlamlandıramadıkları ve hayretlerini gizleyemedikleri bir madde olarak araştırma raporlarında yer almaktadır.(Evcioğlu 2007, s.120) Yine ABD’li uzmanların mutabık kaldığı İkinci önemli konuda eğitim seviyesindeki ciddi geri kalmışlıktır. Son verilere göre okur-yazarlık oranını Tekkaya %28,5 olarak vermektedir. (Tekkaya 2007, s.29-30)

Bu veriler ABD’nin Orta Doğu politikalarının su üstündeki nedenine tamda geçerli bir veri oluşturmaktadır. İnsani verilerin bu kadar geri olduğu bir bölge için Batı tarzı bir demokrasi anlayışının götürülmek istenmesi, kadın erkek eşitliğine dayanan bir toplumsal yaşamın oluşturulacağı vaadi bölgedeki halkın kulağına çoğunlukla hoş gelmektedir. (Şafak 2006, s.71) Cahil halkın kulağına hoş gelen bu söylemler, bölge liderleri için hiçte cazip gözükmemektedir. Bu nedenledir ki BOP gibi bölge dışı oluşumlara şiddetle karşı çıkarak direniş göstermektedirler. Bu direniş gösterirken de yavaş yavaş etrafın farkına varmaya başlayan halklarına da bir alternatif sunma zorunluluğundan ötürü bir kültürel devrim yapmaları da artık zorunluluk haline gelmiştir. Bu kültürel devrim zorunluluğu düşüncesinde genel olarak bir uzlaşma olsa da bunu hayata geçirmek için atılması gereken adımların yavaşlığı neredeyse düşüncüyü bile temelinden sarsacak derece yavaştır.(Ataç 2006, s.53) Orta Doğu’nun çağa ve çağın gerekliliklerine ayak uydurmaktan uzak kalmış olduğu gerçeği günümüzde kabul gören bir tezdur. Bölgedeki zengin doğal kaynaklarının doğru kullanılamaması, politik hâkim kısır döngüler Orta Doğu halklarının refahtan uzak kalması bölgesel reformları hayati bir zorunluluk haline getirmektedir. Herkesin mutabık olduğu bu önemdeki reformları kimin ve hangi şartlarda gerçekleştireceği, reformların tam olarak nelerden oluşacağı ve bunun hayata geçirilmesindeki aksiyon planının nasıl olacağı konularına açıklık getirilememiştir.(Taşhan 2006, s.8)

Orta Doğudaki kültürel değişimin kısa vadede yapılabilecek bir reform olmadığını görmek mümkündür. Tarihinin her dönemin de batılı güçlerin verip te tutmadıkları sözleri üst üste koyduğumuzda Orta Doğuyu oluşturan devletlerin yeniden bu ülkelerin vaatlerine kanacakları uzak ihtimal gibi durmaktadır.

2.1.5. Orta Doğu'nun Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Yapısı

Önceki bölümlerde sıklıkla vurgulamaya çalıştığımız Orta Doğu'nun stratejik konum ve önemini burada yeniden ele almamıza gerek kalmadan bölge ülkelerinin ekonomilerinin gelişmekte olan ülkeler sınıfında değerlendirildiğini söylemek yerinde olacaktır. İsrail bunun tek istisnasıdır. Bölge ülkelerinin toplam milli gelirlerine bakıldığında kişi başına düşen ortalama gelir arasında uçurum farklılıklar göze çarpmaktadır. Orta Doğu coğrafyasında demografik ve kültürel ve dinsel farklılıklar ekonomik anlamda da aynen görülmektedir. Bölge ülkelerinin ekonomileri petrol ve petrol ürünleri üzerine kurulan sanayiden oluşmaktadır. Bu da normaldir çünkü Dünya petrol rezervlerinin yarısından fazlası bölgede bulunmaktadır. İran, Irak, Körfez Ülkeleri ve Suudi Arabistan petrol zengini ülkeler olarak göze çarpmaktadırlar.

Ekonomik zenginlik açısından bakıldığında Orta Doğu'da iki zıt kutup göze çarpar:

- i. En Zengin Ülkeler: Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt
- ii. En Fakir Ülkeler: Filistin ve Yemen

Bu ülkelerde makas o kadar açıktır ki en zengin ülkelerde kişi başına düşen gelir yirmi bin doların üzerindeyken en fakir ülkelerde kişi başına düşen gelir beş yüz doların altındadır. (AÖF3035- 2013, s. 14-15)

Dünyada her geçen saat petrole olan ihtiyacın arttığı düşünülürse Orta Doğu bölgesinin stratejik önemi daha iyi akıllarda yer edecektir. Dünyadaki petrol kaynaklarının yarısından fazlasına sahip bölge de, düşük maliyetin yanı sıra yüksek üretim ve kaliteye sahip olan petrolü sayesinde petrole bağımlı olan devletlerin tüm dikkatini tarihin her dönemin de bölge üzerinde toplamıştır. (Çevik 2005, s.15)

Bölgenin en önemli temel farklılıklarından biri de doğalgaz yataklarıdır. Doğal kaynakların bölge ülkelerine göre dağılıma baktığımızda;

- i. İran doğalgaz rezervlerinin % 15'ine sahip olmakla dünyada birinci, petrol rezervi olarak da altıncı sıradadır.
- ii. Irak; dünya petrol rezervlerinin % 12'sine sahip olarak dünyada İkinci sırada yer alırken,
- iii. Suudi Arabistan % 25'lik oran ile dünyanın en çok petrole sahip ülkesi durumundadır.
- iv. Kuveyt, dünya petrol rezervlerinin % 10'una,
- v. Birleşik Arap Emirlikleri de 98 milyar varil rezervlerin % 10'una sahiptir.(Arı 1992, s.23)

Bu veriler ışığında kısaca bir karşılaştırma yapmak gerekirse; Dünyanın en zengin ve en fakir ülkelerinin aynı bölgede olduğu gerçeği karşımıza çıkar. Bölge insanının zengin ve fakirliklerini doğal kaynakların belirlediği gerçeğinden hareketle Orta Doğu halklarının üretim tembeli olduğu gerçeğini vurgulamak yanlış olmaz.

Siyasi açıdan bölgeye bakıldığında; Orta Doğu denilince akla monarşiler, darbeler, diktatörlükler, askerî yönetimler gelmektedir. Orta Doğu'nun siyasi yapısı da diğer tüm yapıları gibi çeşitlilik arz etmektedir. Bölgenin en belirgin özelliği geleneksel yapılarla modern yapıların birlikte hayat bulmaları temel özelliktir. Siyasi alandaki ciddi farklılıklar, doğal olarak siyasi istikrarsızlıklara, bölgesel çatışmalara ve ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Orta Doğu'nun siyasi coğrafyası, çok değişikliklere uğramıştır. En önemli ve belirgin değişiklikler ise modern çağda yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölgenin önemli sayılabilecek bir bölümünün yönetimi Osmanlı İmparatorluğunda iken savaş sonrası bu hâkimiyet son bulmuştur. Osmanlı Devletinin hâkimiyeti azalınca bölge üzerinde Batılı sömürgeci güçlerin egemenlik arzusu öne çıkmış bu nedenle de bölgenin siyasi haritasında da çeşitli değişiklikler olmuştur. Bölgenin dikkat çeken önemli bir özelliği hiçbir zaman tek bir egemen devletin hâkimiyetine girmemiş olmasıdır. (AÖF3035- 2013, s.16-17)

Orta Doğu ülkelerindeki yönetimlere kısaca göz atacak olursak Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Ürdün ve Uman aileler tarafından yönetilen geleneksel monarşilerdir. Ürdün'deki monarşi Meşrutî Monarşiye örnek gösterilebilir. Onun dışında kalan Bahreyn, Uman ve Suudi Arabistan'daki monarşiler Mutlak Monarşilere örnek

gösterilebilir. Katar ve Kuveyt ise Orta Doğu'nun en küçük ülkelerinden olup henüz modern anlamda bir anayasası yoktur ve Geleneksel Monarşiye örnektir.

1991'deki Körfez Savaşından sonra Es-Sabah ailesinin yönetimindeki Kuveyt'te demokratik yönetimin oluşturulması yönünde bazı adımlar atılmakla beraber henüz bu yapı oluşmuş değildir. Ancak Kuveyt'in önemli bir farkı vardır. Bakıldığında Körfez ülkeleri arasında sadece Kuveyt'in üyeleri seçimle belirlenmiş yasama organı bulunmaktadır.(London,Euramonitor 2000, s.96)

Bölge ülkelerinden Mısır, Yemen, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak ve İran ise görünüşte birer cumhuriyet olmasına karşın uygulamaya baktığımızda aralarında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Irakta Körfez Savaşından bu yana geçen zaman içerisinde Irak terör/düzensizlik içerisinde bocalamaktadır dolayısıyla şuanda tam olarak rejimi şudur demek olanaksızdır. Yemen demokratik bir cumhuriyet olmakla beraber demokrasinin işleyişi Batılı niteliklerden ve kurumsallığından çok uzak gözükmektedir. Yukarıdaki ülkelerden Batı standartlarına daha çok yakın olanlar Türkiye ile İsraildir. Bunlarında kendine has birer siyasi sistemleri olduğu söylenebilir. (Dursun 2010, s.1267) İran temsile dayalı, seçimli ve anayasalı bir cumhuriyet olmakla beraber Batı standartlarında bir demokrasi değildir. 1979 yılında İslam Cumhuriyeti adını almıştır ve kendine has bir cumhuriyet anlayışı vardır. (Yayla 1991, s.174) Mısır kadim bir siyasi parti geçmişine dayanmaktadır. 1952 yılında Cemal Abdül Nasır devriminden sonra Mısır'da cumhuriyet rejimine evet demiştir. Lübnan çok partili bir cumhuriyet olmasına karşın yarı demokratik ülkeler sınıfında yer alır. Lübnan iç savaşı uzun yıllar süren rejim anlayışına henüz tam nokta koyamamıştır.(Dursun 2010, s.1268)

Bütün bu değerlendirmelere bakarak Orta Doğu'nun siyasi yapısı konusunda şu yargıya varmak mümkündür; Bölgede çok ciddi bir siyasi çeşitlilik görülüyor. Modern siyasi sistemlerin en belirgin özelliği olan temsil yetkisi ya hiç yok ya da çok sınırlı bir danışma işlevini yerine getirecek şekilde mevcut. Bölgedeki Cumhuriyet sistemlerine bakıldığında burada da ciddi bir standart yapının olmadığı gözlerden kaçmamaktadır.

Özetleyecek olursak; Orta Doğu siyasal bakımdan otoriter yönetim sistemlerinin yaygın olduğu bir bölge olarak bilinmektedir. Bölge Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa'nın hâkimiyeti altına girdiğinde yapay şekilde oluşturulmuş ülkeler ve rejimler göze çarpmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını elde eden ülkeler

geleneksel otoriter sistemlerini korumaya çalışarak gelişim yönünde bir çaba sarf etmemişlerdir. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra küresel düzeyde yaygınlık kazanan demokratikleşme hareketi ise bölgeye çok geç gelmiştir. Arap baharı bölge ülkelerine bir dinamizm getirmiş ve otoriter yöneticilerin tahtlarını sarsmıştır.

Orta Doğu ülkelerinin siyasi sistemleri çeşitlilik ve büyük farklılıklar gösterse de temelde ortak olan bir nokta var; Soğuk Savaş sonrası dönemde birlikte halkın siyasi süreçlere katılımını sağlamak amacıyla temsil ve danışma kurullarının oluşturulması hız kazanmıştır. Bununla birlikte gelişmiş sistemlerin en temel kurumu olan seçimler konusunda giderek artın bir eğilim bulunmaktadır.

2.1.6 Orta Doğu'nun Enerji Kaynakları

Dünya siyasi tarihinde son yıllarda yaşanan olaylar Orta Doğu'nun öneminin artarak devam etmesine katkı sağlamıştır.(Arı 2004, s.67)

Dünya petrol kaynaklarının yarısından çoğuna sahip olmak önemlidir ancak bu önemi daha elzem kılan maliyetin düşük olması, üretim kapasitesinin yüksek olması ve petrolün iyi kalitede olmasıdır. Bu önemli özelliklerine bir de stratejik avantajları eklendiğinde petrole bağımlı olan devletlerin tüm dikkati bölge üzerinde toplamaktadır. (Çevik 2005, s.15) Orta Doğu, dünya enerji kaynaklarının çok büyük bir bölümüne sahip olmakla beraber bu anılan geniş bölgede farklı uluslar, kültürler, diller ve dinler birlikte var olma mücadelesi vermektedir. Egemen güçler için başta petrol olmak üzere doğalgaz, su gibi temel ihtiyaç kaynaklarının kontrol altına alınması, nakil yollarının denetim altında bulunması demek, aynı zamanda olası rakip devlet veya uluslararası örgütlerin önünün kesilmesi anlamına gelmektedir. Çıkarları doğrultusunda hareket eden ve bu bölge üzerindeki menfaatleri için büyük bir çaba sarf eden ABD için bölgedeki diğer devletler ile ittifak kurmak ve bu devletlerde askeri üsler kurma çabası Türkiye başta olmak üzere bazı devletlerin, bölge ile birlikte stratejik önemlerini arttırmıştır. Bölgede varlık göstermeye çalışan Rusya'nın bu çabasına engel olmanın yolu bir bakıma Kafkasya ve Türkiye-Afganistan hattındaki siyasi gelişmelere bağlıdır denilebilir. (Yıldız 1993, s.28)

Küresel enerji kaynaklarının en önemli merkezi ve ihracatçısı kimdir diye baktığımızda karşımıza Orta Doğu bölgesi çıkar. Öyle ki dünyadaki kanıtlanmış doğalgaz rezervlerine bakıldığında yaklaşık % 34'ünün yine bu bölgede olduğunu görürüz.

Fakirliği ile bilinen Afganistan'daki zengin Uranyum yatakları nükleer ilerleme kaydetmek isteyen ülkelerin iştahını kabartmaktadır. Orta Doğu denilince herkes petrole kilitlense de, doğalgaz, uranyum ve bor minerallerinin zenginliği de yadsınamayacak boyuttadır. Orta Doğu'yu dünya petrol sanayisi için geleceğin kurtarıcısı gözüyle görmek yanlış olmaz. Enerji gibi yaşamsal bir sektörde oluşun ve git gide artan bu dışa bağımlılık, Orta Doğu, Afrika, Orta Asya'da, büyük güçler ve petrol şirketlerinin kendi aralarında başlatmış oldukları petrol savaşını ve Irak Savaşı'nı da izah etmektedir.

Tek kutuplu sistemin tek lideri olma fırsatını elde etmiş olan ABD'nin petrol gibi sanayinin temel taşı olan bir enerji kaynağını büyük miktarlarda ve tam manasıyla elde etmeden istediği küresel güce erişmesi zordur. İşte bu gerçek Orta Doğu'yu ABD için vazgeçilmez kılmaktadır. Çünkü ABD, eğer Orta Doğu'ya yönelik hazırlamış olduğu bütün planları başarıyla sonuçlanırsa sadece jeopolitik konumu paha biçilmez değerde olan bir bölgeye yerleşmiş olmakla kalmayacak aynı zamanda da “dünya enerji kaynaklarının önemli çoğunluğunu yönetecektir.(Özdağ 2007, s.23)

Avrupa ve Asya kıtalarındaki ülkeler ihtiyaç duyduğu enerjinin önemli bir bölümünü Orta Doğu'dan elde etmektedir. Bu nedenle bu konuda ABD'ne ihtiyaç duymadan bölgedeki enerji kaynaklarını Rusya ve Karadeniz üzerinden ülkelere taşımak için çeşitli alternatifler üzerinde çalışmaktadırlar. Bu alternatifler üzerinde çalışılmasının en önemli öngörüsü içinde bulunduğumuz yüzyılda ABD mevcut yolların tamamını kontrol altına alacağının düşünülmesidir. Son on beş yıllık ABD politikalarına baktığımızda bu net bir şekilde görülmektedir. Çin ve Japonya gibi Uzak Doğu ülkeleri Kazakistan ve Türkmenistan'la anlaşarak bu kontrolün dışında kalmaya çalışmaktadır. (Bağcı, 1998)

Türkiye'yi de Orta Doğu içinde düşündüğümüzde Dünyadaki Bor, Toryum ve Neptünyum elementlerinin % 70'i de Orta Doğudadır diyebiliriz. Bu minerallerin nükleer ve savunma sanayinde kullanıldığı düşünülürse önemi daha net anlaşılır.(Kuloğlu 2010, s.3)

Geniş Orta Doğu coğrafyasında, ABD merkezli bir istikrar ve düzen kurulmasının, dünya istikrarına bir dayanak ve güvence olacağına inanılmaktadır. Çok farklı din, dil ve kültüre sahip halkların belki de disipline edilmesinin yolu bu olarak görülmektedir.

Kendi ülke menfaatleri doğrultusunda hareket eden ve bu menfaatler için son derece ciddi gayret sarf eden ABD politikaları açısından Orta Doğu'nun doğal kaynakları aynı zamanda olası rakip devletlerin önünün kesilmesi anlamına gelmektedir.(Gökalp 2000, s.28)

2.1.7 Orta Doğu'nun Soğuk Savaş Öncesi Durumu

En huzurlu ve sakin zamanlarını Osmanlı yönetiminde yaşayan ve çok uzun bir süre bu durumda yaşayan Orta Doğu, Osmanlı'nın parçalanma sürecinde Batılı güçlerin eline geçmeye başladı ve Birinci Dünya Savaşı sonunda da bölge tamamen Osmanlı İmparatorluğunun elinden çıktı. Orta Doğu'nun dünyanın en zengin petrol yataklarına sahip olduğunu keşfeden İngiltere ve Fransa, Orta Doğu'yu paylaşma yarışına giriştiler. Savaşın kaybeden tarafındaki Almanya ve savaş sürecindeki karışık iç meselelerinden dolayı Rusya Orta Doğu pastasından pay alamadıklarına ilk başta çokta içerlemeseler de 1930'lar dan sonra kullanılmaya başlanan zengin petrol yataklarının son yüz yılda dünya siyasetine yön verdiği düşünülürse kaçan balığın büyük olduğu görülür. Batılı ülkeler Çin ve Hindistan'ın zenginliklerinden faydalanmak için araştırmalar yaparken on altıncı yüzyılda keşfettikleri Orta Doğu'ya girmelerinin gecikmesinin en büyük nedeni o zamanki güçlü Osmanlı İmparatorluğunun bölgedeki hâkimiyetinin olduğu görülür.(Kepsutlu 2016, s.31) Orta Doğu tarihi açısından son derece önemli bir yere sahip olan 1869'daki Süveyş Kanalı'nın devreye girmesi Arabistan yarımadasındaki limanların önemini artırmış, canlanan deniz ticareti bölgeye bir basamak daha değer katmıştır.(Özey 1997, s.1)

Yeniden bir önceki paragrafa dönecek olursak Orta Doğu'da Birinci Dünya Savaşı ile birlikte başlayan İngiltere-Fransa rekabetinde İngiltere'nin daima bir adım önde olduğunu görürüz. İngiltere'nin kadim böl-parçala-yönet geleneği ile bölge ülkelerinin çoğu manda yönetimini kabul etmiş ve bunu en iyi organize eden İngilizlerin hâkimiyetine ses çıkarmamışlardır. (Özey 1997, s.6) Birinci Dünya savaşının Orta Doğu açısından en kazançlı ülkeleri İngiltere ve Fransa'dır. Osmanlı'nın yıkılışı bölgenin işgali için müthiş bir zemin hazırlamış ve bu zeminde Filistin, Ürdün ve Irak İngiltere'ye, Lübnan ve Suriye Fransa'ya verilmek üzere anlaşma yapılmıştır. Musul gibi önemli bir petrol kentinin paylaşımı konusunda ise kesin bir anlaşma sağlanamamıştır. (Kepsutlu 2016, s.32)

Toprak paylaşımında İngiltere Irak gibi petrol açısından son derece önemli bir sahayı kendisine alması bölgesel çıkarları açısından son derece başarılı bir girişim olmuştur. 1922 ve 1930 da İngiltere, Irak'la iki önemli anlaşma yaparak 1932 ye kadar devam edecek manda yönetimini sürdürmüştür. (Arı 2008, s.170). Ürdün de manda yönetimi yerine yapılan anlaşma gereği İngiltere direkt olarak Ürdün'ü yönetmiştir. Mısır ise 1882'de Süveyş kanalının savunmasını doğrudan İngiltere'ye bırakarak daha savaş başlamadan 1936'da bitecek olan İngiliz mandasını kabul etmiş sayılıyordu.(Arı 2008, s.187)

İngiltere'nin sahip olduğu en önemli yer burada kuşkusuz Filistin'dir. Filistin'in Yahudiler için vaat edilmiş topraklar olması Yahudilerinde ipinin İngilizlerin eline geçmesi anlamı taşıyordu Filistin'e hâkimiyet. İngilizlerin Filistin için Yahudilere verdiği sözü tutmaması, vaatlerin yazılı olduğu 1917 tarihli Balfour Deklarasyonun Fransa, İtalya, Japonya ve ABD tarafından İngiltere'nin önüne konulup destek bulmasıyla sonuçlanacaktı. (Taylor 2000, s.41)

Birinci dünya savaşı sonrası İngiltere ve Fransa arasında yapılan toprak paylaşımında Fransa'nın payına düşen Suriye ve Lübnan için İngiliz oyunları devam etmiştir. Emir Faysalla gizli anlaşma yapan İngiltere onun Lübnan'ı da kendi saflarına çekip 1920'de Suriye Ulusal Kongresinde bağımsız bir Suriye Devletini kurduğunu ilan etmesi Fransa'nın büyük tepkisine neden olmuştur. (Arı 2008, s.158) 1920'de Fransızlar bu İngiliz oyununu bozarak Emir Faysalı Suriye den çıkarmış 1922 yılında da Milletler Cemiyetinden Suriye ve Lübnan'ın Fransız mandası olduğuna dair onay almıştır. (Kepsutlu 2016, s. 37) Manda yönetimi konusunda Fransa'nın önemli bir farkı vardır o da; Mandası altına aldığı bölgelerin yönetim kademelerine derhal Fransızları getirmiş olmalarıdır. Bakıldığında Fransa Orta Doğu'da hâkimiyet altına aldığı iki bölgede de mezhepsel ve etnik ayrımcılığı körükleyerek derinleştirmiştir. (Arı 2008, s.159) Bunun yanında Fransa, 1926 da bir anayasa hazırlayarak dünya kamuoyuna Lübnan Cumhuriyetinin kurulduğunu duyursa da gerçekte Lübnan'daki Fransız mandası 1946 yılına kadar sürmüştür. (Acar 1989, s.24)

İkinci dünya Savaşı'na gelindiğinde Yahudiler ve Araplar İngiliz politikalarına açık destek vermişlerdir. Burada Yahudilerin savaş sonrası İngilizlerden uzaklaşarak ABD ye yanaşmasının altında yatan neden bölgede bağımsız bir Yahudi devletinin kurulması

için ABD den destek almaktır. ABD'nin neden kurulacak bir Yahudi devletine destek vereceği sorusunun cevabı ABD'nin bölgede çıkarları için kullanabileceği bir devletin oluşturulması şeklinde verilebilir.(Kepsutlu 2016, s.39) Her zaman Sovyetler Birliğine sıcak bakan Mısır'ın Orta Doğu'ya refah getirecek ülkenin Sovyetler Birliği değil ABD olduğunu görmesi olaylara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu durumu fark edene kadar yalnızca Sovyetler Birliğinden silah satın alan Mısır, bundan böyle ABD'den de silah alabileceğini açıklamıştır (Arı 2008, s.368)

İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Orta Doğu konusunda çok hevesli gözükmeyen ABD'nin Orta Doğu bölgesinde bende olmalıyım kararını vermesi ve bunu tam olarak algılaması İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlar. Bunun neden böyle olduğuna baktığımızda Soğuk Savaşın başlamasıyla birçok alanda başlayan rekabetin gereği olarak Sovyetler Birliği'nin bölgeye inmesinin engellenmeye çalışılmak istenmesiydi. Armaoğlu'na göre 19 Mart 1945'te Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği nota ile Boğazlar üzerindeki emelini deşifre etmesi ABD ile Sovyetler Birliği arasında ciddi gerilime neden olmuş bu gerilim nedeniyle ABD notaya müdahale ederek Postdam Konferansını gündeme taşımıştır. (Armaoğlu 1993, s.415) ABD'nin Orta Doğu'da popüler olmaya başlamasının mihenk taşı ise 1956 Süveyş Krizidir.(Yevgin 2007, s.460)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist dünyanın askeri, ekonomik ve siyasi liderliğini üstlenen ABD, savaştan önce İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Japonya ve diğer kapitalist ülkelerden doğan boşluğu doldurmaya başlamıştır.

Sonuçta iki kutuplu dünya sisteminde kutbun birini oluşturan ABD, üzerine düşen rolü uluslararası arenada oynamak zorundaydı, bunun için de enerji kaynaklarına yakın olmalıydı ya da o kaynakların sahibi olmalıydı. Başka bir ifadeyle bu kaynakları kontrol etmeliydi. Bu rolünü oynarken de kutbun diğer ucundaki Sovyetler Birliğinin stratejik hedeflerini gerçekleştirmesine engel olmalıydı. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde dünya iki kutuplu bir sisteme dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte başlayan sürece Soğuk Savaş yılları denilmektedir.

2.2 ABD'NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

2.2.1 ABD'nin Dış Politika Geleneği ve Demokrasi Israrı

ABD'nin kuruluşuna baktığımızda Avrupa da ki farklı devletlerde yaşayan özgürlüğüne düşkün, baskılardan kaçmaya çalışan insanların kıtaya yerleşmesiyle ortaya çıkmış bir devlet görürüz. Özgürlüğün insan ruhunda oluşturduğu hazdan başkalarının da yaralanmasını istemeleri ABD için bir felsefe haline gelmiştir. Demokrasinin yayılması düşüncesinin temelinde de bu felsefenin yattığını görmek mümkündür.

Demokrasi bir Amerikalıya göre insanlık için en mükemmel sistemdir. Bu yüzdende demokrasi Amerikalı olma kimliğinin temelini oluşturur. Bu tespitle demokratik özellik taşımayan devletlerin de demokrasi kültürü ile tanışmasına yönelik politikalar takip etmek ABD'li olmanın özünde vardır.

Gazeteci John O. Sullivan tarafından öne sürülen “Tayin Edilmiş Kader” görüşüne göre Tanrı Amerikalıları seçilmiş halk ilan etmiştir. Dünyanın geri kalan kısmını özgür kılmak için Amerikalıların çalışması gerekir, bundan kaçış yoktur. Bu görevden kaçmak tanrıya karşı gelmekle eşdeğerdir. O halde bu görev Amerika'nın politikası olmalıdır ve dış politikada aktif olarak uygulanmalıdır. (Sümer 2008, s. 123)

Seçilmiş halk olma inancı ABD'ye kendi egemenliğini oluştururken ekstra bir özgüven vermekte ve hem sürekli artış gösteren Amerikan nüfusunun kıtada yayılmasına hem de dünyanın geri kalanına Amerikan Misyonunu yaymasına uygun bir ortam hazırlamaktadır. (Ertem 2010, s.181) Demokrasinin yayılması düşüncesi somut olarak uygulama alanını ise bazı mevcut Amerikan dış politika geleneklerinde bulmaktadır. Amerikan tarihinde derin izler bırakmış bazı başkanların farklı uygulamaları bu doğrultuda Amerikan dış politikasında farklı geleneklerin oluşmasına ortam hazırlamıştır.

Masum bir bakışla ABD'nin amacı aslında çıkarları için dünyaya yayılmak ve kazanç elde etmek değildir, onların asıl amacı kutsal bir görevi yerine getirmektir ve bu kutsallık çerçevesinde bütün dünyaya demokrasi ve özgürlük götürmek istemektedirler.

Bu kutsal kisveye büründürülmüş politikanın gerçek yüzü ise kutsallıktan çok uzak ve yeni pazarlara açılmak için uydurulmuş bir masaldan başka bir şey değildir. Bu masalın tüm detaylarını günümüz dünyasında görmek ve yorumlamak mümkündür.

2.2.2 ABD'nin Orta Doğuya Verdiği Önem

Coğrafi açıdan kendisine bu kadar uzak mesafede olan bir bölgeye bir devlet neden önem verir sorusuyla işe başlamak yararlı olacaktır. ABD'nin Orta Doğuya verdiği önemin asıl nedenleri nelerdir?

Bu sorunun cevabını ABD savunma Bakanlığı'nın 1957 yılında kaleme almış olduğu raporda bulmak mümkün:

- a. Orta Doğu, ABD için stratejik konumu, doğal kaynakları, insan gücü, dünya meselelerindeki tesiriyle büyük öneme sahiptir.
- b. Orta Doğu, bir kara köprüsüdür. Bazı hava üsleri, stratejik olarak Sovyetlere hava saldırısı yapmak için çok değerli konumdadırlar. Bunun yanında bölge, Sovyet Bloğuna karşı yönelecek müttefik saldırılarında yerleştirilebilecek askerler için uygun askeri alanlar kadar, doğal savunma bariyerlerini de barındırır. Asya'nın Sovyet kontrolündeki bölgelerdeki alanları ile kültürel, etnik ve birçok alanda yakınlığı vardır.
- c. Bu bölge, bilinen en büyük petrol rezervlerine sahiptir ve Batı Avrupa da ki ABD müttefikleri hâlihazırda bu petrole muhtaçtırlar.
- d. Orta Doğu, eğitimsiz büyük bir insan gücüne sahiptir. Bununla birlikte bu insan gücünün Sovyet kontrolüne girmesi kesinlikle kabul edilemez. (Akman 2013, s.69)

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı gibi iki kutuplu dünya açısından tam bir satranç tahtası olarak görülmüş Orta Doğu. Yine bakıldığında soğuk savaş çok yoğun bir şekilde hissedilmiştir bölgede.

Soğuk savaşın son bulup dünya tek kutuplu bir sisteme döndüğünde ABD bölgede tek başına bütün boşlukları doldurma yönünde bir strateji belirlemiş ve bu strateji bağlamında da 1995'te Pentagon'un yayınladığı "Orta Doğu İçin Birleşik Devletler Güvenlik Stratejisi" adlı belge ile ABD için önemli çıkarları tehdit eden bir dış tehlikenin belirlenmesi için üç kriter ortaya koymuştur :

- i. ABD'nin ya da onun baş müttefiklerinin güvenliklerinin tehdit edilmesi,
- ii. ABD'nin kritik ekonomik çıkarlarının tehdit edilmesi,
- iii. Gelecek bir nükleer tehdit tehlikesinin olması.

Belgenin sonuç kısmında bu kriterlerin mevcutta Orta Doğu'da açık olarak bulunduğu ifade edilmiştir.(Demirkıran 2005, s.123)

Petrolün ve enerji kaynaklarının ABD için önemini anladığımızda aslında Orta Doğu'nun da ABD için önemini anında görebiliyoruz. Her zaman önemli olan petrolün stratejik bir öneme sahip olması İkinci Dünya savaşı sonrasında rastlamaktadır. ABD de kullanılan petrolün yarıya yakınının temin edildiği bölgede ABD'nin başka bir güç istememesi son derece normal bir durumdur aslında. Bu gücü kimseyle paylaşmak istemeyen ABD ne pahasına olursa olsun bölgeyi elinde tutmak zorundadır bu zorunluluk bir bakıma ABD'nin enerji kaynakları temini noktasında henüz başka bir alternatifte sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Normalde bakıldığında kanaatimce ABD'nin Orta Doğuda istikrar inşa etmesi beklenirken her geçen gün ortamın daha karmaşık hale geliyor olması ise başka bir siyasi sorun olarak ortada durmaktadır.

Dünyada petrole en çok ihtiyaç duyan ABD, çok geniş bir coğrafyada hüküm sürse de dünya petrol rezervlerinin sadece % 2,5 ' una sahiptir. Bu nedenle dünyanın süper gücü ABD petrol konusunda dışa bağımlıdır. (Dorel 2007, s.50)

1956 yılındaki Süveyş Krizi ABD'nin bu bölgeyle ilgili politikasına yeni bir boyut getirmiştir. Süveyş Krizinin altında yatan neydi diye bakacak olursak; ABD ve İngiltere'nin Nâsır yönetiminin oldukça önem verdiği Asvan Barajı projesinin finansmanından çekilmesi olmuştur.(AÖF3035- 2013, s.74)

Orta Doğu'da SSCB'nin nüfuzu hissedilmeye başlayınca ABD Başkanı Eisenhower 1957' de kendi adıyla anılan bir doktrin yayınlayarak bölgeyi komünizm tehlikesine karşı koruma altına almıştır bir bakıma. Eisenhower Doktrinine göre; Herhangi bir Ortadoğu ülkesi, Batı Bloğu'nda yer almasa bile, komünizme karşı mücadele edecek olursa veya herhangi bir şekilde tehdit altına girer ise, istediği taktirde ABD tarafından silah ve asker yardımı alabilecektir. Bu program, ABD için çok da başarılı olamamış, Ortadoğu ülkeleri tarafından ülkelere müdahale için uydurulmuş bir hareket olarak algılanmıştır.

Eisenhower Doktrinine bölge ülkelerinin sıcak bakmamasından sonra 1969'da ortaya atılan ve ABD'nin bölgeye doğrudan müdahalesine sıcak bakmayan, Orta Doğu ülkelerine artan şekilde askeri, ekonomik yardım yapılmasını öngören Nixon Doktrini

devreye sokuldu. Bu doktrinde İran ve Suudi Arabistan'a özel bir önem verilmekteydi çünkü SSCB ile mücadelede bu iki ülkenin gücü çok önemliydi. Bu doktrinle ABD 1979 yılına kadar bölgeye çok sayıda silah satmıştır.(Kona 2003, s. 18)

Süveyş Savaşı'nın ardından ABD'nin bölgedeki çıkarlarını koruması için önlenmesi gereken iki önemli sorun ortaya çıkmıştır.

Birincisi; "İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunun erimesi sonucunda oluşan güç boşluğunun Sovyetler Birliği tarafından doldurulması" ihtimaliydi.

İkincisi; Nâsır'ın siyasi olarak bayraktarlığını yaptığı "Arap milliyetçisi akımların, bölgede Batı Bloğuyla iyi ilişki içinde bulunan geleneksel rejimler üzerinde baskı oluşturmasıydı". Çünkü Nâsır, savaştan siyasi bir zaferle çıkmış ve İngiltere ile Fransa'nın amaçladığının tam aksine, milliyetçi söylemleri daha geniş kitleleri etkisi altına almaya başlamıştı. ABD'ye göre bu iki soruna yönelik önlemler alınmazsa Batı'nın Orta Doğu'daki hayati çıkarları oldukça zarar görecekti.(AÖF3035-2013, s.77) 1970'li yılların başında ABD için bölgenin önemi, patlak veren petrol krizi ile bir kez daha anlaşılmuştur.

Bu bölümü kısaca toparlayacak olursak, Orta Doğu birçok bakımdan ABD için vaz geçilmez ve önemli bir bölgedir. Enerji konusunda dışa bağımlılığı çözümlenemeyecek bir ülke için bu önem zaten kaçınılmazdır. Birinci Dünya savaşından sonraki dönemde İngiltere ve Fransa'nın, Soğuk savaştan sonraki dönemde Sovyetlerin bölgeden elenmesi sonucu meydanın tek hâkimi durumuna gelen güç ABD'dir ve bu gücü kayıp etmemek adına bölge üzerindeki eli son Suriye olaylarında iyice gün yüzüne çıkmıştır.

2.2.3 ABD'nin Orta Doğuya Yönelik Ekonomik ve Stratejik Çıkarları

Günlük yaşamı petrole bağımlı olan ve her geçen gün bu bağımlılığı biraz daha artan ABD petrol ihtiyaçlarının önemli bir kısmını, dünya petrol rezervinin yaklaşık %50 den fazlasının bulunduğu Orta Doğu bölgesinden karşılamaktadır. Hal böyle olunca, bölgedeki petrol ve doğalgaz rezervlerinin kontrollü akışının sağlanmasının ABD için hayatiyet taşıdığı söylenebilir. Bu hayatiyet yeni enerji kaynaklarının bulunup devreye sokularak petrole olan ihtiyacın azaltılacağı vakte kadar devam edeceği aşikardır. (Arı 1999, s. 58)

Yaklaşık 80 milyonluk nüfusa sahip İran çıkartılırsa, geriye kalan beş ülkenin toplam nüfusu 70 milyondur. Yani dünya enerji kaynaklarının % 52'sinden fazlası 150 milyonluk kesimin elindedir. Petrolde olduğu gibi doğalgazda da kanıtlanmış rezervlerin % 70-75'i "Büyük Orta Doğu Bölgesi"nde bulunmaktadır. Gerçekler böyle olunca bu hem ABD'nin hem de batılı müttefikleri ile Rusya'nın öncelikli hedefi haline gelmektedir.(Ayhan 2006, s.88-91)

Bölge ülkelerinden özellikle Irak, sahip olduğu petrol rezervleri ve verimli arazileri ile stratejik öneme sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak, Basra Körfezi'nin petrol kaynaklarının önemli bir bölümünün üzerinde bulunmaktadır ve dünyanın en zengin petrol rezervlerine sahip üç ülkesinden birisidir. Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın İkinci büyük petrol rezervine sahip ülkesidir. İşletilen ve işletilmeyen petrolü dikkate aldığımızda dünya petrol toplamının sekizde birine sahiptir. Bu veriler günümüzde Irak'ta helen daha neden düzenin sağlanamadığının en açık kanıtıdır. (Pamir 2006: s.25) Bölgede ilginç bir detay olarak Şehir medeniyetine sahip tek ülkenin Irak olduğu gerçeği karşımıza çıkar. Irak ayrıca, su kaynakları açısından da önemli bir ülkedir. Arap yarımadasının diğer petrol devletleri, Irak'ın sahip olduğu insani ve fiziksel kaynaklara sahip değildir.(Onay 2003, s.59) ABD'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarını sağlamasında en önemli stratejik ortağı olarak İsrail ön plana çıkmaktadır.(Arı 1999, s. 64)

Tayyar Arı'nın belirttiği gibi, *"İsrail'in ve bölgedeki müttefik rejimlerin korunması ve bu devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi, ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarının korunmasında en önemli rolü oynamaktadır."*

ABD'nin bölgedeki çıkarlarının temini ve devamı için İsrail'in istikrarlı bir şekilde mevcudiyetini devam ettirmesi gerektiği ve bunun içinde ABD'nin İsrail'e olan açık desteğinin sürdüğü söylenebilir. Ayrıca ABD için, bölgede kendisiyle uyumlu politikalar izleyen Orta Doğu devletlerinin güvenliği her zaman büyük önem taşımıştır, taşımaktadır.

2.2.4 ABD'nin Orta Doğuya Girişi

Amerikalıların bölgeyle ilk sıcak teması 1800'lerden itibaren ticari, misyonerlik, eğitim ve hayır işleri kuruluşlarıyla olmuştur. (Howard 1974, s. 116) ABD'nin Orta Doğu'ya

girişini Anadolu üzerindedir. Parçalanmakta olan Osmanlı'nın paylaşım sürecinde olaylara dahil olan Amerikalılar Anadolu'ya tüccarlar ve onları taşıyan gemi kaptanları ile ayak bastılar. Bu tüccar kafilesinden sonra ABD'li Protestan misyonerler Anadolu'da cirit atmaya başlamışlardır. (Erdoğan 2012, s.98)

Kocabaşoğlu'na göre; Amerikan ticaret gemileri, ilk kez 1786 yılında İstanbul'u, 1797 yılında İzmir'i, 1800 yılında ise İskenderiye'yi ziyaret etmişlerdir. (Kocabaşoğlu 1989, s.9) Amerikalılar ticaret yapmak için daha çok Uzakdoğu'yu tercih etmişlerdir. Uzak Doğu'ya ulaşım daha kolaydı çünkü kara yollarını kullanmak yerine doğrudan Pasifikten hedeflerine ulaşabiliyorlardı.

Dünyaya Hristiyanlığı yaymaya çalışan Misyonerler, Amerikalı sanayicilerden daha aktif çalışmışlardır. Presbiteryen misyonerleri Orta Doğu'ya ilk gelen ve Araplarla ilk temasta bulunan Amerikalılardır. Misyonerlerinin Osmanlılarla ilk teması 1820'lerin başına kadar uzanmaktadır. Bu ilk temasın detaylarına baktığımızda 1810 yılında üç kilisenin de katılımıyla kurulan Amerikan Protestanlarının misyoner örgütü olan "American Board of Commissioners for Foreign Missions" (ABCFM) 1818'de Osmanlı Devleti'nde misyonerlik çalışmalarına başlanması yönünde karar almışlardı. Bu karar üzerine 1820 de iki misyoner ön bir etüt ve fizibilite çalışması için Osmanlı İmparatorluğuna gönderilmişlerdi. 5 Ocak 1820'de İzmir'e gönderilen bu öncü misyonerler, buradan faaliyetlerinin ilk hedefi olan Kudüs'e hareket ederek bu bölgede misyonerlik çalışmalarına başlamışlardır.(Turan 2002, s.9)

1828 yılına gelindiğinde iki papaz aileleriyle birlikte gelip Lübnan'a yerleştiler ve burada yavaş yavaş Hristiyanlığı yaymaya başladılar.(Can 1993, s.20) 1831 ' e gelindiğinde Osmanlı topraklarında ciddi bir Protestan hareketi başladı. Bunlar Malta'dan Beyrut'a taşıdıkları matbaaları sayesinde 1834'te Arapça neşriyat yapmaya başladılar. Misyoner Eli Smith aynı tarihte Suriye'de bir kız okulu kurarak çalışmaları kurumsallaştırdı. Bu döneme bakıldığında 1830-1862 yılları arası dönem Osmanlı İmparatorluğuna ait Orta Doğu coğrafyasında misyonerlerin giderek yayıldığı bir dönem olduğu göze çarpar. 1862 yılında Amerika ile yapılan ticaret anlaşmasının ardından 1863 te Robert Koleji, 1871'de İstanbul Kız Koleji, 1866'da Beyrut Amerikan Üniversitesi gibi okullar bir biri peşine kuruldu. Amerikan misyoner okulları Osmanlı Devletinin son yüzyıl eğitimine damga vurmuştur. (Fendoğlu 2002, s.189-196)

Bu dönemde İzmir’de, Amerikan Ticaret Evi diye bir kurum kuruldu ve bu kurum kısa bir süre sonra adeta konsolosluk gibi çalışmaya başladı.(Güler 2005, s.232) Bunun nedeni imzalanan ilk Amerikan-Osmanlı Dostluk ve Ticaret Anlaşmasında varılan mutabakattı. 1830’daki ticaret anlaşmasıyla Türk-Amerikan resmi ilişkileri başlamış oluyordu. Yine bu anlaşmaya göre Amerikan ticaret gemileri Karadeniz’e rahatça açılabilirdi. (Gencer-Örenç 2008, s.31) Bu imtiyaz bir başka deyişle Amerikan gemilerine kapitülasyon hakları ve Türk boğazlarından serbest ticari geçiş hakkının verilmesi anlamına geliyordu. Osmanlı İmparatorluğu ile ABD arasındaki dostluk tüm hızıyla gelişirken patlak veren 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı iki ülke arasında gerilime yol açtı. Gerginliğe neden olan şey ABD’nin Ermeni sorununu bahane ederek Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışma sürecine katılmasıydı. (Bulut 2010, s.18) Bununla da yetinmeyen Amerikan Hükûmeti Osmanlı Devletinden istediği imtiyazlara kavuşmak için, Ermeni meselesini kullanması ilişkileri iyice gerginleştirdi. 1895’ e gelindiğinde misyonerlerin Ermenilere yapıldığını iddia ettikleri katliamları durdurmak bahanesiyle, ABD savaş gemileri, İzmir, İskenderun ve Beyrut’a gönderilerek gövde gösterisi yapıldı. (Bulut 2010, s.19)

1850–1914 yılları arasında Amerikan savaş gemilerinin zaman zaman İstanbul’a gelip demirledikleri görülür. Bu her sefer Osmanlıdan koparılan ciddi imtiyazlar demektir. (Güler 2005, s.236) 30 Nisan 1917’de ise ABD-Osmanlı resmi münasebetleri tamamen kesilmiştir. 6 Nisan 1917’de ABD’nin Almanya’ya savaş ilan etmesi bu kesintinin nedeni olarak gösterilmiştir çünkü Osmanlı devleti ile Almanya müttefikti. (Armaoğlu 1991, s.19)

2.2.5 ABD’nin Orta Doğu Politikasının Arka Planı

Orta Doğu ABD için İkinci dünya savaşı sonrası önem kazanmış gibi görünse de ABD’nin Orta Doğu politikalarının kökü aslında 1920’li yıllarda Amerikan Petrol Şirketlerinin bölge petrollerini keşfetmesi ve Orta Doğu ülkeleri ile yaptıkları petrol anlaşmalarına dayanıyor diyebiliriz. İkinci dünya savaşından sonraki soğuk savaş döneminde de Orta Doğu Sovyetler Birliği ile ABD’nin güç gösterisi yaptığı bir arena haline gelmiştir.

İngiltere ve Fransa bölgede hâkim güç iken ABD bölgeden mümkün olduğunca uzak durmasına rağmen özellikle İngilizlerin bölgedeki etkisi azalınca bu etkiyi çok hızlı bir şekilde ikame etmiştir.(Kepsutlu 2016, s.125)

ABD yirminci yüzyılın hemen başında kendi etkisini doğuya doğru yayma, bölge insanına Hristiyanlığı tanıtmaya ve uygarlığı gösterme adına bir takım politikalar geliştirdi. Bir önceki paragrafta da belirtildiği gibi ABD'lilere göre doğu karanlıklara bürünmüştü ve tanrının sözlerinin onlara ulaştırılması gerekiyordu. Bu kapsamda ilk olarak Osmanlı toprakları üzerinde çalışmalara başladıklarından bahis etmiştik. Bu çalışmalar kapsamında Osmanlı topraklarında Amerikan Kolejleri kurarak bir bakıma Amerikan kültürünü Orta Doğuya sokmakta başarılı olmuşlardı. Buradaki başarıdan sonra varılacak hedefe doğru yola çıktılar ve Orta Doğu'nun kalbine kutsal kitapların mekânına yani Filistin'e yöneldiler. Amaç, Filistin'in yerinde Eski İsrail Krallığının yeniden kurulmasını sağlamaktı.

1880-1920 yılları arasında Doğu Avrupa'dan ABD'ye göç eden 3 milyon Yahudi, sahip oldukları oy potansiyeli ve mali güçle Amerikan politikasında etkili olmaya başladılar. Tamda bu dönemde ortaya çıkan, Filistin'de bir İsrail devleti kurmayı hedefleyen Siyonist hareket, Amerikan halkı tarafından rağbet ve destek gördü. Amerikan Başkanı Wilson için de Yahudilerin Filistin'e dönmesi, onlara İncil tarafından vaat edilen normal bir durumdu. Yani Wilson da, Siyonizm'in Yahudiler için Filistin'de bir yurt yaratılması fikrine oldukça sıcak bakıyordu bakmasına ancak bu Wilson için çokta öncelikli bir hedef değildi. Buna rağmen Yahudilerin etkinliğini bildiği için 1917'nin Ekim ayında İngilizlerin yayınladığı Balfour Deklarasyonuna onay vererek Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını resmen destekleyen ilk Amerikan başkanı oldu. Wilson bütün bunları yaparken belki de gerçek amacı, savaş zamanında bir müttefikine destek vermektir. Ancak Wilson'un bu amacı farklı yorumlara neden olmuştur. Amerikan hükümetinin oluşturduğu King-Crane Komisyonu, Siyonist programın uygulanmasının Wilson'ın temel ilkelerinden olan self-determinasyon ilkesine ters düştüğü konusunda ciddi bir direnç gösterse de bu direnç Wilson'un politikası üzerinde etkili olmamıştır.

Amerikalılar, daha çok Yahudiler ABD'den uzak dursun diye Filistin'de bir Yahudi yurdu fikrine sıcak bakarak bunu bir an önce gerçekleştirmek istiyorlardı. Yahudi inancına göre bütün Yahudiler vaat edilmiş topraklarda toplandığında beklenen

Mehdinin geleceği yönündedir. ABD bu beklentiyi de kullanarak bütün Yahudileri Filistinde toplamak için uğraşmaktadır.

Wilson sonrası iş başına gelen Roosevelt yönetimi, Siyonistlerin taleplerine sempati duyuyordu fakat nceliği Faşistleri yenilgiye uğratmaktan yana kullanmaya verdi. Roosevelt, Yahudi devletinin kurulması konusunda Arap muhalefetini çok dert etmiyordu. Arap muhalefetini aşmak için Araplara para vererek toprak alabilecekti ve bu konuda da yanılmadı.

1928 yılında İngiltere ve Fransa, Amerikan firmalarının eski Osmanlı topraklarındaki petrol ayrıcalıklarını kontrol eden birlikteliğe katılmasına izin vererek ABD ye arayıp ta bulamadığı ve asla hayır diyemeyeceği bir fırsat sundular. Bu fırsatı yakalayan ABD, Dışışleri Bakanlığının isteği ile Suudi ailesiyle iyi ilişkiler kurması yönünde politika izlenmesini önerdi. Bu öneriyi olumlu bulan Roosevelt öneriyi uygulamaya koydu.

ABD Petrol şirketi Standard Oil 1933'te Suudi Arabistan'da petrol ayrıcalığı elde etti. Bölgede Suudilerle ilişkilerini geliştiren ABD hkmeti Suudiler üzerinden ilerlemeyi benimsediler bu bağlamda Roosevelt 1943' te yaptığı açıklama ile Suudi Arabistan'ın güvenliğinin ABD'nin Orta Doğu'daki devamlılığı bakımından hayati olduğunu vurguladı ve bu ülkeye doğrudan yardımın başlaması emrini verdi. Amerikalılar İkinci Dünya Savaşı sırasında modern savaş imknlarına sahip olmada ve devam ettirmede petrolün önemini iyice pekiştirdiler. Bu tecrübeden sonra ABD'nin bölgeye bakışı ve hassasiyeti üst seviyeye çıkararak devam etti. (AF 2609, s.170-171) Petrol gibi önemli bir konuda sürekli gelişim sağlayan ABD, 1944'te Arabian American Oil Company'yi (ARAMCO) kurarak olaya nokta koymuştur.

Amerika, İsrail'in Filistin topraklarının % 56'sını ele geçirmesine zemin hazırlayan 1947' de oluşturulan Taksim Planı'nda da desteklemiştir. Her dönemde İsrail'e açıktan destek veren ABD'nin İsrail'e desteğinin en yoğun hissedildiği dönem ise 1967 den sonradır. Bu tarihin önemi o günkü Arap-İsrail Savaşıdır. Bu savaş sonrasında ABD'nin İsrail'e ekonomik ve askeri alanda verdiği destekte kayda değer bir artış görülmüştür. Ekonomik destek adı altında yapılan bu desteğin %90'ının güvenlik desteği olması dikkat çekicidir.(Arı 2004, s.20)

ABD Orta Doğu ülkelerine yapmayı vaat ettiği yardımı prensip olarak yılın sonunda yaptığı halde İsrail'e ayrıcalık tanımış ve ona yılın başında yardım yaparak İsrail'in ayrıcalıklı olduğu hissini bölgeye vermiştir.(Arı 2004, s.203) İran'ı sürekli potansiyel bir güç ve tehlike olarak gören ABD, bölgede İsrail'i destekleyerek İran karşıtı politikalar izlemiştir. İran-Irak savaşının altında yatan temel neden de ABD'nin İran'ı yıpratmak olduğu o gün anlaşılmasa da bugün artık bilinmektedir.

ABD'nin Orta Doğu politikasının arka planında yatan başka bir olguda ABD'deki İsrail ile ilgili kararların alınmasında etkinliği tartışılmayan Yahudi Lobisi olan AIPAC'ın menün edilmesi düşüncesidir. (Arı 2009, s.255)

ABD'nin Orta Doğu politikalarının arka planını kısaca özetleyecek olursak aşağıdaki başlıklar ön plana çıkmaktadır:

- i. Petrole olan ihtiyaç
- ii. Orta Doğu'nun kontrolünde kullanabileceği İsrail devletinin devamlılığı
- iii. Soğuk savaş yıllarında olası bir Sovyet tehdidinin bölgede önlenmesi
- iv. Siyasal İslam'a karşı var olan ön yargı ve İran patentli Şii korkusu
- v. Bölgede oluşabilecek bir ABD karşıtlığı ile etkin mücadele
- vi. Bölgedeki Kürtlerle ilişkide kalıp bir nevi o gücüde kontrol altında tutmak ki bu görüş günümüzde Türkiye açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

2.2.6 ABD'nin Orta Doğu Politikasına Genel Bakış

ABD'nin dış politikası, temelde izolasyon düşüncesi çerçevesinde belirlendiği için bu yüzyılın başına kadar bu politikayı devam ettirmiştir. ABD'nin izolasyon politikasının sebebi olarak çevresinde tehdit oluşturacak bir gücün bulunmaması, denizlerle çevrili bir ada olması gerçeği yatar. Kendisinden başka bir süper gücünde olmaması bu politikayı izlerken ABD'yi haklı kılmaktaydı. Ancak İkinci dünya savaşı sonrası oluşan Sovyet tehdidi ABD'nin bu politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Çünkü ABD başta Batı'nın sonra dünyanın süper gücü olarak gördüğü iktidarını, Sovyetlerin yayılması karşısında koruması gerekiyordu. Bu gereklilik ABD'nin izlemiş olduğu izolasyon politikasından vaz geçmesinin temelinde yatan neden olarak gösterilebilir.(Bulut 2010, s.19)

İkinci dünya savaşı sonrası baş gösteren Sovyet tehdidi dolayısıyla ABD izolasyon politikasından vaz geçerek dış politikasını SB (Sovyetler Birliği)'ni Çevreleme politikasına dönüştürdü. ABD, bu kapsamda İkinci Dünya savaşından bitkin çıkan Avrupa Devletlerinin içinde buldukları bu durumlarından faydalanarak ekonomilerini toparlaması için Türkiye de Marshall yardımları diye bilinen Marshall Planını devreye soktu. Sonrasında devreye sokulan Truman Doktrini ile de Orta Doğu'ya bu yardımların sokulması denendi ancak bu deneme Avrupa kadar başarılı olamadı çünkü bölge ülkeleri kendilerini herhangi bir tehdit altında hissetmiyorlardı. Orta Doğu'ya Marshall Yardımlarının sokulması için ABD, İngilizlerin tecrübesini de devreye sokmasına karşın yine arzuladığı başarıya ulaşamamıştır. Truman Doktrini konusunda istediği ülkelerde başarılı olamasa da Kuzey Kuşak Ülkelerine girmeyi başaran ABD, 1947'de Suudi Arabistan la üs anlaşması yapmış ve iki yıl sonrada 1949'da Bahreyn'le Liman kolaylığı sağlayan bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmalarla uzun süredir bölgedeki İngiliz-SB çekişmesi yerini ABD-SB satrancına bırakmıştır.(Aksoy 2010, s. 61)

Bölgede iyice tükenmeye yüz tutmuş İngiliz Politikaları ile işlerin istenildiği gibi gitmeyeceğinin farkına varan ABD korumacılık kalkını görevine soyunsa da SB'nin yayılmasını engellemek için bölge ülkelerini Batı destekli bir savunma örgütü ile bir araya getirme kararı aldı. Bağdat Paktının kurulmasında etkin rol oynayan ABD, bu pakt ile askeri avantajları korumayı amaçlamıştır. (Harari 1962, s.168)

Geçmişte İngilizler tarafından kandırılan bölge ülkeleri bu pakta mesafeli davrandı çünkü bu oluşumu yeni bir emperyalist oyunu olarak gördüler. Bölge ülkelerindeki bu çekinceyi gören ABD pakta direkt üye olup onlarla zıtlasma yoluna gitmedi. Asvan Barajı Projesine destek vermeyeceğini açıklayan ABD, bu kararına diyet olarak Süveyş Kanalının Millileştirilmesi ve Mısır'ın yönünü SB'ne dönmesi şeklinde ödemiştir. Yaşanan bu olaylar Orta Doğuda oluşmuş olan Batı karizmasının yerle bir olmasına neden olmuştur. Sonrasında devam eden olaylarda Mısır'ın Çekoslovakya'dan silah alma anlaşması yapmasıyla da Sovyetler, Orta Doğu'ya müdahil olma şansı yakalamıştır.

Asvan Barajını yapmaya kararlı olan Mısır bu projenin finansmanı için Sovyetlere yaklaşıncı bunu hazmedemeyen İngiltere-Fransa ve İsrail ittifakı Kanal harekâtına girişince bu durum ABD'nin bölgedeki politikalarını sekteye uğratmıştır.

Böyle bir harekâtla Mısır'ı Sovyetlere kaptıracağı endişesine kapılan ABD bu ülkelere baskı yaparak bu harekâtı sonlandırmıştır. Bu isteğe boyun eğen İngiltere ve Fransa bu geri adımla aynı zamanda ABD'nin gücünü de kabul ederek meydanı tamamen bu süper güce terk ediyorlardı. Bu gelişmelerden sonra bölgede Cemal Abdul Nasır rüzgarı esmeye başlarken, Sovyetlerde ciddi bir prestij kazanmıştır. Bu prestijle de Irak, Suriye ve Yemen ile ilişkilerini geliştirmiştir. (Milton 2006, s.244)

Bölgede Batı prestijinin azaldığını gözlemleyen ABD tedbir olarak, Eisenhower Doktrinini devreye sokmuştur. Bu doktrin asıl amacı Orta Doğuda İngiltere den boşalan yeri doldurmaktı aslında ama bunu da bölgeye yardım başlığı altında piyasaya sürdüler. Yem olarak ta komünizm tehdidi alırsanız yani Sovyetler sizi rahatsız ederse dilediğiniz takdirde Amerikan Silahlı Kuvvetlerini kullanabilirsiniz ifadesi kullanılmıştır.

Mahir Kaynak'a göre; Geçmişten bu yana süregelen Orta Doğu politikaları genelde Türkiye üzerinden yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında bugün devam eden çeşitli operasyonlara yandaş olan devletler müttefik olarak gösterilmekte, ortak olmayan devletler ise kendi içlerindeki problemler körüklenerek kargaşa ortamına çekilmek istenmektedir.(Kaynak 2008, s.27)

ABD, ilerideki BOP rüyasında başarılı olmak için bölgedeki etnik ve dini oluşumları sürekli gergin tutmakta ve fırsat buldukça da bu oluşumları tahrik ederek emellerine ulaşma yoluna gitmektedir. Kuzey Irak'ta Kürt oluşumlarını desteklemesi, Şii ve Sunni Arapları bir birine düşürmesi ABD tarafından kontrollü bir şekilde yaratılıp sürüncemede bırakılan konuları oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içinde bu oyunlara defalarca kanan bölge ülkelerinin hala aynı taktikleri çözememiş olması ise başka bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede hâkim inanç Müslümanlık olmasına rağmen bütün karışıklıkların göbeğinde Müslümanların olması ayrıca araştırmaya şayan bir konudur.

2.2.7 ABD'deki İki Büyük Partinin Orta Doğu'ya Bakışı

2.2.7.1 Demokrat Partinin yaklaşımı

Demokrat parti ABD'nin e köklü iki partisinden biri olmakla beraber dünyadaki en eski siyasi partilerden biridir. Partinin ilk kuruluşuna baktığımızda partiyi 1790'da Thomas Jefferson Cumhuriyetçi Parti adıyla kurduğunu görüyoruz. Partinin adı 1798 de Demokratik-Cumhuriyetçi Parti olarak değiştirilmiştir. 1828 deki başkanlık seçiminde yoksul sınıfın bu partiyi desteklemesiyle birlikte partinin adı Demokratik Parti olarak değiştirildi. Bu seçimle Başkan seçilen Andrew Jackson bugün bile ABD'nin ilk demokrat başkanı olarak anılmaktadır. Demokrat Parti 1890'dan beri sosyal liberal bir tavır takınmıştır. (Kepsutlu 2016, s.163)

Demokrat Partinin Orta Doğudaki temel aldığı politika bölgede güçlü bir İsrail Devletinin varlığının devamı ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Geçmişten günümüze dek izlenen politikaya bakıldığında İsrail-Arap çekişmelerinde Demokrat Parti açık bir şekilde İsrail den yana tavır almaktan asla geri durmamıştır. Demokrat Partinin tarihinde sadece 39. Başkan Jimmy Carter İsrail'in bölgedeki politikalarını desteklememiştir.(Kepsutlu 2016, s.164)

Demokrat Partinin Orta Doğudaki önemli olaylara karşı takındıkları tavırlara kısaca göz atmak gerekirse;

İsrail-Filistin Sorunu: Tartışmasız İsrail den yana tavır takınmaktadır.

Afganistan Sorunu: Cumhuriyetçilerin başlattığı bu savaşa Demokratlar daha fazla askerle destek verilmesi gerektiği fikrinde birleşerek sürdürmüşlerdir.

Irak Savaşı: Barack Obama 2008 seçimlerine Irak'taki askerlerimizi geri çekeceğiz söylemi ile girmiş ve 2010 da da askerleri geri çekmiştir. Bu çekilme bölgede bozulan ABD imajının tamiri için önemli sayılırdı.

İran Sorunu: İran Demokrat Parti tarafından "Kırmızı Devlet" olarak tanımlanmıştır.

Demokrat Partinin Orta Doğu Politikası denilince akla ilk olarak Amerikan halkının korunması gelmektedir. Demokrat Parti Amerika ekonomisi için enerji kaynaklarını önemli gördüğünden Orta Doğu "Amerikan Rüyası"na giden süreçte ayrı bir önem arz etmektedir.(Kepsutlu 2016, s.174)

2.2.7.2 Cumhuriyetçi Partinin yaklaşımı

Cumhuriyetçi Parti, Demokrat Partinin muhalifi olarak 1854'te kölelik karşıtı vatandaşlar tarafından kurulmuştur. 1860'ta Cumhuriyetçi başkan adayı Abraham Lincoln "her kese eşit iş, eşit özgürlük" sloganı ile başkanlığa yürüyünce parti rüştünü ispat etmiş oluyordu.

Cumhuriyetçi Parti, Amerikan milliyetçiliğinin ve muhafazakarlığının siyasetteki temsilcisidir.(Çam 2000, s.127)

Cumhuriyetçi Parti ve ABD Orta Doğu'ya eş zamanlı girmiştir. Başka bir deyişle, İkinci dünya savaşı sonrası İngiltere nin boşalttığı yeri doldurmak üzere Cumhuriyetçi Başkan Dwight Eisenhower başkanlığında Orta Doğuya girmiştir. 1956 yılındaki Süveyş Kanalı krizindeki imajı düzeltmek için 1957 de kendi adıyla anılan doktrinle Orta Doğuyu Sovyet yayılmacılığına karşı koruma altına almıştır. Eisenhower'den sonra başkan olan Nixon bugünkü Orta Doğu politikalarının temelini oluşturan girişimlerde bulunmuştur.

Cumhuriyetçi Partinin Orta Doğu politikası genelde saldırganlık üzerine kurulmuştur demek mümkündür.(Akdemir 2007, s.53)

2.3 ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ORTA DOĞU POLİTİKALARI

Yukarıda da belirtildiği gibi ABD'nin dış siyaseti, temel olarak izolasyon düşüncesine dayandığından yirminci yüzyılın başlarına kadar bu politikayı devam ettirmiştir. Bu politika yürütmesinin sebebi, kendisini güvende hissetmesi, çevresinde tehdit oluşturacak güçlü devletlerin olmayışı, mücadelelerin olduğu Avrupa ve Asya ile aralarında deniz korumasının olmasıdır.

İkinci Dünya Savaşından sonra SB'nin tehdit olarak ortaya çıkmasıyla, ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasında ana hedef, SB'nin bölgeye yayılmasına engel olmak olmuştur. ABD'nin soğuk savaş yılları için temsil ettiği Batı dünyasının liderliği konumu için, ekonomik ve stratejik önemi büyük olan petrolü ve onun dağıtımını elinde bulundurması gerekiyordu. Bu bağlamda bölgeye girmek için yaptıkları ve bölge ülkelerine yaranmak için vaat ettikleri saymakla bitmez. (Aksoy 2010, s.61)

ABD, SSCB'nin Orta Doğudaki petrol kaynaklarını eline geçirmesinden endişe ettiği için 1946 yılında İran'dan çıkması konusunda bu ülkeyi ilk kez ciddi bir şekilde baskı

uygulandı ve sonuç alındı. Bu baskı sonucu ABD fark etti ki; Eğer kendilerine meydan okunmazsa Sovyetler Orta Doğu'nun kritik bölgelerine doğru yayılacaklardı. ABD'ye ikinci şansı yine SSCB'nin kendisi sundu çünkü Türkiye'den toprak ve Boğazlar'da askerî üs talebinde bulunarak 1946 tarihli ilk notasını da ABD'den yemiş oldu. ABD'nin endişesi, Türkiye'nin uğrayacağı zarardan çok SSCB'nin Türkiye'yi kontrolü altına alarak onu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesinde siyasi ve askerî açıdan yayılmak için bir atlama tahtası hâline getirmesiydi.(AÖF 2609, s.177)

Bu dönemde, siyasi hedeflerine ulaşmak ve Sovyet etkisini kırmak için bölge ülkelerine ekonomik yardım uygulamasına ağırlık veren ABD'nin planlarını Kore savaşının patlak vermesi bozdu. Çünkü savaş durumunda artık yardımlar, ekonomik olmaktan çok askeri ve siyasi ağırlıklı olursa bir anlamı olacaktı.

ABD Kore Savaşından çıkarımda bulunarak bölge ülkelerini Batı destekli bir savunma örgütü ile bir araya getirme kararı aldı. Bu karardan hareketle Bağdat Paktının kurulmasında etkin rol oynayandı. ABD, bu pakt ile askeri avantajlarını korumayı hedeflemiştir.

Bu Pakt projesinde liderliği üslenen Türkiye, Irak'la birlikte yola çıktı. İngiltere, Pakistan ve İran'ın katılımıyla Kasım 1955'te Bağdat Paktı'nın kurulmasını sağladı. Amaç, Mısır başta olmak üzere bölgenin Irak dışındaki Arap ülkelerini de örgüte çekmekti. Ancak Irakla bölgesel liderlik rekabetine girişmiş olan Mısır diğerlerini de yanlarına çekerek Pakt'a karşı büyük bir mücadele başlattılar. SSCB tehdidi karşısında bölge ülkelerini bir araya getirmeyi amaçlayan Pakt, bölgenin ikiye bölünmesine yol açarak olayı bambaşka bir boyuta götürdü. Pakta karşı olan ülkelerin yüzlerini SSCB'ye dönmesiyle de SSCB'nin bölgede etkili olmasının yolu açıldı. Projenin fikir babası olan ABD, Suudi Arabistan ve Mısır'ı tamamen kaybetmemek, İsrail'i kızdırmamak ve SSCB'yi kışkırtmamak için Pakta üye olmadı. Fakat Pakt üyelerinin çabalarını desteklediğini her fırsatta ifade etti.(AÖF2609, s.178)

Asvan Barajı için Finansman sorununu Kanal'ı millileştirerek çözen Mısır'a karşı, İngiltere, Fransa ve İsrail'in Kanal harekâtına giriştiğini bir önceki bölümde ele almıştık ve bu durumun, ABD'yi zor duruma soktuğunu anlatmıştık. Mısır'ı, SB'nin eline bırakmak istemeyen ABD, kanal harekâtından vaz geçmeleri için İngiltere ve Fransa'ya adeta talimat veren ABD bu olayla İngiltere ve Fransa'nın büyük güç olmadıklarını da

dünyaya gösteriyordu. Geri adım atan İngiltere ve Fransa, bu tavırlarıyla bir bakıma büyük güç olmaktan uzaklaştıklarını gösteriyorlardı. Buna karşın, Süveyş Kanalı mücadelesinde, Sovyetlerin ve Nasır'ın prestiji artmıştır. Süveyş krizinden faydalanan SB, Arap dünyasında yeni dostlar kazandı. Mısır, Irak, Suriye ve Yemen, SB tarafından desteklenmiştir.(Yevgin 2007, s.465) Bölgede prestij kaybeden ABD yönetimi önlem olarak, Eisenhower Doktrinini ilan etmiştir.

ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisi Truman döneminde, Eisenhower döneminden daha aktif olmuştur. Truman döneminde Arapların ABD'nin Orta Doğu politikasına bakışı "Demokrat Başkanın Demokratik Politikası" sloganı şeklindeydi. Buna karşılık, Arap Liginin bakış açısı ise daha farklıdır. Onlara göre; Eisenhower yönetimindeki ABD, Arap sorununa doğru perspektiften bakmayı başarmıştır. Trumanlı Beyaz Saray'ın Orta Doğu'ya bakışı ise pek beyaz olmamıştır.(Akman 2013, s.188) Oysaki; Eisenhower'ın amacı Orta Doğu'da İngiltere'nin boşalttığı güç boşluğunu doldurarak, petrolün düşmanın eline geçmesini engellemek, Komünizmin bölgeye inmesine set çekmektir. Eisenhower Doktrininin en önemli sonucu ABD, artık İngiltere'den bağımsız politikalar üretip, doğrudan bölgeye müdahale dönemini başlamasıdır.

Baştan beri söz ettiğimiz 1957'de Meclisten yetki isteyen Başkanın, Eisenhower Doktrinini içeriğine bakacak olursak;

- i. Bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içinde olan Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım yapılması,
- ii. İsteyene askeri yardım yapılması,
- iii. Uluslararası komünizmin kontrolü altında bulunan herhangi bir devletten gelecek silahlı bir saldırıya karşı, bölge devletleri istediği takdirde Amerikan Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasıdır.

Mısır'a göre bu doktrin ABD'nin Arap devletlerinin içişlerine karışılması anlamına gelmekteydi.

Eisenhower doktrini ABD dış politikasının Orta Doğu Politikası açısından iki önemli gelişimi ifade eder:

- i. Bu doktrin ile ABD, Orta Doğu bölgesinde bağlantılarını genişletmiş oluyordu. İlk olarak ABD, Orta Doğu'ya ilk defa Truman Doktrini ile girmişti. Ancak

Truman Doktrinde, bölgede ABD askerinin kullanılması konusu bulunmamaktaydı.

- ii. ABD, Eisenhower Doktrini ile Süveyş Kanalı Savaşı sonrasında, İngiltere ve Fransa'dan boşalan yeri dolduruyor ve Orta Doğu'ya girmeye çalışan Sovyetler'in önünü kesip, doğrudan karşısına çıkıyordu. (Armaoğlu 1948-1988, s.202-203)

1957 yılındaki Suriye krizi doktrinin samimiyetinin denemesi bakımından ilk ve iyi bir fırsat oldu. Bu krizde Suriye ABD ile Türkiye'nin birleşip kendisine karşı müdahale yapacağı iddiasını ortaya atmıştı. Oysa Türkiye de Suriye de sürekli artan Sovyet tehdidinden kendisini korumak için sınıra asker yığmıştı. ABD, NATO'nun beşinci maddesi ve Eisenhower Doktrini çerçevesinde Türkiye'nin kesin olarak korunacağını dünyaya ilan etti.

Temmuz 1958'de Lübnan'da olaylar çıktığında Lübnan Devleti, ABD'den yardım talebinde bulundu. ABD yönetimi Orta Doğu'yu istikrara kavuşturma ve Nasır'ın bölgedeki etkisini sınırlandırma adına donanmasını Lübnan'a gönderdi. 1958 yılında darbeye işbaşına gelen Irak'ta iktidarın Bağdat Paktı'ndan ayrılması, ABD'nin Orta Doğu politikasının 1950'li yıllardaki iflası anlamına gelmekteydi. 1959 yılı içinde, son olaylar karşısında güvenlik endişeleri artan ABD, Bağdat Paktı üyesi Türkiye, İran ve Pakistan'la onlara güvence veren ikili anlaşmalar imzalayarak bir bakıma bölgede tutunmak için çırpındı.(AÖF 2609, s.179)

ABD istihbaratının "Suriye'nin Durumunda Gelişmeler" başlıklı raporunda, Suriye'nin sergilediği tutum, sanki Doğu Bloğunun bir üyesiymiş imajı yarattığı, açıkça ifade edilmekteydi. (Karakoç 2004, s.445) İşleri toparlamaya çalışan ABD için 1967 Savaşı, Arap-İsrail sorununu daha da karmaşık hale getirmiştir. Savaş öncesinde sadece İsrail'in nihai sınırlarının tespiti ve mülteciler sorunu üzerinde durulurken, savaş sonrasında İsrail, Arap topraklarının büyük bölümünü ele geçirince işler iyice karışık hale gelmiştir.(Arı 2008, s.317-318)

Savaş sonrasında Arap Devletleri Kudüs'ün İsrail den geri alınması için birlik olma mesajı yayınladılar. BM'ler 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı kararına göre İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerekiyordu. Ancak İsrail bu karara uymadığı gibi bundan sonraki kararlara da uymayacağını yenilemiştir.(Arı 2008, s.320) ABD,

uluslararası hukuk ihlaline açıktan göz yumduğu izlenimi vermemek için bu kararı onaylamak durumunda kalmıştır. Ancak buna rağmen İsrail'e herhangi bir yaptırım uygulamamıştır.

Vietnam yenilgisi her anlamda ABD'yi zora sokunca, 1970'li yıllarda ABD'yi dış politika belirlerken farklı stratejiler üretme yoluna da itti. Bu bağlamda ABD, Orta Doğu politikasını belirlerken, ABD'deki güçlü Yahudi lobilerinin etkisiyle İsrail merkezli projeleri benimsemesi bu sebepten ötürüdür. ABD'nin İsrail'e tekrar askerî olarak destek verdiği Yom Kippur Savaşı'nın hemen ertesinde ise Mısır'ın, Arap dünyası üzerindeki etkin rolü göz önüne alınarak, İsrail'i devre dışı bırakmadan ve İsrail'in de meşruiyet kazanmasını sağlayacak bir şekilde, ABD, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in önderliğinde Mısır merkezli bir Orta Doğu politikası izlemeye başlamıştır. Bu politikanın temeli, Mısır ile İsrail'i yakınlaştırmak ve Mısır üzerinden Arap dünyasını yönlendirmek olarak nitelendirilebilir.(Yılmaz 2004, s.181-184)

Nasır'ın ardılı Enver Sedat, Nasır'dan farklı bir politika izleyerek İsrail ile olan diplomatik sorunları aşmaya çalışıp Mısır ekonomisini geliştirmek için çaba sarf etmiştir. Sedat'ın Mısır'ın ekonomik politikalarını yeniden ele alıp geliştirmesi Nasırcı modelden bir kopuş olarak düşünülebilir. Sedat'ın izlediği dış politikada da Nasır'ın izlediği hedeflerden kesin bir dönüş niteliğindedir. Sedat hedeflerine varmak için ABD'yle ittifak kurmuş, savaşlar yapmış, barış müzakerelerine imza atmış ve Mısır'a yeniden kapitalist sermayeyi sokmuştur. (Cleveland 2008, s.415) Bütün bu uğraşlarına rağmen Sedat, ilk iki yılında başarılı olamamıştır ve bu başarısızlığı 1973 öğrenci ayaklanmaları ile tavan yapmıştır.

Bu karmaşadan çıkmaya çalışan Sedat diplomatik bir plan oluşturdu. Bu plana göre eğer Mısır, İsrail ordusunun sanıldığı kadar güçlü olmadığını dünyaya kanıtlayabilirse belki o zaman ABD araya girmeyi kabul edip İsrail'in sert tutumunu yumuşatabilirdi. Sedat bu hedefe varmak için Suriye'yi de yanına alarak bu diplomatik planı kullanmaya karar verdi. Plan çerçevesinde ilk olarak Ekim 1973' te Mısır birlikleri Süveyş Kanalı'na, Suriye de Golan Tepelerindeki İsrail mevzilerine saldırdılar. Mısır kendi adına çok büyük bir zafer kazanarak doğu kıyısındaki İsrail mevzilerini ele geçirdiler. Bu yirmibeş yıllık İsrail yenilgisinin psikolojisinden de arınmak demekti. Bu savaşla ilgili SSCB savaş uzmanlarının yaptığı birçok tahminin boşa çıkması da zaferin büyüklüğünü

kanıtlar nitelikteydi. İsteddiği başarı ve güveni yakalayan Sedat, kanalın karşı kıyısına geçtikten sonra daha ileriye yürümedi. Çünkü onun maksadı İsrail üstünlüğüne her zaman güvenilemeyeceğini göstermekti ve bunu başarmıştı. Bunun yanında İşgal altındaki Mısır topraklarını da geri alarak güven tazelemişti. Bu aşamada Mısır birlikleri doğru bir hamle yaptı ve mevzilerinde konuşlanarak diplomasinin devreye girmesini bekledi. Ancak sonra anlaşıldı ki Mısırlılar ilerlemeyi durdurarak, İsraililerin Suriye cephesini tahkim etmelerine ve Mısır mevzilerine karşı saldırıya geçmelerine imkân sağlanmıştı.

Mısır ordusunun mevzilendiğini gören İsrail birlikleri karşı atağa geçerek 16 Ekim'de Mısır mevzilerini yardılar ve Süveyş Kanalı'nın batı kıyısına geçtiler. Bu manevra Kahire'yi İsrail tanklarının menziline sokmuştu. Çatışmanın gidişatı bir anda değişmişti. Geçişin sağladığı avantajları kaybetmek istemeyen Sedat ve müttefiki Sovyetler ateşkes kabul etmeye hazırdılar. ABD dışişleri bakanı Henry Kissinger ve SSCB dışişleri bakanının 22 Ekim'de sunduğu ateşkes anlaşması, Mısır, İsrail ve bir süre sonra da Suriye tarafından kabul edildi. Savaşın tarafların Mısır, Suriye ve İsrail olmasına karşın Ateşkesin ABD ve Sovyet yetkilileri tarafından düzenlenmesi Sedat'ın Orta Doğu çatışmasına süper devletleri karıştırma amacının gerçekleştiğini gösteriyordu. Gerçekten de Ekim Savaşı bir dereceye kadar vekiller savaşıydı. 1973 Savaşı, ABD'nin kendisini İsrail'le özdeşleştirmesini daha da derinleştirdi.(Cleveland 2008, s. 417-418)

Sonuç itibariyle, başta Suudi Arabistan olmak üzere Amerika ile olan ilişkilerini sonlandırmak istemeyen bir Arap Devletleri göze çarpıyor. Buna karşın Filistinliler Arap politikalarının temel unsuru olduklarını bilerek ve etkilerini kullanarak İsrail'e karşı petrol kozunun kullanılmasını ön gören kararın 1973 te çıkarılmasını sağlamışlardır. 1973' teki Arap-İsrail Savaşıyla birlikte OAPEC kanalıyla Batı'ya karşı uygulamaya konulan petrol ambargosu kararına göre, tüketici ülkeleri üç kategoriye ayrılmıştır:

- i. Dost Ükelere karşı hiçbir kesinti yapılmamış
- ii. Arap-İsrail Savaşında İsrail den yana olan devletlere ambargo konulmuş
- iii. Tarafsız kalanlardan da kesinti yapılmıştır.

Bu kapsamda İngiltere, Fransa ve Hollanda direkt ambargo uygulanan ülkeler olurken, diğer ülkelere de kısmi kesinti yapılmıştır.(Ülger 2002, s.150)

ABD Dış İşleri bakanı Kissengerin çabaları Petrol Ambargosunun sona ermesinde etkili olmuştur. Arap Ülkelerinin Dış İşleri Bakanları,17-18 Mart 1974'te gerçekleşen Viyana Toplantısında ambargoya son verdiklerini ilan etmişlerdir.(Kepsutlu 2016, s. 52)

Mısır ve İsrail arasında 1978 Eylülünde imzalanan Camp David Anlaşması, İsrail gerçeğinin bir Arap ülkesi tarafından resmi anlamda tanınmasının yanı sıra Mısır'ın savaşarak alamadığı Sina'yı geri almasının sağlamıştır. Bu durum 1967 sonrasında Arap ülkelerinin değişen politikasının da somut bir ifadesi olmuştur. Camp David'e bir anda durup dururken gelinmemiştir elbette. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ve ABD Başkanı Carter sürece gelinmede oldukça önemli rol oynamışlardır. Enver Sedat'ın Sovyet teknisyenlerini 1972'de Mısır'dan kovması yüzünden Moskova ile başlayan soğukluk 1973 Savaşı'ndan sonra daha da su yüzüne çıkmış olmasına karşılık bunun iki ülke arasındaki ilişkilere somut olarak yansması İsrail ile Mısır arasında 1975 Eylülünde imzalanan İkinci Ayırma Anlaşması sonrasında söz konusu olmuştur.

Enver Sedat kaybettikleri toprakları tekrar geri almanın yolunun ABD ile ilişkilerini geliştirmekten geçtiğini görmüştü. Enver Sedat bu düşünceyle ABD ve İsrail ile yakınlaşmaya çalışırken özellikle SSCB ve bölgede bu devlete yakın ülkelerin çok büyük tepkisini çekmiştir. 1977 Aralık ayında Trablusşam'da yapılan Arap Birliği Zirvesinin gündemi Mısır'ın Arap Dünyasındaki geleceği ile ilgiliydi. Zirveye ılımlı ülkeler katılmazken Red Cephelerini oluşturan ülkeler Mısır'la ilişkilerin dondurulması kararını aldılar. Bu karara karşılık Mısır'da Suriye, Irak, Cezayir, Güney Yemen ve Libya ile diplomatik ilişkilerini keserek yanıt verdiğini açıkladı. Bununla da yetinmeyen Sedat Hükümeti, Red Cephesinin Doğu Bloğu ülkeleri ile olan ilişkilerine tepki olarak ülkesinde bulunan SB ve diğer Doğu Bloğu ülkelerine ait olan konsoloslukları kapatıp Moskova'daki Mısır büyükelçisini de geri çağırdı.

Öte yandan Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyaretiyle başlayan sürecin devamında gerçekleşen 25-26 Aralık 1977'deki Likud lideri ve Başbakan Menahem Begin ile Enver Sedat arasında gerçekleşen İsmailiye zirvesinden çözüm beklenirken havanın giderek gerginleşmesi ve barış görüşmelerinin kopma noktasına gelmesi, SB'nin yanı sıra bölgede Mısır'ın inisiyatifiyle ortaya çıkacak bir çözümü kendi politikaları açısından uygun bulmayan ülkeleri sevindirirken; ABD'yi harekete geçirmiştir.

Nitekim ABD Başkanı Carter'ın çabaları sonucu 5-17 Eylül 1978'de Camp David'de gerçekleşen tarihi buluşma öncesinde tarafların birbirine karşı olan tutumları oldukça sertti. On iki gün gergin bir ortamda devam eden görüşmeler zaman zaman kesilme noktasına gelse de Başkan Carter'ın ara buluculuğu sayesinde sürdürülebildi. Ortada anlaşılamayan önemli bir konunun varlığı görüşmeleri bitme noktasına getirdi ancak buna da çözüm bulan Carter Camp David'in sonuçlanmasını sağladı. Üzerinde anlaşılamayan iki konuya baktığımızda Filistin Sorunu ve İsrail'in Sina'dan çekilme başlıklarından oluştuğunu görüyoruz. Bu iki madde ayrı ayrı oturumlarda tartışılmış ve Mısır ile İsrail arasında tarihi önemdeki Camp David Anlaşması imzalanmıştır.

Camp David Sonunda İmzalanan Anlaşmalar;

- i. Orta Doğu Barışı İçin Çerçeve Anlaşması
- ii. Mısır-İsrail Barışı İçin Çerçeve Anlaşması

olarak bilinen iki ana metinden oluşmaktaydı. Ancak bu iki anlaşmada kesin bir anlaşma niteliğinden çok ilgili konularda taraflar arasında yapılacak barış antlaşmalarının esaslarını belirlemekteydi. (Arı 2012, s.328-331) Bu anlaşmanın ana başlıklarından olan İsrail'in Filistin'i Bağımsız bir devlet olarak tanıyacağı maddesini İsrail kısa bir sürede reddettiğini açıkladı ve attığı imzanın arkasında durmayarak anlaşmayı bozmuştur. Filistin ise pes etmeyerek var olma mücadelesini başka ülke sınırları içinde örgütlenerek devam ettirmiştir. FKÖ üs olarak kendisine Lübnan'ı seçmiş ve burada örgütlenmeye başlamıştır ancak bu durum Lübnan'ın İsrail'in hedefine girmesini sağlamıştır. Bu kapsamda 1982 de İsrail Lübnan'ı işgal etmiştir.(Türksoy 2010, s.97) Bu işgale zemin hazırlayan asıl olay 1978 de Filistin'in İsrail'e yaptığı baskı sonucu, İsrail'in Güney Lübnan'ı işgal etmesidir. O dönemde ABD ve BM devreye girerek ortamı sakinleştirirler de 1982 deki işgali önleyememişlerdir.(Kepsutlu 2016, s.56)

Bazı kaynaklara göre 26 Mayıs 1982 de ABD Başkanı Ronald Regan, Lübnan'daki iç savaşın biran önce sonlandırılması yönündeki açıklamasının aslında İsrail'e verilmiş bir işaret olduğunu ve Lübnan'ı işgal edebilirsiniz mesajı olduğu yönünde görüş bildirir. (Boran 2007, s.139-140) FKÖ, işgal sonucunda Lübnan topraklarını terk ederek çeşitli Arap ülkelerine dağılmıştır.

Orta Doğu'daki en sorunlu ilişkisini İran'la yaşayan ABD, 1979 yılında Humeyni taraftarı öğrenciler Amerikan Elçiliğine basarak elli iki Amerikalıyı kaçırmalarıyla tamamen kesilmiştir. Kaçırma olayının arka planına bakıldığında İran Şah'ının 1978 yılında tatile gidiyorum diyerek ABD' e iltica etmesi ve ABD'nin de buna kucak açması yatıyordu. Rehineleri kurtarmak için yapılan operasyonda büyük bir efsane çöküyor, operasyonu düzenleyen ABD güçleri bu operasyonda başarısız oluyordu. Dünya'nın gözü önünde cereyan eden bu başarısız operasyonun bileti dönemin başkanı Jimmy Carter'e kesiliyordu ve Carter seçimde Cumhuriyetçi Parti adayı Reagan'a kaybediyordu.(Köse 2008, s.16) Sonrasında İran, Irak savaşının başlaması ve ABD'nin dondurduğunu dediği İran Mal varlığını serbest bırakması 1981 de Rehineler Krizini sona erdirmiştir.(Armaoğlu 1993, s.760)

Irak'ın İran'a 1981 yılının Eylül ayında saldırmasıyla birlikte sekiz yıl sürecek olan İran-İrak Savaşı resmen başlamış oluyordu. ABD'nin görünüşte Irak yanlısı gibi gözükken stratejisinin aslında çift taraflı olduğu gerçeği 1986 da anlaşılmıştır. ABD açıkça Irak'ı desteklediğini söylerken gizlice de İran'a silah sattığını 15 Kasım 1986 tarihli Cumhuriyet gazetesi ABD başkanı Reagan'ın siyasi skandalı olarak manşetlere taşımıştır.

Bir yanda Orta Doğu'da bunlar süre gelirken Mayıs 1989'da ABD Dışişleri Bakanı James Baker, birazda gündem değiştirmek maksatlı olsa gerek İsrail'in gerçekçi olmayan Büyük İsrail öngörüsünden vazgeçmesi gerektiğini söyledi. Ekim 1990'da BM Genel Kurulu'nda Başkan Bush, Filistin sorununun çözülmesi gerekliliğini gündeme yazdırıyordu. Bu görüşlerinde samimi olduklarını kanıtlamaya çalışan Bush Hükümeti aynı ay içerisinde İsrail'i Filistinlilere kötü davranmaktan ve BM ile iş birliği yapmamaktan dolayı iki defa kınayan BM Güvenlik Konseyi kararlarına olumlu oy verdi.

Bununla da yetinmeyen ABD Başkanı Bush, Doğu Kudüs'ün işgal edilen topraklar olduğunu, İsrail'in buraya mülteci Yahudileri yerleştirmemesi gerektiğini belirtti ve çözüm olarak ta barış için toprakların alınıp verilmesi ilkesine dayanması gerektiğini de vurguladı. Orta Doğu'yu önemli bir para kaynağı olarak gören ABD, bölgenin etkin gücü olması gerektiğini düşünüyordu. Japonya ve AB ile ilişkilerinin de en önemli konusu Arap-İsrail çatışmasının çözülmesi olduğu için ABD konuya iyice eğilmeye

başlamıştı. Ekim 1991’de Madrid’de Baker’ın yoğun çabalarının sonucunda büyük çaplı bir barış konferansı toplandı. Konferans sonrasında da ABD’nin İsrailler üzerindeki baskıları ve onların bazı davranışlarına yönelik kınamaları devam etti.(AÖF/2609, s.176)

Özetleyecek olursak; ABD soğuk savaş yıllarında üstlendiği Batı Bloku liderliğini hakkıyla yapabilmesi için en gerekli kaynak kuşkusuz petroldü ve bununda en zengin olduğu bölge Orta Doğu idi. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin güçlenmesi ABD’yi çevreleme politikasına itmiş, Marshall yardımları ve Truman Doktrini gibi hamlelerle bölgeye yerleşip sempati toplama çalışmıştı.

ABD’nin Orta Doğu’ya hâkim olmak için yaptığı hamleler böyleyken, Sovyetler Orta Doğu’ya 1941 de İran’ı işgal ederek girmişlerdi. ABD Orta Doğuda kendisine jandarmalık yapacak ve bölgede sürekli söz sahibi olmak için kendisine sözcülük eden bir yapıya ihtiyaç duydu ve 1948 de İsrail Devletini kurdurdu. Bölgede bağımsız bir İsrail devletinin var olması demek ardı arkası kesilemeyecek İsrail-Arap çekişmelerinin de miladı oluyordu. Yukarıda daha geniş şekilde bahis edilen 1955 yılındaki Bağdat Paktının kurulması yine ABD’nin stratejik hamlelerinden biri olarak göze çarpar.

ABD’nin Bağdat Paktı hamlesine karşı perde arkasında Sovyetlerin olduğu CENTO(Merkezi Anlaşma Örgütü) kuruldu. 1956’daki Mısır’ın Süveyş kanalını millileştirme harekâtı bölgede ABD ve yandaşlarının prestijini sarsınca ABD yeni bir hamle olarak Eisenhower Doktrini ile bölgedeki boşlukları doldurma yoluna gitti.

1970’lere gelindiğinde ABD başkanı Nixon dünyanın eski dünya olmadığını ve şartların değiştiğini söyleyerek kendi doktrinini ortaya koyarak bütün dünyada komünizmle mücadele edilmesi gerektiğini söylemesiyle dünyada yumuşama (detant) dönemi denen bir dönem başladı. Yumuşama dönemini 1979 İran Devriminin bozmasının ardından 1980 deki İran-İrak Savaşı ile bölge yeniden kaynamaya başladı.

Soğuk Savaş’ın ve SSCB’nin sona ermesi ile çift kutuplu sistem sona ermiş ve tek kutuplu sistemin başlaması bütün dünyada istikrarsızlıklara yol açmıştı. Orta Doğu bölgesine de ABD’nin Soğuk Savaş sonrasında en çok sorunla karşı karşıya kaldığı ancak hayati çıkarlarını da korumak zorunda olduğu bir bölgeydi. Bu nedenle Irak’ın

Kuveyt'i işgaline de hiçbir ses çıkarmamıştır. Soğuk savaşın sona ermesi ile ABD'nin Orta Doğu'da ki durumu ve Orta Doğu da ki sorunlar yeni bir hal almıştır.

2.4 ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI ORTA DOĞU POLİTİKALARI

Sovyetler Birliğinin dağılma süreciyle birlikte İkinci Dünya savaşından beri devam eden ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönem sona erdi. Başka bir deyişle ABD-SB çekişmesi son buldu. Soğuk Savaş döneminin açık ve belirgin dış politika anlayışı, yerini belirsiz ve istikrarsız bir dış politika eğilimine bırakmıştır. (Yevgin 2003, s.510)

Soğuk savaşın sona erdiği dönem olan 1990'lardan sonra dünya konjonktürü hızla değişmeye başladı. ABD tek başat güç olarak kaldı. ABD bundan sonraki politikalarını, dünya enerji kaynaklarının kontrol edilmesi stratejisi üzerine kurmaya başladı. Bu stratejisini açık bir şekilde ortaya koydu. "Petrol ve diğer enerji kaynaklarının, ABD ve onun müttefiki olan gelişmiş ülkelerin ekonomilerine zarar vermeyecek şekilde çıkarılması, işletilmesi ve uygun fiyatlarla kesintisiz bir şekilde çıkarılmasının ve işletilmesinin devamı" şeklinde açıkladı. (Kirişçi 2000, s.86)

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Orta Doğu politikasını iki alt döneme ayırmak mümkündür:

- i. 1990'lı yıllar,
- ii. ABD'ye terör saldırısının yapıldığı 11 Eylül 2001 ve sonrası dönem.

1990'lı yıllarda ABD, yeni uluslararası sistemi tanımlamak amacıyla yeni bir kavram üretmiştir: "Yeni Dünya Düzeni". Bu kavramın benzerlerinin yirminci yüzyıl başında Başkan Wilson tarafından, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Roosevelt-Truman tarafından kullanıldığı biliniyor. Başkan Bush'un da 1990-1991 yıllarında yoğunlukla kullandığı bu kavram, her büyük savaştan sonra yeni bir dünya düzeni kurmaya çalışan ABD'nin standart bir söylemi haline gelmiştir. Bu konuda Wilson tamamen başarısız olurken Truman ve izleyen başkanlar kısmen başarılı olmuşlardır. (AÖF 2609, s.23) ABD'nin "Yeni Dünya Düzeninde" Türkiye'nin de bir Orta Doğu ülkesi olarak siyasi, sosyal, kültürel, askeri, ekonomik, doğal kaynaklar açısından zor coğrafyasının getirdiği şartlara uyum sağlaması gerektiği ortaya çıkmıştır (Özkan 1996, s.25).

Soğuk Savaş sonrası ABD, Serbest Piyasa Ekonomisine bağlı, liberal değerleri benimsemiş parlamenter demokratik siyasal modelin hâkim kılınmasını içeren bir hareket benimsemiştir. ‘Büyük Tasarım’ diye adlandırdığı bu hareket ABD’nin Soğuk Savaş sonrası uyguladığı politikalarda da açıkça görülmektedir. ABD’nin tek süper güç olduğu Soğuk Savaş sonrası dünya sistemi, ekonomik ve siyasal açıdan çok kutuplu, askeri açıdan ise tek kutuplu bir şekil almış durumdadır. (Armaoğlu 1991, s.42)

Başkan Bush ve izleyen ABD yönetimlerinin 1990’lı yıllarda Yeni Dünya düzenini oluşturmak için ortaya koyduğu politikaları birkaç madde halinde özetleyecek olursak;

İlk olarak ABD askerî gücünü yaygınlaştırmaya başladığını hemen görürüz. Bunu nasıl yapmıştır diye baktığımızda da, örnek olarak Irak’ın Kuveyt’i işgalini sona erdirmek amacıyla Körfez bölgesine çok büyük bir ABD askerinin yerleştirildiği gözümüze çarpar.

Bunun akabinde ABD öncülüğünde ve BM Güvenlik Konseyinin kararıyla kurulan Körfez Koalisyonu, Saddam Hüseyin rejimine karşı askerî operasyon yapmış, Irak’ı mağlup etmiş ve daha sonra da Irak’ı fiilen üçe bölerek güçsüzleştirmiştir.

Körfez Koalisyonunun başarılı olduğunu gören Başkan Bush, uluslararası sorunların BM öncülüğünde çözülebileceği yönünde bir beklentiye girmiştir ve bu beklenti onda BM kapsamında yeni bir dünya düzeni kurulabileceği ümidi doğurmuştur.(Arı 1999, s.80)

ABD’nin askerî ve ekonomik gücü ile BM’nin siyasi, uluslararası hukuk ve meşruiyet gücünün, uluslararası sorunların Irak örneğinde olduğu gibi etkili bir şekilde çözülebileceği, uluslararası saldırganlıkların ve çatışmaların Müşterek Güvenlik mekanizması çerçevesinde önlenebileceğini düşünüyordu. Bu anlayış içinde hareket eden ABD, dünya çapında askerî operasyonlara katılmaya başladı. ABD askerleri bu hızla Somali den Haiti’ye kadar birçok krize müdahil olmuştur.

İki Kutuplu dünya düzeninin değişmesiyle birlikte NATO’nun anlamını yitireceğini gören ABD, NATO için yeni görev tanımı yayınlamıştır. NATO’nun klasik güvenlik görevi yanında, insani kurtarma, kriz yönetimi ve barış koruma operasyonları yapmasına karar verildi. NATO’nun yeni görev tanımı Rusya’nın pek hoşuna gitmese de bu memnuniyetsizlik ABD’nin politikasında bir değişikliğe sebep olmamıştır. Ancak

Rusya'yı çokta huylandırmayacak şekilde görev tanımının uygulamasını zamana yayarak Rusya ile de çeşitli silahsızlanma anlaşmaları yapmıştır.

ABD'nin Orta Doğuda yapmış olduğu askerî operasyonların hemen hepsinde büyük ülkeler arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmış, uluslararası krizler daha da derinleşmiştir. 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini, dünya bir işgal olarak yorumlarken uluslararası sistemi tek başına yönetmek isteyen ABD bu işgali Orta Doğu'ya yayılmak için önemli bir fırsat olarak görmüştü. Mağduru mağduriyetten kurtaracağım söylemine Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinden destek bulan ABD, FKÖ'nü ise karşısında Saddam Hüseyin'e destek verir pozisyona sokarak FKÖ'ne olan sempatiyi de ciddi bir şekilde sarsmıştı. (Özkoç 2009, s.176)

Irak'ın işgalini ABD büyük tepki ile karşılamıştır. ABD ve Batı için petrolün önemi büyüktür ancak petrol kadar önemli olan diğer bir nokta ise bölgeye hâkim olabilmek ihtirasıdır. Kuveyt işgali sonrası meydana gelen Körfez Savaşı'yla birlikte ABD bölgedeki birçok emeline ulaşmıştır. Arap ülkeleri hem petroleri hem de dış politikaları açısından tam manasıyla ABD kontrolüne girmiştir. Arap devletlerinin çoğunun desteğini almış ve askeri ittifak oluşturmuştur. En önemlisi de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa uluslararası boyutta bir krize süper güç olarak müdahale etmiştir. Bu savaş aynı zamanda ABD politikalarının da zaferi olmuştur. (İzzeti 2005, s.163)

Bu savaşın sonunda ABD Başkan George Bush, Haziran 1992 Kongresinde durumu şu şekilde özetlemiştir: 1990 öncesi dönemde iki silahlı kutba bölünen dünyada artık gücüne herkesin inandığı tek bir silahlı güç vardır o da; ABD. Bütün dünya bizim adaletimize, gücümüze, doğru olan neyse onu yapabileceğimize inanıyor. Şeklinde açıklamıştır. (Bostancıoğlu 1999, s.305) Bu politikanın mimarı Bush olsa da bu düzenin uygulayıcısı koltuğu devrettiği Clinton olmuştur. Clinton, NATO'yu ABD dış politikasına dâhil ederek kendi politikalarının bir aracı ve ülkelerin ise iç meselelerine müdahalede meşru bir otorite olarak görmüştür. NATO'nun genişleme politikasına destek vermesinin en önemli nedeni ise Avrupa'da etkili alanlar ve güçlü rakiplerinin çıkmasını engellemektir.(Önal 210, s.81)

ABD 11 Eylül sürecine kadar Orta Doğu ülkeleri ve İsrail arasında kalıcı barış anlaşmaları yaparak kendisine rahat bir çalışma alanı yaratmaya çalışsa da istediği

sonuçlara ulaşamamıştır. Orta Doğu'da barışın sağlanmasının önündeki engel iç dinamiklerdir. Clinton yönetimi süresince barış için çeşitli olumlu adımlar atılmış olsa da beklenen sonuç elde edilememiş ve Arap ülkelerinin de sürece yönelik yaklaşımları iç etkenlerden dolayı kopma noktasına gelmiştir.

11 Eylül 2001 saldırısından sonra Amerikan dış politikası yeniden ciddi bir değişim yaşadı ve ABD'nin tehdit algısı değişti. 1990'a kadar komünizmi tehdit olarak gören ABD için tehdit in yeni adı teröristler ve onlara yardım sağlayan haydut devletler olmuştu. 2001 de ABD Başkanı olan George W. Bush'a göre özellikle Orta Doğu politikası açısından Clinton yönetimi başarısızdı ve Orta Doğu politikasının kökten değişmesi gerekmektedir. Bush yönetimi ile birlikte Clinton'un barış söylemi rafa kalkmış ve yeni muhafazakâr dış politika uygulanmaya başlamıştır.(Lefler 2004, s.10-14)

11 Eylül saldırıları aynı zamanda terörizmin ulaştığı noktayı göstermesi açısından da önemlidir. Orta Doğu 11 Eylül'den en çok etkilenen bölge olmasından dolayı bu bölgeye yönelik yeni bir politikanın geliştirilmesinin şart olduğunu ABD iyice anlamıştı artık. Yıllarca öcü olarak gösterilmeye çalışılan Soğuk Savaşın aslında ciddi bir bir denge sistemi olduğu anlaşılmaya başlandı. Bu dönemin önemli politikalarından biri "Düşmanın harekete geçmeden durdurulması" olarak tanımlanacak olan Bush Doktrinidir. (Atikkan 2006, s.102)

11 Eylül saldırılarına ABD tez reaksiyon göstererek Afganistan'a girmiştir. Bu girişin sloganı "Sonsuz Özgürlük" olsa da aslında ateşe bir odun daha atmak olarak yorumlamak daha doğru olabilir.

Efegil'e göre; Bush Yönetimi 11 Eylül Saldırıları fırsat paketine dönüştürmüş ve son derece akıllı projelerle büyük işler yapmaktadır. Bölgede inşa edilen enerji nakil hatları dünya ekonomi politiği açısından çok önemlidir. Bu nakil hatları Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetini bitirmeye yöneliktir. (Efegil 2003, s.197)

Sonuç olarak kısaca toparlamak gerekirse; 1945-1990 arası devam eden ve Dünyada Soğuk savaş olarak algılanan dönem Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla son bulmuş ve o zamana kadar iki kutuplu ve dengeli dünya düzeni yerini ABD önderliğinde tek kutuplu dünya düzenine bırakmıştı. Bu yeni düzende ABD için düşmanın tanımı değişmiş öteki

kavramı önemini yitirmiştir. Başında beri ABD'nin en önemli hedeflerinden biri olan Orta Doğu'ya hâkimiyetin bu düzende daha kolay olacağı düşünülse de durum hiçte sanıldığı gibi olmamış ve iş sıcak temas boyutuna gelmiştir. Bu süreçte yaşanan Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez savaşı, 11 Eylül saldırısı, Afganistan'a giriş gibi birçok olayla muhatap olan ABD hükümetleri sonuçta çok şey kaybetmiş gibi gözükse de aslında Soğuk Savaşın tek galibi olarak sayılmıştır.

Waltz'un da belirttiği üzere "Her savaş sonunda bir takım galipler ve mağluplar ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş'ın galibi ise NATO ittifakının lideri olan ABD'dir" sözü aslında sürecin çok kısa bir özeti gibidir.

2.5 ABD'NİN 11 EYLÜL SONRASI ORTA DOĞU POLİTİKALARI

1990 sonrası Tek Kutuplu dünya düzenine geçilmesiyle aslında her şeyin ABD'nin lehine geliştiği kanısı hâkimdi. Bütün gelişmelerin ABD'den yana gözüktüğü sırada hiç beklenmedik ve dünyada eşi benzeri görülmemiş bir terör olayı ile 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin simgesel yapıları olan Ticaret Kuleleri yerle bir edildi. O zamana kadar dışarıdaki elçiliklerine ara sıra yapılan saldırılara alışık olan ABD'ni kendi kıtasında kalbinden vurmak nasıl açıklanabilirdi. (Günel 2018, s.30)

Konunun detaylarına kısaca göz atacak olursak; 11 Eylül 2001 sabahı New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine, yerel saatle sabah 09.00'da bir terör saldırısı düzenlendi. İlk saldırının şoku henüz sürerken, 18 dakika sonra İkinci kuleye de bir uçak saldırısı düzenlenmiştir. Çarpan İkinci uçağın ABD ye ait kaçırılan bir yolcu uçağı olduğunun açıklanması ile de olay daha enteresan bir boyut kazanmıştır. O günkü Cumhuriyet gazetesi olayı özetle şu şekilde satırlarına taşımıştır; Dünya Ticaret Merkezinin kuleleri görgü tanıkları ve televizyon başında olayı naklen izleyen milyonlarca insanın gözü önünde içinde binlerce kişi olduğu halde çökmüştür. Olaya neden olan uçakların içine yerleştirilen dinamitler art arda patlayarak olayı vahim hale getirmiştir. Cumhuriyet gazetesi olaya ayrı bir önem vermiş ve gün boyu ABD'de yaşanan olayları "Gün Boyu Kabus" başlığı ile okuyucularıyla paylaşmıştır.

Dünya kamuoyu kulelere düzenlenen saldırıları henüz anlamamışken dünyanın en iyi korunulduğuna inanılan ya da öyle empoze edilen Pentagon'a (ABD Savunma Bakanlığı) başka bir uçak saldırısı düzenlenmesi olayın vahametini iyice gözler önüne sermiştir. İşin şakası olmadığını anlayan ABD yönetimi kısa sürede tüm resmi binaları boşaltarak ülke genelinde kırmızı alarmı geçmiş ve büyük metropollerde olağanüstü tedbirler almıştır.

Böylesine önemli bir saldırıyı birçok uluslararası örgüt üstlenmeye çalışsa da sonuç itibari ile hiçbirinin teyit edilememesi nedeniyle olay bir süre askıda kalmıştır. Olay sonrası olayı üstlenmeye çalışan örgütler arasında Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi(FDKC), Japon Kızıl Ordusu dikkat çeken kuruluşlardı.

Terör tarihin her döneminde bütün devletlerin korkulu rüyası olsa da, 11 Eylül 2001 teröre kendi içinde milat olmuştur. Serhat Erkmen'e göre bu saldırıların sahibi kim olursa olsun ortaya çıkan sonuç 1990'larda meydana gelen değişiklikleri büyük oranda yansıtmış olmasıdır. Böylesine bir saldırının dünyanın tek egemen gücüne karşı yapılmış olmasının anlamı iyi okunmalıdır. Bu okumada yeni bir döneme girilecek olmanın kaçınılmaz olduğunu görmek gerekir.(Erkmen 2001, s.5-7)

Saldırıların yapıldığı Dünya Ticaret Merkezi özellikle seçilerek bu saldırının aslında sıradan bir terör olayı olmadığı, saldırının ABD'nin gücüne, savunduğu demokrasi düzenine ve uyguladığı liberal ekonomiye yapıldığı imajı verilmeye çalışılmıştır. Bu mesajı doğru okuyan ABD bu saldırıdan sonraki stratejisini teröre karşı dünya çapında ve çok boyutlu bir mücadele şekline dönüştürmüştü ve uygulanmaya başlamıştır. (Uslubaş 2005, s.210)

Usame Bin Ladin'in lideri olduğu El Kaide Terör Örgütü bu terör saldırısının arkasından çıkınca Müslümanlara karşı dünyada bir fobi oluşmaya başlamıştır. 11 Eylül Terör Saldırısı, ABD'nin ve müttefiklerinin tehdit algılamalarını değiştirmekle kalmamış, yeni yüzyılın ilk savaşını terörle savaş olarak ilan etmiştir.

Emre Kongar'a göre, Küreselleşmenin "terör yüzüdür" 11 Eylül saldırıları. Doğrudan doğruya küreselleşme olgusunun ve tüm dünyanın suratına bir "şamar" gibi inen yansımasıdır.(Kongar 2002, s.80) 11 Eylül 2001 saldırıları yirmi birinci yüzyılın bir dönüm noktası olmuştur. Herkes ABD nasıl yanıt verecek diye beklerken ABD Başkanı

Bush, CNN International’da “Ulusa Sesleniş” programında 15 Eylül 2001 günü kamuoyuna yatığı konuşmada; Bizim cevabımız çok güçlü ve etkili olacaktır. Siz sadece sabırlı olunuz demiştir.(Brzezinski 2005, s.64) Başkan Bush’un, “Ya Bizimlesiniz ya Teröristlerle” diyerek uluslararası teröre karşı savaş başlatmış ve 11 Eylül’ü bir anlamda “küresel terör” yüzyılının başlangıcı saymıştır. Chomsky’ye göre; Amerikan toprakları İngilizlerin 1814’te Washington’u yakmasından bu yana ilk defa saldırıya uğramıştır. (Chomsky 2004, s.126)

ABD, bu saldırının aslında uygarlık ve özgürlüğün merkezine yönelik olması bakımından tüm uygar ve özgür toplumlara karşı yapıldığını, saldırının doğrudan kendisini hedef almadığını, ileri sürerek dünyada kendisine yeni müttefikler edinmeyi amaçlamıştır. Bu saldırıdan sonra saldırıya uğrayan ülke olma durumu gereği ABD, bir “meşru müdafaa hakkı” ve buna bağlı özel ayrıcalıklar kazanmıştır.

Başkan Bush, Eylül 2002 tarihli “Ulusal Güvenlik Stratejisi”nde, ABD politikasını açıklamış ve yirminci yüzyıldaki totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan savaşı, özgürlüğün kazandığına dikkat çekmiş, yirmi birinci yüzyıldaki mücadelenin de resmini çizmiştir.¹ ABD’nin birincil amacı “Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesinin giriş bölümünde açıklanmış ve küresel istikrarın sağlanmasına yönelik olarak, dünya genelinde ekonomik-siyasal güce dayalı yaygın bir etki yaratmak ve bunu askeri kuvvetlerle desteklemek ve geliştirmek olduğu belirtilmiştir². İşte bu amacın gerçekleştirilebilmesi için de öncelikle terörün kaynağının yok edilmesi gerekmektedir. ABD bunu Afganistan üzerinden başlatmıştır. İkinci olarak ise Kitle İmha Silahlarına sahip olduğu iddiasıyla Irak işgal edilmiş, Büyük Orta Doğu Projesi hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

“Önleyici Meşru Müdafaa” olarak da Uluslararası Literatüre girecek olan bu fikir Bush Doktrini şeklinde de ifade edilmiş ve saldırılardan bir yıl sonra yayınlanan ulusal güvenlik stratejisinde somut olarak net bir şekilde belirtilmiştir. Stratejide kitleles imha silahlarına sahip olan veya sahip olmaya çalışan haydut devletlere ve terör örgütlerine karşı önleyici saldırı yönteminin kullanılması ilkesi, düşman tanımlamasını ABD

¹ (<http://www.globalsecurity.org> 21.07.2009)

² (<http://www.whitehouse.gov> 18.12.2009)

açısından yeniden ele alarak yapılacak bir ön saldırının meşru zeminini oluşturmayı amaçlamaktadır.

2003'te Irak'a yapılan müdahale de bu amaç doğrultusunda kitlesel imha silahlarının varlığı düşüncesinden hareketle muhtemel bir saldırıyı önceden önlemek adına yani önleyici müdafaa adına yapılmıştır. (Halatçı 2006, s.81). Afganistan'a müdahale ile Bush Doktrini'nin pratiğe geçirilmesi başlamıştır. Dünyanın en büyük istila yollarından birinin üzerinde bulunması ve coğrafi konumu sebebi ile Afganistan, tarih boyunca pek çok devletin istilasına uğramıştır. Bu nedenle bugün çok milletli bir ülke görünümündedir. 11 Eylül'deki saldırı sonrası ABD'nin terörizme savaş açmasıyla birlikte, saldırıların sorumlusu olarak görülen El-Kaide örgütüne yataklık ettiği düşüncesiyle ABD'nin ilk hedefi seçilen Afganistan, Usame Bin Ladin'le uluslararası gündemde yer almaya başlamıştır. (Erol 2001, s.31-33)

Belçika'nın başkenti Brüksel'de NATO Genel Merkezi'nde düzenlediği basın toplantısında, NATO Genel Sekreteri George Robertson, 11 Eylül'deki saldırılarla ilgili olarak ABD'nin sunduğu kanıtların yeterli bulunduğunu, böylelikle bir müttefike yapılan saldırının tüm NATO üyelerine yapıldığının varsayılmasını öngören 5. maddenin geçerlilik kazandığını söylemiştir.

Chomsky'ye göre de görünürde ABD'nin bu konuda hiçbir kanıtı yoktur. Afganistan'a karşı girişilen müdahalenin en önemli nedenini 11 Eylül 2001 terör saldırılarıdır. Saldırıları gerçekleştiren El-Kaide Örgütü'nün Afganistan'da konuşlandığının düşünülmesi ve El Kaide kaynaklı terör olaylarının artması, ABD'nin Afganistan'a müdahale etmesine neden olmuştur. Ladin'in iadesini isteyen ABD ye Taliban lideri Molla Ömer'in olumsuz cevap vermesinin ardından 2001 Ekimde Afganistan'a karşı hava saldırısı başlatılmıştır. (Chomsky 2004, s.96)

Usame Bin Ladin'in, Soğuk Savaş döneminde, Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği'ne karşı, bizzat ABD tarafından yaratılmış bir savaşçı olduğu düşünülmektedir. Bu konuda Kongar, Soğuk Savaş döneminde El-Kaide'nin bir İslam savaş örgütü ve Usama bin Ladin'in İslam mücahidi olarak lanse edildiğini belirterek, bunların Afganistan'da CIA'in desteğiyle başarılı olduklarını ifade etmekte, Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği'ni yendiklerini ve Afganistan'ı "komünizmden" kurtarmış olduklarını söylemektedir. Bir anlamda, Amerika kendisi, Amerika'yı vuranları, 11

Eylül terörünü yapanları, üretmiştir. 11 Eylül terörü sadece sonuçları itibarıyla değil, kaynağı itibarıyla da, küreselleşmeye, bağlı olarak ortaya çıkmıştır. (Kongar 2002, s.81)

Kanımca ABD'nin Afganistan'ı vurmasının arkasında sadece terörle mücadele yatmamaktadır. ABD gibi süper bir gücün kalbine sıradan bir terör örgütünün girmesi ve girilemez sanılan Pentagonun tepesine bomba bırakması dünyadaki süper ABD algısını sarsmıştı. ABD bu müdahale ile bir bakıma bu bozulan imajını düzeltmek ve dünyaya ben hala en güçlüsüyüm mesajını vermektir. ABD'nin Orta Doğu'ya tarihsel süreçte ilk kez Hristiyan Misyonerler aracılığıyla girmiş olması da ayrıca şöyle bir soru akla getirmiyor değil. Bu saldırıyı düzenleyen örgüt Müslüman bir örgüt olmasaydı ABD yine bu tepkiyi gösterir miydi?

Turan Yavuz'a göre; O akşam Amerika, Afganistan'a değil Orta Doğu'ya savaş ilan etmiştir.(Yavuz 2006, s.94) Usame bin Ladin ise ABD'ye destek veren ülkeleri, "Rahat yüzü göremeyecekler" sözleri ile tehdit etmiştir. Afganistan ve kendisine yönelik savaşın "İslam'a açılmış savaş" olduğunu öne sürmüş ve ABD'ye destekten kaçınılmasını istemiştir³. Sürekli Özgürlük Harekâtı ile Taliban ve El Kaide örgütleri etkisiz hale getirilmeye çalışan ABD, diğer yandan ISAF(Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) ile güvenliğin sağlanmasını da ve insani yardım faaliyetlerinin yerine getirilmesinde Afgan hükümetine yeniden yapılandırma adı altında maddi açıdan yardımcı olunmaya çalışmıştır. (http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040113_isaf.shtml)

Chomsky'ye göre; 11 Eylül terör saldırıları ve bunlara verilen yanıt, iç karartıcı ve birbirinden farkı olmayan iki suçtur. (Chomsky 2004, s.124)

Afganistan da ki hayalini gerçekleştiren ABD hemen arkasından Savunma Bakanlığının altını çizdiği şu gerekçelerle Irak'a yönelmiştir.

- i. Saddam Hüseyin'in Kitle İmha Silahlarını yok etmek
- ii. Irak'ın teröre desteğini kesmek
- iii. Irak halkını özgürleştirmek (Şahin 2006, s.53)

³ Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ekim 2001, s.7

Afganistan operasyonunun hemen ardından, George W. Bush yönetimindeki Şahinler (Neo-Con'lar), Saddam Hüseyin'in Kitle İmha Silahlarına sahip olduğunu yayıp Irak'a müdahale için zemin hazırladıklarını o dönemki genç kuşak çok net hatırlamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde Irak'a karşı girişilecek harekâtın meşruluk temellerinin oluşturulması amacıyla, 1441 sayılı karar kabul edilmiştir. 1441 sayılı karar, ABD'nin zaferi olarak değerlendirilmiştir.⁴ ABD'nin Irak'a müdahale edip Saddam rejimini devirmesi, Irak içerisinde bir rahatlama değil kaosa neden olmuştur. Günümüzde Irak'ta iç güvenliğin sağlanmasında büyük problemler yaşanmaktadır ve bu karışıklıklar kolay kolay son bulacağına benzemektedir.

Kitle İmha Silahını öne sürmesi bir bahane olarak ta algılanabilir ancak benim kanaatime göre herhangi bir ülkenin elinde böyle bir silahın bulunması ABD'nin kendi egemenliği açısından da risk teşkil etmesindedir. Çünkü başka bir açıdan bakıldığında da; Irak bu konuda Halepçe katliamından ötürü sabıkalıdır. Irak'ı yaklaşık 12 yıl gözetimi altında tutan ABD, işini şansa bırakmak istememiştir. 1991'den 1998'e kadar, BM Silah denetçileri Irak'ın her metresini aramışlardır. 2002 Kasım'ında başlayıp savaş başlayana kadar devam eden denetimler süresince Irak'ın elinde bulunduğu iddia edilen Kitle İmha Silahları hakkında ciddi hiçbir delil bulunabilmiş değildir. Nitekim savaşın sonunda da kimyasal ya da biyolojik silahlara rastlanılmamıştır. (Akgün 2003, s.82)

BM, Irak'a yapılacak bir operasyona karşı çıkmış, Afganistan operasyonuna destek veren Almanya, Fransa ve Rusya gibi ülkeler Irak'ın işgaline destek vermemişlerdir. (Kaynak 2006, s.75)

Erol Manisalı, ABD'yi kendi gölgesine savaş açan bir koca deve benzetir ve gölgesinden başka karşısında düşman olmayınca da kendi etrafını kırıp dökerek kendi kendisine ben ne kadar güçlüyüm mesajını vermeye çalışmaktadır. (Manisalı 2003, s.11)

BM ve büyük ülkeler onaylamamasına rağmen ABD, 3 Nisan 2003 tarihinde Saddam Hüseyin Uluslararası Havaalanına, 9 Nisan 2003 te Firdevs Meydanına girerek işgali başlatmıştır. Sonrasında ABD askerlerinin yardımıyla, Saddam Hüseyin'in Bağdat'ın

⁴ Kararın tam metni için bk. <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm>

merkezinde olan heykelinin Irak'lı kalabalık bir grup tarafından yıkılmasıyla Tayyar Arı'nın yorumuyla on iki yıldır "oyunan oyun" sona ermiştir. ABD'nin özgürlük götürüleceği dediği Irak, ekonomik, siyasi ve toplumsal anlamda hızla bir çöküntüye doğru sürüklenmeye başlamıştır. (Erkmen 2006, s.16)

Selim Dilek'e göre; İşgalin ardından ABD Irak politikasını etnik ve dini motifler üzerinde şekillendirmiştir. Irak'ta birlikte yaşayan halkı mezheplere ve etnik gruplarına ayırarak bu motifler üzerinde yapılanmalarına imkân tanımıştır. Irak'a girdikten sonra İran faktörüne çok takılmayan ABD, Saddam yanlısı olarak düşündüğü Sünnileri dışlayarak Şiilere destek vermiştir. Bunun başarılı olacağını düşünen ABD bu yanlış politikası yüzünden Irak'ı iyice içinden çıkılmaz bir hale getirmiş ve kendi iç denetim mekanizmalarını çalıştırmak zorunda bırakmıştır. (Dilek 2007, s.13)

Bush'tan sonra 2008 yılında göreve gelen Barack Obama döneminde ABD dış politikasında yumuşama olmuştur. Ancak Obama liderliğindeki ABD, Bush yönetiminin özellikle ilk zamanlarında uyguladığı son derece tehditkâr ve tek yanlı dış politika nedeniyle dünya genelinde bir imaj tazeleme zorunluluğu da yaşamıştır. İmaj tazelerken, Obama yine demokrasinin teşvik edilmesi yoluyla ancak bu sefer askeri korumacılıktan çok model oluşturmacı bir yaklaşımla gidermeye çalışmış, kısmen de başarılı olmuştur (Telatar 2012, s.56).

11 Eylül saldırılarını kısaca toparlamak gerekirse, terörizmin çok farklı bir boyuta çıktığı, yaşadığı tarihin en büyük terör olayını Orta Doğudaki emellerini gerçekleştirmek üzere aslında avantaja çeviren bir ABD görüyoruz. Dünyanın bu süper gücü kendisini mağdur pozisyonunda gösterip dünyaya kafa tutarken zaman zaman Türkiye den de yardım taleplerinde bulunmuştur. Türk tarihinde 1 Mart tezkeresi olarak geçen olayda ABD'nin isteği olmayınca Süleymaniye de Türk askerlerinin kafasına çuval geçirerek bir nevi dünyaya aba altından sopa göstermişlerdir.

2.6 ABD'NİN BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ (BOP)

2.6.1 BOP'un Tanımı

BOP'un tek bir tanımı ya da sınırı yoktur. Farklı şekillerde tanımlamak mümkündür. BOP, Coğrafi olarak çoğu Müslüman ülkeleri kapsayan, Kuzey Afrika'nın Akdeniz

sınırından başlayıp, Hindistan'a kadar uzanan bir alandır. Bu alandaki ülkelerin siyasi, hukuki, eğitim, ekonomi, sosyal ve güvenlik boyutlarında değişim ve dönüşümlerini hedefleyen kapsamlı bir projedir.” (Cöhce 2000, s.66)

Bir başka tanıma göre; BOP, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin yeni Dünya Düzeninin bir alt başlığıdır. Bu proje ne zaman ve nasıl başlamıştır sorusuyla başlarsak işe; 1990'lı yılların başlarında ABD Tanzanya'da ve Kenya'da büyükelçiliklerinin bombalanması ile uluslararası terörizme karşı politikalar üretmesi gerektiğini anlayarak bu projeyi başlattığını görürüz. Bu projenin uygulama konulması ise 11 Eylül saldırılarından sonraya denk gelir. ABD terörle mücadelede klasik yöntemlerle başa çıkamayacağına kanaat getirince bu projeyi geliştirmiştir. (Altuğ 1970, s.158)

İlk defa Simon Peres tarafından Orta Doğu Barış Süreci çerçevesinde İspanya'nın başkenti Madrid'de, bu proje dile getirildi. SSCB'nin yıkılmasıyla bölgede oluşan boşluğun başka güçler tarafından doldurulması veya “Radikal İslamcı” grupların ön plana çıkması endişesiyle Neo-conlar (Yeni Muhafazakârlar) tarafından da benimsendi.(Uslubaş 2005, s.221) Ceyda Karan, Başkan Bush'un ve Neo-Conların (Yeni Muhafazakârlar) ilk hedefinin, sistemli bir Orta Doğu projesi oluşturmak olduğunu altını çizmektedir. Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile uygulamaya konmuş olan projenin resmi ağızlarından ilk ilanı ise ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından 24 Ocak 2004 tarihinde İsviçre'nin Davos şehrinde yapılan Dünya Ekonomik Forumu'nda yapılmıştır.(Cöhce 2000, s.67)

‘Orta Doğu'nun Neo liberal açıdan ele alınışı başlıklı makale BOP konusunda en önemli kilometre taşı olarak görülmektedir.

Bu makaleye göre:

“Yeni muhafazakârların savunduğu gibi Orta Doğu, sert güç kullanılarak dönüştürülemez, bir dönüşüm olacaksa kapsamlı bir proje yapılmalı ve Avrupa'nın da desteği alınmalıdır.

Yani sözün özü ancak NATO'nun Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı uyguladığı gibi uzun soluklu ve kapsamlı bir proje ile Orta Doğu'daki tehditler ortadan kaldırılabılır. (Akar, s.218) Bu yüzden bu proje NATO'nun soğuk savaş döneminde SSCB'ye uyguladığı projenin bir benzeridir. Ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi

açılardan geliştirilmiş bir proje Avrupalı müttefiklerle beraber uygulandığı takdirde Orta Doğu'da sonuç alınabilir. Kuvvete başvurarak Orta Doğu'nun dizayn edilemeyeceği açıktır. Proje uzun vadeli olmakla beraber kuvvet uygulaması içermemelidir.(Şafak 2006, s.36)

Politikacılar tarafından siyasi fikir olarak ortaya atılan BOP, ordu tarafından uygulanmakta olan bir işgal planı şeklini de ele almıştır. Kapitalizmin düşmansız yaşayamayacağını farkında olan ABD yeni bir düşman yaratacak ve bu sayede de İslami güçlerin Orta Doğudaki hareketlerine engel olacaktır. Bu projede organizatör İsrail, model devlet ise Türkiye seçilmiştir. Bu iki önemli saptama BOP'u oluşturmaktadır. (Kaynak 2006, s.12-13.) Proje olarak çok eski zamanlardan beri var olan BOP, 11 Eylül 2001'deki uçaklı intihar saldırılarıyla dirilmiş. ABD'yi çok ciddi şekilde sarsan ve bütün dünyaya korku veren "küresel terörizm" le de haklı hale getirilmiştir.

Ünlü Amerikalı gazeteci Robert Fisk'in; Aşağılanmış ve köşeye sıkıştırılarak ezilmiş halkın şeytani zalimliği (Chomsky 2002, s.198) diye tanımladığı küresel terörizmin temel nedeni ve kaynağı ise, kökten dinci İslami değer yargılarının yanı sıra, günümüz dünyasının zengin ve yoksul ülkeleri arasında var olan uçurum boyutlarındaki gelir dengesizliğidir. Nedeni Batı sömürgeciliği olan bu dengesizlik farklı bir şekilde olmakla birlikte günümüzde de sürmekte ve özellikle İslam coğrafyasını vurmaya devam etmektedir. ABD, sömürü düzeninin bu acımasızlıkta sürdüğü sürece, küresel terörizmi bitirmenin imkânsız olduğu gerçeğini anlamıştır. Zira bu sömürü düzenine başkaldıran insanların, sömürgecilerin modern silahlarına karşı verilecek bir mücadelede kendi göğüslerinden başka silahları yoktur.

BOP, başlangıçta Türk ve dünya kamuoyuna "Greater Middleeast Project", yani "Büyük Orta Doğu Projesi" daha doğru bir tanımla "Genişletilmiş Orta Doğu Projesi" adıyla sunulmuştur. Buradaki "genişletilmiş Orta Doğu" deyimine çok dikkat etmek gerekir. Çünkü bu deyim özellikle Amerikan siyasetinin klasik 'Orta Doğu' algılamasındaki sınırların, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'yu da kapsayacak şekilde genişletilmesi nedeniyle kullanılmaktadır. Bu tanımlamanın ardından 'Orta Doğulu' tanımlamasını sevmeyen ve özellikle bu tanımın dışında kalmaya çalışan Fas, Tunus ve Cezayir'in sempatisini kazanmak için, "Kuzey Afrika" deyimini eklenerek "Geniş Orta

Doğu ve Kuzey Afrika Projesi” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. (Oran 2001, s.450-470)

BOP fikrinin ortaya çıkması ve uygulama basamaklarının oluşturulmasında ABD’ye esin kaynağı olan tarihi bir deneyim, vardır: Marshall Yardımı. Orijinal adıyla Avrupa’yı Kalkındırma Planı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir süper güç olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği’nin ve onun temsil ettiği komünizm ideolojisinin Avrupa’ya yayılmasını önlemek Marshall Yardımının asıl amacını oluşturuyordu. Bunun için, savaş esnasında yıkılan Avrupa’yı yeniden güçlendirerek Sovyetler Birliği’nin karşısına dikmesi gerekiyordu. ABD, önce Sovyet işgaline uğramamış Avrupa ülkelerinin birbirleriyle yardımlaşması için bir araya gelip “Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı”nı kurmalarını organize etti. Bu teşkilat kurulup çalışmaya başlayınca da, hibe ve kredi yoluyla yaptığı milyarlarca doları bulan yardımlarla bu ülkelerin çoğunun kalkınmasını sağladı. Özellikle siyasal, ekonomik ve toplumsal alt yapıları hazır olan ülkeler, ABD yardımlarını çok iyi kullanarak yeniden güçlü birer devlet haline geldiler. (Oran 2001, s.485) 1949 yılında ABD’nin girişimi ve öncülüğüyle NATO kurularak bu plan taçlandırıldı ve ABD, Avrupa da yapmak istediğini bir bakıma başarı ile sonuçlandırılmış oldu.

ABD, Sovyetlere karşı Avrupa da bunları yaparken, projenin daha iyi anlaşılabilmesi için Amerika’dan on binlerce kilometre uzaklıktaki deniz aşırı ülkelere karşı yürütülen Kore, Vietnam, Körfez, Afganistan ve son Irak savaşlarına ABD etkisine bakmak gerekir. Jeopolitik gerekçelere dayalı proje ve planları uygulamada ABD’nin kararlılığını gösteren bu savaşları hatırlamak, ABD’nin BOP için neleri göze alabileceğinin anlaşılmasına ve dünyaya gösterilmesi açısından son derece önemlidir.

2.6.2. BOP’un Doğuş Fikri

1990’lı yıllarda Kenya ve Tanzanya’daki büyükelçilikleri bombalanana kadar küresel terörün pekte mağduru olmayan ABD, yaşadığı bu iki olayla işin ilk defa bu kadar ciddi farkına varıp kendisinin de bu küresel tehdidin içinde olduğunu anladı.

Bu olayların yaşanmasından itibaren küresel terörizmi tehdit değerlendirmelerine almaya başlayan ABD, sonrasında yaşanana ve yaşanacak olaylara bakıldığında gidişatın ne kadar kötü olduğunu tam olarak anlamıştır yorumu yapamayız. (National

Defense 1999, s.119-120) Başta da belirtildiği gibi, BOP'un çıkış noktası, 11 Eylül saldırılarıdır. Bu saldırı, küresel terörizmin geldiği boyutu anlamak istemeyen ya da işine gelmediği için anlamamazlıktan gelen ülkelere ve bütün dünyaya aslında küresel terörizmin hangi boyutlara ulaştığını göstermesi bakımından çok önemlidir.

Saldırının bir başka önemi de, o güne kadar klasik yöntemlerle yürütülen küresel terörle mücadelenin bir işe yaramadığının anlaşılmasını sağlamasıdır. Çok bilinen bir uyarıdır: Sıtmadan kurtulmak için sadece sinekleri öldürmek yetmez, bataklığın kurutulması gerekir. Amerika geç de olsa bunu algılamış ve “terörist üreten bataklıklar nasıl kurutulur” arayışları BOP'un doğuşunun temelini oluşturmuştur.

Bataklıkla mücadele için ilk olarak bataklığın veya bataklıkların nerelerde olduğunun belirlenmesi gerekiyordu. Aslında bataklığın yeri çok önceden biliniyordu. Gerek 11 Eylül 2001'de olsun gerekse bu tarihten önceki yıllarda olsun ABD'yi vuran tüm saldırılar, aslında İslam dininin kendisine göre farklı yorumlayan Vahhabilik'ten⁵ güç alan köktendinci İslamcı örgütlerin eseri idi. Bu örgütlerin yetiştiği bataklık ise ABD'ye göre, Moritanya'dan Endonezya'ya kadar uzanan ve elliyi aşkın ülkeyi kapsayan İslam coğrafyası idi.

Bu bağlamda, CIA'ya stratejik destek hizmeti veren “RAND Cooperation” adlı bir düşünce kuruluşu tarafından, ABD Başkanına “Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler” başlıklı Seksen sekiz sayfalık kapsamlı bir rapor hazırlanarak sunuldu.

Raporun söylemek istediği çok netti; İslam ve Müslümanlar, Batı demokrasisi değerlerine ve küresel düzene uyumlu hale getirilemezse, medeniyetler çatışması olasılığının yüksekti. Raporunda; İslam coğrafyasının nasıl denetim altına alınacağına dair bir stratejide öneriliyordu.

Raporunda dünya Müslümanları;

- i. Köktendinciler
- ii. Gelenekçiler
- iii. Modernler (İlımlı İslam)
- iv. Laikler

⁵ <http://www.yenisafak.com/diziler/vahhabi>

olmak üzere dört gruba ayrılmıştı.

Dört gruba ayrılan Müslümanların; günümüz İslam dünyasında tartışmalı olan insan hakları, demokrasi, özgürlükler, kadın hakları, ceza hukuku, eğitim, dinde reform ve Batı dünyasına karşı tavırları gibi konular dahil, temel konulara bakış açıları analiz edilerek şu sonuçlara varılmıştı: (Henze 1993, s.5-52)

- i. *Köktendinciler*: Bu gruba destek vermek bir seçenek olamaz ancak geçici taktikler için bu grup kullanılabilir. Grubun özelliği, şiddetten kaçınmayan ve saldırganlığı benimseyen kişilerce benimsenmiştir. Demokrasi ve Batı kültürünü reddettikleri gibi ABD'ye de düşmanlık beslerler. Bunların amacı İslam kurallarına göre oluşturulmuş bir devlette yaşamaktır.
- ii. *Gelenekçiler*: Bu gruba karşı barışçıl yaklaşmak gerekir. Kökten dinciler kadar saldırgan ve şiddet yanlısı değildirler ancak bunlarda ABD ve Batıya çok sıcak bakmazlar. İslam dinine sadakat ve gelenekleriyle bağlıdırlar. Bu grup kullanılarak ta bir takım dizaynlar yapılamaz.
- iii. *Modernistler (İlimli İslam)*: Temel değerleri; bireysel vicdanın üstünlüğünün yanı sıra, eşitlik ve özgürlüğe dayalı toplum anlayışıdır. Bu değerlere bakıldığında çağdaş demokratik esaslarla bağdaşmaktadır. İslam dünyasının, küreselleşmenin bir parçası olmasını da arzu ederler. İslam'ın günümüzdeki katı anlayış ve uygulamalarında kapsamlı değişiklik yapılması konusunda eylemli bir arayış içerisindedirler. İslamdaki uygulamaları değişmez esas olarak kabul etmekle birlikte, o günlere ait sosyal ve tarihi koşulların bugün artık geçerli olmadığını da farkındadırlar. Bu nedenlerle ılımlı İslam, demokratik İslam'ın örneği ve esas vasıtası olmak için en uygun olanıdır.
- iv. *Laikler*: Bu grup batıya en yakın gruptur. Bu grup din ile devlet işlerinin ayrılmasından yana olup ibadet ve din olgusunu kamusal alandan çıkarıp özel alana indirgemişlerdir. Bu olumlu bir özellik olsa da genellikle yarı demokratik görünümü otoriter bir yapıyı esas alan bu grup çoğunlukla solcu ve saldırgan milliyetçi ideolojileri benimsemişlerdir. Bu milliyetçilik duygusu ile ABD'yi dost olarak görmezler ve çoğunlukla da ABD düşmanlığı beslerler. Bu grubu 1970-1980 arası Türkiye'sin de görmek mümkündür. Ayrıca İslamcı kitlelerce sözü dinlenebilir bir grup da değildirler. Bu nedenlerle laikleri sürekli müttefik olarak kabul etmek uygun olmaz.

Bu dört grubu detaylı olarak analiz eden rapora göre bu gruplara karşı takınılacak tavır ve İslamın kontrol altına alınması noktasında yapılması gerekenlerde maddeler halinde belirtilmiştir:

- i. Bu dört grup içerisinde İlmli İslam grubunu seç ve destekle. Buna uygun bir liderlik modeli oluştur ve işi yürütecek lider ya da liderler belirle.
- ii. Gelenekçileri zaman zaman ciddi eleştir ancak onları kökten-dincilere karşı destekle.
- iii. Köktendincilerle mücadele et. Bu kapsamda; yasadışı faaliyetlerini açığa çıkar, yaptıkları şiddet eylemlerinin olumsuz sonuçlarını gündeme taşı, kahramanlaştırılmalarını önle.
- iv. Seçici bir şekilde laikleri destekle. Bu kapsamda; köktendinciliğin ortak düşman olarak algılanmasını teşvik et, milliyetçilik ve solculuk temelinde ABD karşıtı güçlerle bağlaşma oluşturma heveslerini kır.

Konu İslamiyet ve Müslümanlar olunca, ünlü İslam uzmanı Graham Fuller'in de BOP'a katkısından söz etmek gerekir. RAND Raporu'nun ardından çıkardığı "Siyasal İslam'ın Geleceği" adlı kitapta Fuller; Amerikan dış politikasının en önemli hedeflerinden birinin özünde İslamcı fakat aynı zamanda liberal bir İslami reformu teşvik etmek, ve desteklemek olduğunu ileri sürmektedir. (Fuller 1993, s.20-22)

Yukarıda belirtilen Rapor ve Kitap, BOP'un küresel terörizmin yok edilmesine yönelik stratejisinin esasını oluşturan temel çalışmalar olmuştur. ABD'nin geleneksel dış politikasının geçmiş verilerine bakıldığında görünen odur ki, sadece bu amaçla yetinilmeyecek; bu proje er veya geç "Avrasya'nın Kontrolü Stratejisi"nin en önemli parçası haline dönüştürülecektir. Bu stratejinin fikir babası Brzezinski dir. Brzezinski, Avrasya'daki stratejik enerji kaynaklarının ve ulaştırma hatlarının ABD'nin kontrolü altında olmasını tavsiye eder.

Brzezinski, Avrasya'yı büyük bir satranç tahtasına benzetir ve ABD'nin öncelikli görevinin, Dünyada Amerika'nın çıkarlarını tehdit edebilecek bir gücün ortaya çıkmasını engellemek olması gerektiğini vurgular. (Brzezinski 1997, s.24)

ABD'nin 1970'li yıllarda Başkan Carter döneminde yürürlüğe koyduğu "Yeşil Kuşak Projesi"nin kökten dinci Müslümanların böylesine yaygınlaşmasında ve bu denli

ürkütücü eylem gücüne katkısı yadırganamaz. Sovyetlerin önünü kesmek için komünizmle mücadele adı altında , komünizmin dinsizlik yaklaşımı ve bu yaklaşıma karşı İslam'ın takındığı sert tutum nedeniyle "İslam'ın komünizme karşı bir kalkan olabileceği" fikrine dayanan ve ABD Başkanı Truman tarafından yürürlüğe konan "Komünizmi Çevreleme Stratejisi"nin bir uzantısı olan bu proje İkinci Dünya Savaşından sonra yürürlüğe konulmuş ve bu grup Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle birlikte ciddi şekilde desteklenmiştir. ABD bu desteği akıl almaz yöntemlerle yapmış, Sovyet işgaline karşı direnen farklı kabilelere mensup Afganların ortak kimliği "İslam" olduğu için, silah yardımları yanı sıra, İslam kimliğini güçlendirecek Kutsal Kitap (Kuran-ı Kerim) bastırılıp dağıtılmış ve Pakistan'daki mülteci kamplarına sığınmış yüz binlerce Afgan'a dini ve askeri eğitim verilmiştir.

Aynı zamanda Orta Asya'daki "İslamcı Uyanış Hareketi"ni de tetiklemeyi amaçlayan bu proje, başta El Kaide terör örgütü olmak üzere, günümüzün köktendinci İslami terör gruplarının tohumlarını atmış ve yeşermesini sağlamıştır. "Kızıl tehlikeye karşı yeşil panzehir" yıllar sonra ters tepmiştir. Amerika kendi yarattığı köktendinci bir terör örgütü tarafından yıllar sonra ağır yaralanmış; Ussame Bin Laden, Amerikan halkına, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Pearl Harbour baskınından sonraki en büyük felaketi ve acıyı yaşatmıştır.

2.6.3 BOP'un Kapsamı

Bugüne kadar anılan proje ile ilgili resmi bir belge yayınlanmamakla beraber, fısıltı gazetesine ve komplo teorilerine göre BOP'un bütün İslam coğrafyasını kapsamadığı anlaşılmaktadır. Net olarak bilinen bir şey var ki oda Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin kapsam dışı tutulduğudur. Bu kapsam dışılığında ABD'nin Rusya ile olası bir sürtüşme yaşamak istememesinin etkisi büyüktür. (Brzezinski 1997, s.30)

Aynı şekilde, Endonezya, Malezya, Bangladeş gibi Uzak Doğu ülkelerinin; Gana, Gambiya, gibi Afrika ülkelerinin ve Arnavutluk, Bosna-Hersek gibi Balkan ülkelerinin de proje kapsamına alınmadığı; Bush'un çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalardan, kendi arzularına bağlı olarak projeye katılabilecekleri anlaşılmaktadır.

Bunun nedeni de, muhtemelen, ABD'nin bu ülkelerden elde edeceklerinin yaşamsal bir değerinin olmaması ve yaşamsal gereklilikleri içeren bir Pazar olmayan coğrafyalara yayılarak ta boşa zaman ve sermaye harcamak istememesinden kaynaklanmaktadır.

Yada BOP'un kapsama alanının "baş edilmesi çok zor, hatta olanaksız" bir alana yayılmaması, dolaylı etkileşimin şimdilik yeterli görülmesidir.

Projenin kapsama alanı içerisine alınan 23 ülke:

- i. Moritanya
- ii. Fas
- iii. Cezayir
- iv. Tunus
- v. Libya
- vi. Mısır
- vii. Sudan
- viii. Lübnan
- ix. Filistin
- x. Ürdün
- xi. Suriye
- xii. Türkiye
- xiii. Irak
- xiv. Kuveyt
- xv. Suudi Arabistan
- xvi. Bahreyn
- xvii. Katar
- xviii. Birleşik Arap Emirlikleri
- xix. Umman
- xx. Yemen
- xxi. İran
- xxii. Pakistan
- xxiii. Afganistan

Bu ülkelere bakıldığında hepsi de ABD'nin "stratejik enerji kaynaklarının ve ulaştırma hatlarının denetim altında tutulmasına yönelik" ulusal çıkarları ile örtüşen ülkeler olduğu dikkat çekicidir.

23 diye bilinen ülke sayısının başka kaynaklara göre 27 Orta Doğu ülkesini kapsadığı ve bu ülkelerinde şunlar olduğu belirtilmektedir:

- i. Afganistan
- ii. Bahreyn
- iii. BAE
- iv. Cezayir
- v. Cibuti
- vi. Fas
- vii. Filistin
- viii. Irak
- ix. İran
- x. İsrail
- xi. Katar
- xii. Kuveyt
- xiii. K. Adaları
- xiv. Lübnan
- xv. Libya
- xvi. Mısır
- xvii. Moritanya
- xviii. Pakistan
- xix. Somali
- xx. S. Arabistan
- xxi. Sudan
- xxii. Suriye
- xxiii. Tunus
- xxiv. Türkiye
- xxv. Umman
- xxvi. Ürdün
- xxvii. Yemen (Çubukçu 2006, s.128).

İleride bu 27 ülkeye Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri ile Endonezya ve Malezya'nın da dahil edilebileceği belirtilmektedir. (Bağcı ve Sinkaya 2006, s. 22)

Bu listelerde adı geçen Türkiye bu duruma ciddi tepki göstermiş ve ABD'nin uzun süreli sadık müttefiki, NATO üyesi, AB adayı, ve laiklik temelinde demokratik ülke olma özelliklerini öne sürerek kendisinin bu projenin kapsama alanından çıkarılmasını sağlamıştır.

Böylece “hedef ülke” olmaktan kurtulan Türkiye, bu kez de “demokratik ve ılımlı İslam ülkesi” olduğu savıyla “model ülke” bazına oturtuldu. Bu “ılımlı İslam Ülkesi” tanımlamasına Genelkurmay sert tepki vermiştir. (Radikal Gazetesi, 20-3-2004) Buna ilaveten Nisan 2004 ayında Washington'da yapılan Amerikan Türk Konseyi toplantısında bir konuşma yapan Büyükelçi Loğoğlu'nun “*Türkiye bir İslam devleti değil, laik bir ülkedir*”⁶ şeklindeki sert uyarısı üzerine, ABD yetkilileri bu tanımlamadan ve buna dayalı “model ülke” söyleminden vazgeçerek; bunun yerine ne anlama geldiği pek belli olmayan “demokratik ortak” ifadesini kullanmaya başlıyorlardı. Bunların ardından Başbakan Erdoğan da ABD ziyaretinde katıldığı “Orta Doğu” panelinde ABD kongre üyesi Jane Hormon'un “ılımlı İslam” ifadesine, ılımlı-ılımsız İslam olamayacağı gerekçesiyle tepki gösteriyordu⁷. Asıl ilginç ve çelişkili olan, bu modelin toplumlara demokratikleştirmek için öngörüldüğünün ileri sürülmesidir. İster “ılımlı”, ister “köktendinci” olsun, din devleti ile demokrasinin yan yana getirilmesi tarihe ve bilime ters düşen bir yaklaşımdır.

Gösterilen tepkiler üzerine ABD, Türkiye'yi “ılımlı İslam” modeli olarak gösterme yönündeki tutumunu İstanbul'da yapılacak NATO Zirvesi öncesinde değiştirmiş, Başkan Bush da gerek zirvede gerek zirve öncesi toplantılarda Türkiye'nin laik ve demokratik kimliğine vurgu yapmıştır. (Çelik&Gürtuna 2005, s.55)

2.6.4 BOP İçin Destek Arayışları ve Gelişmeler

Uygulaması hayli pahalı olacak BOP'un mali ve askeri yükünü tek başına karşılamak istemeyen ABD bu yükün paylaşımı için kendisine müttefik bulmak için çaba sarf ediyor. Bu çabada göz ardı etmediği çok önemli bir detay var ki oda hâkimiyet paylaşımı olmadan yük paylaşımı yapılmak istenmesi. ABD politikaları bu konuda hep

⁶ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=112438&tarikh=07/04/2004> v

⁷ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=119335>

“sınırlı paylaşımı” esas almış; dolayısıyla kendi payını hep yüksek tutmuştur.(Kissenger 2000, s.244)

ABD'nin BOP için müttefik bulma konusundaki ilk adım, 2004 yılının Haziran ayında ABD'nin Georgia eyaletinde yapılan G-8 Zirvesi'nde atılmıştır. BOP çerçevesinde yapılacak reformları konuşmak üzere Türkiye ve hedef ülkeler davet edilmiştir.

Mısır, Suudi Arabistan ve Tunus başta olmak üzere birçok Arap ülkesi davete katılmamıştır. Basında yer alan bilgilere göre, “Arap-İsrail sorunu gibi kilit bölgesel konulara çözüm bulmadan reformların dayatılmaya çalışıldığı” gerekçe gösterilmiştir.

Bu davete Türkiye, Afganistan, Irak, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Cezayir olumlu yanıt vererek icabet etmişlerdir.

Zirve bitiminde yayınlanan bildiriden; G-8'i temsilen Türkiye ile birlikte Yemen'e ve İtalya'ya eş başkanlık verildiği anlaşılmaktadır⁸. Oturum sonrasında bir basın toplantısı düzenleyen Başbakan Erdoğan, BOP'a sahip çıkarak, anılan projenin hedefini paylaştıklarını söylemiş ve kendisinin de eş başkan olduğunu telaffuz etmiştir. (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=119048>)

Sonuç olarak denilebilir ki; ABD G-8 Zirvesi ile arzu ettiği Batılı ülkeleri BOP'a ortak etmeyi başarmış, ancak İslam coğrafyasında henüz yeterli kabulü sağlayamamıştır.

Bu konuda İkinci adım, 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi'nin gündemine BOP da alınmak suretiyle atılmıştır. Bu önemli zirvede alınan bir kararla terörle kesintisiz ve uzun vadeli mücadele tanımını ile aslında NATO'nun "teröristleri koruyan ülkeleri" herhangi bir karara gerek kalmadan işgal edebileceğine vurgu yapılmaya çalışılmıştır.

Zirve sonuç bildirisinin satır aralarından; Soğuk Savaş'ın bitmesiyle kuruluş amacını yitiren ve varlığı sorgulanmakta olan NATO'nun yeni düşmanı olarak belirlenen küresel terörizmin üstüne daha fazla gidileceği anlaşılmaktadır.

Bu toplantıda alınan İkinci önemli karar ise sadece şiddet kullanarak hedefe ulaşılamayacağını tespitidir. Onun için sosyal ve ekonomik yöntemlerin de kullanılması, demokratikleşme ağırlık verilmesi gerektiği mutlaka göz ardı

⁸ www.g8.gc.ca ve <http://www.g8.gc.ca/sumdocs2004-en.asp>

edilmemelidir⁹. Sonuç olarak denilebilir ki, ABD bu zirve kararları ile, NATO'yu BOP adına kullanabilme imkanı sağlamıştır.

Haziran 2004 G-8 Zirvesinde Türkiye, BOP çerçevesinde oluşturulan organlardan biri olan "Demokrasi Yardım Diyalogu" eş başkanlığını İtalya ve Yemen'le birlikte üstlenmişti. Bu mekanizma, demokratikleşme çabalarına destek vermek amacıyla hükümet temsilcileri ile sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek deneyim paylaşımı dahil olmak üzere işbirliği ortamı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çeşitli zirvelerde yapılan görüşmelerin özetini ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'in şu görüşleri yapıyor aslında; Değişimi dışarıdan empoze edemezsiniz. Değişimin sosyal ve ekonomik alanda ilerlemeyle ülkelerin kendi içinden başlaması gerekir. Siyasi ve ekonomik reformların, gelişmiş ülkelerle el ele gerçekleştirilmesi gerekir.

BOP için yapılan zirvelerde, yatırımların teşvik edilmesi, eğitim ve okuma kampanyalarının desteklenmesi sıklıkla ele alınıyor. 2004 Aralık ayında yapılan Rabat toplantısı, başlangıçta BOP'a soğuk bakan ülkelerin de katılmış olması ve BOP kapsamında ilk somut kararların alınmış olması ile çok tarihi bir zirve özelliği taşımaktadır.

BOP ile ilgili ABD'nin beklentilerinin detayları tam olarak nelerden oluşuyor, dünya bu beklentilerden nasıl etkilenecek ve bu plan ile dünyayı nasıl gelişmeler bekliyor bu gelişmelerden model ülke Türkiye nasıl etkilenecek gibi sorular her kesin ortak kaydı ve beklentilerini oluşturmaktadır.

BOP ile ilgili somut olarak dünya kamuoyuna açıklanmış resmi bir belge henüz yoktur. "BOP Uygulama Planı" hazır hale getirildikten sonra bile, evrensel dış politika gelenekleri gereği, "bilmesi gerekenlerin, bilmesi gerektiği kadar" ilkesine bağlı kalınarak yapılacak açıklamalarla dünya kamuoyunun bilgisine sunulacaktır.

BOP'un başarılı olması için ABD öncelikle ve mutlaka, İsrail-Filistin anlaşmazlığını çözmeli ve belli bir itibar kazanmalıdır. İlk atılacak siyasi adım, İsrail-Filistin anlaşmazlığını sona erdirmek için yoğun bir diplomasi başlatmak olmalıdır. (Khaleej Times, 13 Eylül 2004) ABD'nin bölgede siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitimle ilgili reformlara olan desteği artarak devam etmelidir.

⁹ www.nato.int ve http://www.nato.int/docu/review/2004/istanbul/2004-istanbul-e.pdf

BOP'un stratejileri ABD'de yeni muhafazakâr çizgi diye bilinen gruplar tarafından oluşturulmuştur. Bunun temel nedenine baktığımızda , 'Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi' içinde oluşan ve Bush yönetimiyle birlikte, ideolojik düzeydeki etkinliklerini karar mekanizmalarına aktarmada daha rahat ortam bulan yeni muhafazakâr çevrelerin "*Amerika'nın rekabet edilemez gücünü ana çıkış noktası olarak algulamalarıdır.*" (Falk 2002, s.80)

Yani petrol ihraç eden ülkeler üretimlerini arttırmalı ve ABD'ye daha fazla petrol satmaya ikna edilmelidirler. Bu doğrultuda dünya enerji rezervlerinin üçte ikisine sahip olan Körfez ülkelerinin ve özellikle Suudi Arabistan'ın ABD şirketlerinin modernizasyon çalışmalarını sağlamaları için ikna edilmesi gereklidir.

Çünkü; ABD ekonomisi küresel büyümenin lokomotifidir ancak yapısal sorunları da vardır. Üretken sektörlerde kârlılığın düşmesi karşısında, düşük faiz-düşük değerli dolar politikası şirketlerin kârlılığını arttırma çabası olarak yorumlanmalıdır.(Arıboğan 1997, s.269)

Ülkelerin ekonomideki açıklarının yol açtığı finansman ihtiyacının dışarıdan sağlandığı dikkate alındığında belirli bir riskin de olduğu görülmektedir. ABD, "saldırgan tavrıyla bir yandan hâkim olmayı planladığı bölgelerdeki doğal kaynakları emniyete almak, diğer yandan IMF ve Dünya Bankası'nın desteğiyle serbestleşme politikalarını uygulayarak ilgili ekonomileri çok uluslu ABD şirketlerine açmayı hedeflemektedir."(Başkaya 1999, s.176)

BOP'u Orta Doğu'da sadece petrol ve İsrail'le sınırlı görmek, Başkan Bush yönetiminin bölgeye dönük politikasıdır diye sığ olarak niteleyip geçmek aldatıcı olabilir (Güranlı 2004, s.6).

Soğuk Savaş sonrası bütün batının uzun soluklu ve çok boyutlu, sistemli bir mücadeleye girişeceği aşikardır. Bu açıdan bakıldığında aslında BOP ile böyle bir mücadelenin başlangıç adımları atılıyor denilebilir. BOP ile Yeşil faşizmle mücadeleye başlanılıyor bir bakıma. Bu mücadele konusunda ABD ile Avrupa birbirine yaklaşmaya başlamıştır. 14 milyondan fazla Müslüman'ın yaşadığı Avrupa'nın, 11 Eylül dünyasında 'İslam coğrafyasında düzen değişikliğine kayıtsız kalması elbette beklenemezdi ve bu

çerçevede Almanya ABD ile Büyük Orta Doğu Projesi konusunda ilke anlaşmasına varmıştır (Kıralı 2004, s.3).

Orta Doğu Bölgesi bazı AB ülkeleri için de değişik sorunların kaynağıdır. Bunun için ABD tarafından geliştirilen Büyük Orta Doğu projesi bakıldığında AB'nin çıkarlarına da hizmet etmektedir. Bu nedenle bölge, ABD ve AB çıkarlarının korunması açısından ortak mücadele alan haline gelmiştir (Özcan 2004, s.51).

ABD'nin Orta Doğu ile ilgili olarak AB ülkelerine verdiği mesajın özü şu şekildedir:

İkinci Dünya savaşından sonraki hedefimiz Avrupa da baş gösteren faşizmi yenerek demokrasiyi korumaktır. Şimdiki hedefimiz ise Terörizmi yenmek ve Kitle İmha silahlarını yok etmektir. (Cordesman and Burke 2004, s.37) Bunun için;

- i. Orta Asya'ya demokrasi getirmek bunun içinde şiddet ideolojilerini kaynağında karşılamak ve yok etmek
- ii. Bu tehlikeleri beraber karşılamak,
- iii. Diplomasi hata yaparsa sorumluluklarımızı yerine getirmek için hazır olmak ve gerekirse silah kullanmak.

ABD'nin Orta Doğu ile ilgili olarak tüm Dünyaya verdiği mesaj ise şöyledir; Bizim ortak çıkarımız özgürlük ve demokrasi için halkı cesaretlendirmektir. Orta Doğu daki halklara yardım ederek teröre destek vermelerini engelleyebiliriz. Bunun için bize azim ve kaynak gerekir. Bütün dünyayı tehdit eden küresel terörizmin ana kaynağı Orta Doğudur ve biz bu kaynağı kurutmalıyız. Var olan terör riski dolayısıyla bölgeye yatırım yapamıyoruz. Bölgeye yatırım yapamamız demek bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanamayacağımız anlamına gelir. Bu yararlanamama bizim refahımızı ileride olumsuz yönde etkileyecektir. ABD'nin askeri gücü bütün dünyadaki askeri güçlerle baş edebilir ancak burada karşımızda net bir cephe yoktur. Terörle mücadele cephe savaşı olmadığı için el birliği yapıp olayı kaynağında bitirmezsek askeri güç kullanarak terörü kontrol altına alamayız.

ABD'nin “Büyük Orta Doğu” projesi, bölge kapsamındaki ülkeler kadar Avrupalıların da gündemine girmiş durumdadır. Avrupa Devletleri, Irak'ta yaşananlardan sonra ciddi kaygılar taşımaya başladılar. “Büyük Orta Doğu” bölgesine demokrasi ve zenginlik

götürme idealinin yanında, bunun yönteminin ne olacağı amacından çok daha önemlidir ve yönetimi belirlenmesi ve net olması gerekir.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, NATO'ya başvurarak, NATO Antlaşması'nın 5. Maddesine istinaden bir ittifak üyesi olarak saldırıya uğradığını ve savunma konusunda diğer üye ülkelerin de harekete geçmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu madde doğrultusunda da 7 Ekim 2001'de NATO ülkeleri ve ABD, Afganistan'a birlikte müdahale etmiştir. Bu tarihten itibaren mevcut stratejiler gereği olağan etki alanı dışında olan Orta Doğu bölgesi terörizmle mücadele kapsamında resmen NATO'nun kapsamına sokulmuştur. (Deniz 2012, s.363-364).

Sonuç olarak toparlayacak olursak; ABD, BOP'u yaşama geçirmede son derece kararlı gözükmektedir. Orta Doğu'nun birçok açıdan geri kalmış ülkelerini hem ekonomik hem de sosyal yönden çağdaş değerlerle buluşturmak hedefiyle hazırlanan bu proje, bu amaca eğer sadık kalırsa, bütün dünya için, insanlık için olumlu sonuçlar doğurabilecek unsurlar içermektedir.

Çoğunlukla geri kalmış ülkelerin yer aldığı İslam coğrafyasına bu hizmetleri götürmek çok önemlidir. Ancak sorun ABD gibi ulusal çıkarlarını çok üst düzeyde tutan bir ülke için bu projede yazarların ne derece ciddi olduğuna inançsızlık devam etmektedir. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da ABD sağ gösterip sol mu vuracaktır. Bu güvensizlik belki de gerçekten iyi niyetli olan ABD'ni güvensiz kılmaktadır.

Bu güvensizlik varken birde bunun üzerine ulusal çıkarlar ile ideolojik dayatmalar monte edilirse, bitti denilen Soğuk Savaş yerini Yeşil Savaşa bırakır. Yirmi birinci yüzyılın savaşlarının sıradan olmayacağı ve medeniyetler arasında bir savaş olacağı düşünülürse savaşın taraflarını Müslümanlarla Hıristiyanlar oluşturacaktır. (Huntington 1993, s.22-49)

BOP'un hedef ülkelerinin çok uyanık ve çok akıllı olması gerekir. ABD'ye küsüp tavır koyarlarsa ABD ve yandaşlarının yanlış adımlar atmasını önleyemezler. Proje ile ilgili tüm uluslararası çalışma ve toplantılara Projeye karşı olsalar bile kesinlikle katılması ve projeyi "BM onaylı ve destekli hale dönüştürme çabası göstermeleri gerekir.

Projenin sadece ABD çıkarları çerçevesinde gelişmesine dünyadaki diğer ülkelerin mutlaka engel olması gerekir. Dünyanın güçlü devletleri ve BM, ABD'nin Irak'ı

işgalinde takındıkları bana dokunmayan yılan bin yaşasın tavrını yinelerlerse, ABD'nin bu yüzyılı bütün dünya için kâbusa çevirmesi içten bile olmayacaktır.

Projeye bölge ülkelerinden ciddi tepkiler gelmesine karşın demokrasinin temini ve bölgesel anlamda işbirliğinin oluşturulması noktasında ülkelerin aralarında kuracakları diyalog kanallarının var olması demokrasinin gelişimi açısından bir başarı olarak görülmektedir. Hangi projeyi uygularsan uygula bölgede radikalizmin etkisi halen kırılamamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Büyük Orta Doğu Projesi'nin başarılı bir proje olup olmadığı konusunda akıllara birçok soru getirmektedir. Bakıldığında bölgede demokratik anlamda görülen istikrarsızlık ve iç karışıklıklar proje bağlamında hedeflenen amacın elde edilemediğini göstermektedir. Yine buna bağlı olarak bölge ülkelerinde oluşması beklenen ekonomik ve sosyal refahın gerçekleşmemiş olması da istenilen hedefe ulaşamadığını göstermektedir. (Huntington 1993, s.60-69)

Bugün tartışılan ve üzerinde kafa yorulan konulardan biride kuşkusuz BOP ile Arap baharı arasındaki ilişkinin var olup olmadığıdır. Ancak Arap Baharı sürecine baktığımızda her şeyin çokta masum olduğuna inanmak zor gözüküyor.

Birkaç kelime ile de Arap Baharına göz atacak olursak;

Arap Baharı, sebze tezgahını elinden alınmasını protesto etmek için Muhammed Bouazizi adlı Tunuslu bir esnafın kendisini yakmasıyla başladı gibi gözükse de bu kişisel başkaldırının altında yatan gerçekler çok farklıydı. Tunus'ta başlayan bu kişisel isyan bir anda domino taşı etkisi gösterdi. Kısa sürede yayılan isyanlar bölgede uzun yıllardır diktatörlükle yönetilen rejimleri tek tek alaşağı etti. Ancak ilk başta oluşan iyimser hava pek fazlada uzun sürmedi. Arap Baharının İkinci perdesine dokunan sihirli el sayesinde devrilen diktatörlükler tek tek geri döndü. Bu sihirli el birçok ülkeyi iç savaşa sürükleyerek yerle bir etti.¹⁰ Arap Baharı bir anda ve bir gecede meydana gelmemiştir. Yirminci yüzyıl boyunca Bölgedeki Müslümanlar üzerinde oluşturulan baskılar ve bölgede oluşan diktatörlüklerin bezdirici bir noktaya gelmesinden sonra meydana gelen sosyal patlamalar ve halk ayaklanmalarıdır. Bu süreç özgürlüklerine düşkün halkların gerektiğinde diktatörlere karşı direnebileceklerini ve sokaklara hâkim olabileceklerini öğretmiş ve bunda büyük başarılar elde etmiştir.

¹⁰ <http://www.dunyabulteni.net/dunya/349201/arap-bahari-ulkeleri-bugun-ne-durumda-ulasma-tarihi>
02.04.2018

Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de diktatörler devrilmiş ve bir zulüm dönemi sona ermişti. Bu gibi devrimlerden sonra diktatörler koltuğunu ve saltanatını kolay teslim etmek istemezler. Bu iktidar ve güç hırsı diktatörlerle halk arasında çatışmaların olacağını gösterir. Bu çatışmaların olmasını Arap Baharının başarısızlığına değil, özgürlüğüne inanan halkın diktatörlükleri dahi nasıl zorladığına açısından önemlidir.

Arap Baharı tam anlamıyla başarıya ulaşmadığı halde çok ciddi bir değişim süreci ortaya çıkarmıştır. Ayaklanmalar tam olarak istenilen sonuca ulaşmasa bile bundan sonra hiçbir ülkenin eskisi gibi olmayacağı kesindir. Orta Doğu üzerinde emelleri bulunan batılı güçler Arap Baharının başarılı olmasını istemeyerek, bu dalgayı dindirmeye, soğutmaya ve tersine çevirmeye çalışmaktadır.

Arap Baharının kısa vadede etkileri, ülkelerin içindeki karışıklık ve ekonomik çalkantıdır. Olaylar sonrası Suriye, Libya, Mısır ve Tunus'ta çok ciddi güvenlik zafiyetleri ortaya çıkmıştır. Bu sürecin olumlu etkisini demokratikleşme olarak ileriki tarihlerde göstermesi beklenmektedir.¹¹ Arap dünyasında oluşan, ekonomik ve özgürlük temelli bu başkaldırı karşısında ABD'nin tutumu ise demokrasinin yayılmasını isteme bağlamında olumlu olsa da dış politikası açısından ihtiyatla yaklaşması gereken bir konu olmuştur.

Bu ihtiyatlılık çerçevesinde Obama, kendisinden önceki dönemde oluşan sert dış politika bu olaylar karşısında koşulların gerektirdiği şekilde hareket edilerek Amerikan karşıtlığının artmasını engelleme düşüncesini ön plana çıkarmıştır.

Arap ülkelerinde çıkan olaylar karşısında ABD kendisini geri plana atarak, süreçle ilgili BM ve NATO'nun inisiyatif alması yönünde bir politika izlemiştir (Göngen 2014, s.2). Bu politika çerçevesinde Libya'ya gerçekleştirilen müdahalede NATO ön planda olmuş, ülkelerarası diyalogun sağlanması noktasında ise BM ve AB etkili olmuştur. ABD bu süreci izlemiş perde arkasında söz sahibi ülkeler arasında olmuştur ancak öncü olmaktan kaçınmıştır. ABD karşıtlığının engellenmesi açısından bir fırsat olarak görülen Arap Baharı sürecinde halkların kendi iç politika dinamikleriyle netice alınması gerektiği düşüncesi belirleyici etken olmuştur.

¹¹ <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-basarili-oldu-mu> erişim tarihi 03.04.2018

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsanlık tarihinin önemli medeniyetlerinin oluştuğu, tarihin yazılmaya başlandığı Orta Doğu tarihin her döneminde en önemli çekim merkezi olmuştur.

Bölgenin bu kadar değerli ve önemli oluşu, coğrafi olarak ta çekim merkezi görülünce bu bölgeye sahip olmak, bu verimli toprakları yönetmek dünyadaki her egemen gücün

hayali olmuştur. Bu nedendir ki; Orta Doğu insanlık tarihi süresince savaşların, işgallerin ve gözyaşının dinmediği bir bölge olmuştur.

Ülke ekonomilerinin sanayileşmeye başlamasıyla sanayileşme için en çok gerekli olan petrol bölge için hem bir şans hem de ciddi bir şansızlık olmuştur. Petrol bölgedeki karışıklıkların temelinde yatan en önemli sebep olarak gösterilebilir. Sanayileşmeye çalışan hiçbir ekonomi asla petrolden vaz geçemez, başka bir deyişle petrole ihtiyacı olan büyük ülkeler Orta Doğu dan vaz geçemez.

Petrolü sıradan bir yakıt olarak düşünmek hata olur. Petrol çok önemli bir güçtür. Petrolle adı eş anılan Irak'ı ve Basra Körfezini kontrol etmek demek bir sonraki aşamada Asya'yı, Çin'i kontrol etmek anlamına gelecektir. Petrole hükmeden ülke Japonya'yı nasıl dize getire bilirimin hesaplarını rahatlıkla yapar.

Dünyadaki enerji denilince akla gelen petrol ve doğalgaz yataklarının %50 den fazlasının bu bölgede olması bölgeyi jeo-stratejik ve jeopolitik olarak öne çıkarmaktadır.

Orta Doğu'ya hâkim olan güç dünya ekonomisine hâkimiyetin yanında dünyadaki enerji kaynaklarının da sistemli bir biçimde teminini sağlamış olacaktır. Bölgeyi denetim altında tutan gücün dünya siyasetinde başat konuma geleceği muhakkaktır. Avrupa'nın önemli devletleri bütün bu sayılanları bildikleri için bölge üzerinde geçmişten günümüze etkili olmaya çalışmışlardır. Kavramsal bir yaklaşımda bulunmak gerekirse menfaat ve güç Orta Doğudaki politikaların şekillenmesinde çok etkili bir nedendir.

İkinci Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan çift kutuplu yenedünya sistemindeki iki kutup diye bilinen ABD ve SB bölgeyi birbirine kaptırmamak için yıllarca ciddi bir satranç oynamış ve bunu da başarmışlardır. Soğuk Savaş dönemi boyunca bölgede tam olarak şu güç daha hâkimdi demek mümkün olmamıştır. Ancak psikolojik etki olarak bu satrançta hep ABD'nin bir hamle üstünlüğü olduğunu hissi bölgede hep var olmuştur. Öyle ki ABD Orta Doğu'yu SB kaptırmamak için kuruluş felsefesi olan İzolasyon politikasından bile vaz geçecek kadar gözünü karartmıştır. Çünkü ABD sanayisini petrol üzerine kurmuştur ve petrole nasıl bir alternatif oluşturacağını düşünmemiştir bile.

Orta Doğu önemini geçmişten günümüze devam ettirmekte ve büyük devletlerin menfaatlerine hizmet etmesi sebebiyle bölgeye müdahale ettikleri sürekli bir şekilde görülmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle ve SB'nin dağılmasıyla tek süper güç olarak kalan ABD, baştan beri hedeflediği stratejik öneme sahip Orta Doğu'da etkinliğini çoğaltma ve demokrasiyi yayma adına sürekli doktrinler üreterek bölgeye kök salmaya başladı. Bugün bakıldığında ABD bölgeyi istediği gibi yönlendirmektedir.

Soğuk Savaş döneminin son bulunca Orta Doğu'nun tek hâkimi olacağına ve rahata kavuşacağını inanan ABD'ye, süper güç statüsüne ulaşma ihtimali hep var olan ve politik düzenin en önemli güçlerinden Fransa, Almanya, İngiltere'yi de içeren bir devletler topluluğu olan Avrupa Birliği rakip çıkmıştır.

Sonuç olarak, ABD'nin gerek Soğuk Savaş döneminde ve gerekse Soğuk Savaş sonrasında izlediği politika ve strateji olsun, gerekse ABD'nin Orta Doğu'ya karşı görüş değişikliklerinin dönüm noktası olarak kabul edilen 11 Eylül sonrası geliştirdiği yeni politikalar olsun, ABD tek hedefi olan bölgeye hâkim olmak için, terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yok edilmesi, özgürlük, demokrasi gibi enstürmanların arkasına sığınarak, çıkarlarını tam olarak yerine getirmeye çalışmıştır. Bu saydığımız enstürmanları bahane ederek Afganistan ve Irak'a saldırmasıyla bölgeyi kaos ortamına sürüklemiştir. ABD'nin Orta Doğu Bölgesi'nde yarattığı bu kaos ortamı hiçbir zaman bitmeyecek gibi gözüküyor çünkü ABD, uluslararası alanda hâkimiyet kurmaya çalışmaktan vaz geçmeyecek, ekonomik ve siyasi çıkarlarını her zaman gündemde tutacaktır.

ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik stratejileri ve bu stratejiyi oluşturan süreçleri teorik açıdan incelendiğinde ise, karşımıza realizm ve liberalizm teorilerinin çıktığı görülmektedir. İki teoriye göre bu olaya bakıldığında karışıklıkların temel sebebinin devletler olduğu gözüküyor. Realistlerin bakış açısına göre, devletler bilinçli olarak terörizmi destekliyor, kaos ortamı yaratıyor ve bu sayede de ABD canlı tutulmaya çalışılıyor. Özellikle ABD'nin 11 Eylül sonrası belirlediği stratejiler ve hedefler bu teorinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. ABD kendisi dışında kalan diğer ülkelere, "ya bizimlesiniz ya teröristlerle" demesi, terörizmi bilinçli olarak desteklediğini göstermektedir. Liberalizme göre ise, olaylar realizm kadar sert bir tavırla analiz

edilmemektedir ve onlar konuya daha yumuşak bakmaktadırlar. Liberaller, zayıf devletleri yönetimsel ve ekonomik açıdan kapasitesi zayıf devletler olarak görürler ve bu başarısızlığında terörizme neden olduğunu söylerler. Bu görüşün haklılık payı da olsa, ABD'nin Orta Doğu'ya karşı izlediği politikada ve terörizm konusunda bu kadar iyimser olduğu söylenemez. Zayıf ve güçsüz devletlerin kendilerini savunamadığı zaman, bundan yararlanmak isteyen başka devletlerin tutumları terörizme neden olabilir fakat terörizm faaliyetlerinin devamlılık göstermesi de realizm ile açıklanabilir.

ABD'nin Orta Doğu bölgesine yönelik politikalarını toparlayacak olursak, politikaları belirleyen temel unsurlar şunlardır ;

- i. Petrolün ve enerji kaynaklarının sürekli dolaşımını ve fiyatlarını kontrol etmek,
- ii. İsrail'e tehdit oluşturma potansiyeli taşıyan ülkeleri zayıflatmak ve İsrail'in güvenliğini sağlamak. Bunun içinde Irak, Suriye, Lübnan ve İran'ı kontrol etmek, politikalarına karşı tavır alan radikal İslam tehlikesini azaltmak.
- iii. Bölge ülkelerindeki kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarını ortadan kaldırmak,
- iv. Amerikan karşıtı düşünceleri azaltmakta ABD'nin Orta Doğu politikasını şekillendirirken belirleyici unsurlar arasında sayılabilir.

Özetle, ABD'nin Orta Doğu politikasının amacı, bölgede egemenliğini sarsacak bir gücün ortaya çıkmasını engellemek ve petrolün Amerikan kontrolünden çıkmamasını sağlamaktır.

Bunun için ABD, Irak, Suriye ve Afganistan'ı gözünü kırpmadan harabeye çevirmiş İran'a dış geçirememiştir. Olayın İran'da düğümlenmesi BOP la hedeflenen başarıya ulaşamayacağını bir göstergesidir. Bölgede ABD'ye karşı direnen tek güç olarak İran'ın ayakta kalması Orta Doğu'nun geleceği açısından çok önemlidir.

ABD için önemli olan ülke çıkarlarıdır bu çıkarlarına kavuşacak önemli pazarların başında gelen Orta Doğudaki insanlara demokrasi ve özgürlük getirme söylemi ise kocaman bir yalandır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acar, İ.,1989. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*,1.Baskı Ankara: TTK Basımevi.

Açıkgöz, Ö., 2006. “*Ortadoğu’nun Etnik, Sosyo Yapısı ve Büyük Ortadoğu Projesi*”.

Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler

- Akpınar, C., 1983. (Çev.), İstanbul: Risale Yayınları.
- Aksoy, İ.&Güler, Y., 2010.*Türk-Amerikan İlişkilerinin Politik ve Ekonomik Boyutu*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altuğ, Y., 1970. *Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları.
- Arı, T., 1992. *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa yayınları.
- Arı, T., 1999. *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa Yayınları,
- Arı, T.,2004. "*Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*", İstanbul: Alfa yayınları.
- Arı, T., 2008.*Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayınları
- Arı, T.,2009. *Amerika 'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika* 4.baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi
- Arı, T., 2012. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayınları.
- Armaoğlu, F., Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988
- Armaoğlu, F., 1991. *20 yy Siyasi tarihi* 9.Baskı, Ankara: İş bankası Kültür Yayınları cilt II,1980-1990
- Armaoğlu, F., 1991. *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Armaoğlu, F., 1993. *20 yy Siyasi tarihi* 9.Baskı, Ankara: İş bankası Kültür Yayınları,
- Arıboğan, D., 1997.*Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, İstanbul
- Atikkan, Z., 2006. *11 Eylül Amerika'yı Nasıl Değiştirdi? Amerikan Cinneti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, V., 2006. *İmparatorluk Yolu*, Ankara: Nobel Yayınevi

- Barnett, T., 2005. *Pentagon'un Yeni Haritası*, (Çev.C. Küçük), 3.Baskı, İstanbul
- Başkaya, F., 1999. *Küreselleşme mi? Piyasacı Efsanenin Çöküşü*, Ankara
- Birdal, A., Günay, Y., 2013. *Arap Baharı" Aldatmacası: Ortadoğu'da Emperyalist Restorasyon*, İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Boran, Y.,2007. *Lübnan'daki Hizbullah*, 1.Baskı, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınevi.
- Bostancıoğlu, B., 1999. *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Brzezinski, Z.,1997. *Büyük Satranç Tahtası: Amerikanın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*, İstanbul: Sabah Kitapları,
- Brzezinski, Z., 2005. *Tercih*, , Küçük, C,(Çev.) İstanbul: İnkılâp Yayınevi
- Bulut, S., 2010. *Atatürk Dönemi, Türkiye ABD ilişkileri (1923-1938)*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Can, M., 1993. *Ortadoğu'da Amerikan Politikası*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Chomsky, N., 2004. *11Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?*, 3. Baskı, Aram İstanbul: Yayıncılık.
- Cleveland, WL., 2008. *Modern Ortadoğu Tarihi*, Harmancı,M.,(Çev) 1.Basım İdil Matbaacılık.
- Çakmak, C., 2006. *Irak Savaşı ve Büyük Ortadoğu Projesi. Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler*, İstanbul: Tasam Yayınları.
- Çam, E., 2000. *Çağdaş Devlet Sistemleri*, 1 baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Çevik, H., 2005. *Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada ORTA DOĞU*, İstanbul: İkia Yayıncılık, 2005, s. 15.
- Çubukçu, M., 2006. *Ortadoğu'nun Yeniden İşgali*, İstanbul
- Dedeoğlu, B., 2002. *Ortadoğu Üzerine Notlar*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Doğan, Z., Atun, F., 1994. *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi, Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Ankara: Nurol Matbaası
- Evcioğlu, K.,2007. *Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi*, İzmir

- Falk, R., 2002. *Yırtıcı Küreselleşme*, Çaksu, A.,(Çev.) 2.Baskı, İstanbul
- Fuller, G., 1993. *Siyasal İslamın Geleceği*, Acar, M, (Çev.)1.Baskı, Timaş Yayınları.
- Gencer, A.İ. & Örenç, A.F& Ünver, M., 2008. *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Hocasalihoğlu, Y., 2005. *Avrasya Jeopolitiği, Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye, Tarihte Doğu Batı Çatışması*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- İlhan, S., 1989. *Jeopolitik Duyarlılık*, Ankara: TTK Yayınları.
- İlker, A., 2008. *Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Meselesi*,Edirne: Eser Matbaacılık.
- İzzeti, İ., 2005. *İran ve Bölge Jeopolitiği*, İstanbul: Küre Yayınları.
- İzzeti, İ., 2006. *İran ve Bölge Jeopolitiği*, Uygur, H., (Çev), 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınevi
- Kansu, I., 1999. *Emperyalizmin Yeni Masalı, Küreselleşme*.
- Karaaslan, T., 1998. *Ortadoğu'nun Coğrafyası*, Konya: Atlas kitapevi.
- Karabulut, B., 2005. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi, Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, Ankara: Platin yayınları, Ankara.
- Kaynak, M., 2006. *Yeni Dünya Düzeni*, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Kaynak, M.,&Gürses, E., 2008. *Büyük Ortadoğu Projesi*, (17. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kepsutlu, B., 2016. *Amerikanın Ortadoğu Politikası*, 1.baskı, İstanbul: İnkılap Kitap Evi
- Kocabaşoğlu, U., 1989. *Kendi Belgeleriyle Anadoludaki Amerika*, İstanbul: Arba Yayınları.
- Kongar, E., 2002. *Küresel Terör ve Türkiye*, 4.Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Köse, T., 2008. *İran Nükleer Programı ve Orta doğu Siyaseti, Güç dengeleri ve Diplomasinin İmkanları*, 1.baskı Ankara: Seta yayınları.

- Kuloğlu, A.,2010. *Türkiye'nin Stratejik Yeraltı kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi*, Ankara.
- Lewis, B., 1998. *Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği*, Sabah Kitapları.
- Memiş, E., 2002. *Kaynayan Kazan Orta Doğu*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Meriç, C., 1980. *Kırk Ambar*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Onay, Y., 2003. *Neden Irak*, Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Oran, B., 2001. *Dönemin Bilançosu" Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt.I, İstanbul: İletişim Yayınları
- Önal, B., 2010. *Türkiye-Amerika İlişkilerinde Clinton Faktörü*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Özdağ, Ü., 2007. *Kerkük, Irak, Ortadoğu Ve Ötesi*, İstanbul
- Özey, R., 1997. *Dünya Denkleminde Ortadoğu-Ülkeler,İnsanlar,Sorunlar*, 2.Baskı, İstanbul
- Özkan, R., 1996. *Dış Politika-Dış Kapının Dış Mandalı*, İstanbul: Çınar Yayınları
- Öztürk M., Sarıkaya, Y., 2005. *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Ankara: Platin yayınları
- Sander, O., 2002. *Siyasi Tarih: 1918–1994*, 10.baskı, İmge Kitapevi
- Sandıklı, A., 2006. *Küresel Gelişmeler, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Yansımaları*, İstanbul: Tasam yayınları
- Sümer, G., 2008. *Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü*
- Şafak, H., 2006. *Büyük Orta Doğu Projesi: İsrail'in İmporatorluk Planı*, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Şahin, M.,Taştekin, M., 2006. *II. Körfez Savaşı*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- T.C Anadolu Üniversitesi Yayını,2013. No:3035, Orta Doğu da Siyaset 1.Baskı
Eskişehir

T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, 2609, Amerikan Dış Politikası, Editör Ramazan Gözen S:170-171

Taylor, R., 2000. *İsrail'in Doğuşu 1847-1947 Siyonist Diplomasininin Analizi*, 1.Baskı, İstanbul: Pınar yayınevi.

Tekkaya, D., 2007. *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'nin Konumu*, Ankara

Turan, Ö., 2002. *Avrasya'da Misyonerlik, Türkistan Araştırmaları Dizisi*, 6, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Turan, Ö., 2002. *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul: Yaydağ yayınları.

Turan, Ö., 2003. *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Orta Doğu*, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Yayını.

Türel, Y., 2011. *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, 3.Baskı, Ankara: Barış Kitap.

Türksoy, S., 2010. *Ölüm bataklığı Ortadoğu: Bedelin Kanla Ödendiği Topraklar*, 1.Baskı, İstanbul: Kariyer yayıncılık.

Uslubaş, F.,2005. *İmparatorlukların Bataklığı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları*, İstanbul.

Uslubaş, F., 2005. *Küresel Terör, Afganistan, BOP, ABD; İmparatorlukların Bataklığı*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Ülger, İ., 2002. *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu*, 1.Baskı, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Yavuz, T., 2006. *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları.

Yayla, Y., 1991. *Anayasa*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt: III.

Yevgin, D., 2003. *Petrol*, (Çev.Kamuran Tuncay), 3.Baskı, İstanbul

Yevgin, D., 2007. *Petrol-Para ve Güç çatışmasının Epik Öyküsü*, Çeviri: Kamuran Yıldız, İstanbul: İş bankası Yayınları

Yıldız, Y.,1993. *Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm*, İstanbul: Bağlam yayınları.

Yıldız, Y., 2000. *Global Stratejide Ortadoğu*, İstanbul: Der Yayınları.

Yılmaz, T., 2004.*Uluslararası Politikada Ortadoğu- Birinci Dünya Savaşından 2000'e*,
Ankara: Akçağ Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Akdemir, E., 2007.Amerikanın Ortadoğu Politikasının şekillenmesinde Düşünce
Kuruluşlarının Rolü, USAK yayınları (C2) s.8

Akgün, B., 2003. Amerika'nın Yeni Dünya Vizyonu Ya Da Yaklaşan Küresel Anarşi,
Stratejik Analiz Dergisi, (Sayı:37), s.82.

Ataç, K.K., 2006. ABD'nin Ortadoğu Politikası: Son Gelişmeler Işığında Suriye
Örneği, Ankara s. 35

- Akman, H.,2013. ABD'nin Orta doğu politikaları ve Türk Dış Politikasına Etkileri, *Doktora tezi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi S:69
- Bağcı, H., 1998. Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Işığında Türk Dış Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Sayısı, C. II*, Ankara.
- Berger, R.,& Carlucci, C., 2003. U.S. Grand Strategy In The Middle East, *The Wall Street Journal Thursday, June 5, 2003*,.
- Bıyıklı, M.,2007. Bir Merkez Dünya olarak Afri Avrasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Ortadoğu, *Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı:10*, Ankara, s. 49
- Cöhce, S., 2000. Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Orta Doğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler, *Gazi Akademik Bakış, Sayı 2*, s. 67
- Karakoç, E., 2004. Tarihsel Gelişim Sürecinde Türkiye-Suriye İlişkileri, *IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*, Fırat Üniversitesi Yayınları, s. 445
- Sarı, E., 2010. Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikasına Etkileri. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.181
- Bağcı, H.,& Sinkaya, B., 2006. Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi. *Akademik Ortadoğu*. 1(1): 21-23.
- Kona, G., 2004. Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8)*, s. 117.
- Kona, G.,2003. Yeni Orta Doğu, *Görüş Dergisi, Sayı 55*,(54) s. 18.
- Özkoç, Ö.,2009. Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu, *A. Ü. S. B. F. Dergisi*, (64), (3),s. 176.
- Öztürk, O.,2005. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Yorum Dergisi, Sayı: 3*, s.6
- Pappe, I., 2009. Ortadoğu'yu Anlamak, Gül, A.(Çev.), *Ntv yayınları*, s.19
- Demirkıran, Ö., 2005. Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri, *Yüksek lisans tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, s. 123.

- Dorel, G., 2007. Amerika İmparatorluğunun Atlası, *NTV Yayınları* S:50
- Dumanlı, C., 2006. Afganistan’da Asıl Savaş Yeni Başlıyor, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, **Sayı:120**, s.12
- Dilek, S., 2007. ABD Irak’ta Çıkış Arıyor, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, **Sayı:133**, s.12.
- Efegil, E., 2003. Washington’un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye, *Avrasya Dosyası*, **cilt:6**, Sayı:2
- Doğan, G., & Durgun, B., 2012. Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. **1(15)**, 62-73.
- Dursun, D., 2010. Ortadoğunun Ekonomik, Sosyaal ve Siyasi Yapı Özellikleri Üzerine Genel Tesbitler, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, **0 (50)**, S:1248, Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/891/9955>
- Göngen, M.A., 2014. Arap Baharı Karşısında ABD’nin Tutumu, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. **33**, 2-14.
- Güler, Y., 2005. Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914), *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, **Cilt 6, Sayı 1**, s. 232
- Erkmen, S., 2001. Terörizmin Yeni Miladı, *Stratejik Analiz Dergisi*, **Sayı:18**, s.5.
- Erkmen, S., 2006. Irak Nereye, *Stratejik Analiz Dergisi*, **Sayı:69**, s.16.
- Erol, S., 2001. Afganistan Sorunundaki Kilit Güç: Afganistan İslam Devleti Askeri Konseyi ya da Nam-ı Diğer Kuzey İttifakı”, *Stratejik Analiz Dergisi*, **Sayı:18**, s.33.
- Taşhan, S., 2006. Year End Thoughts on Turkey’s Foreign Policy Issues, *Dış Politika*, **sayı 1 – 2** 2006, s.8
- Özey, R., 1997. Jeopolitik Açından Akdeniz’i İkiye Ayıran Ülke: Tunus, *Altınoluk Dergisi*, **sayı 137**, s.19
- Kirişçi, K., 2000. Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya Türk-Amerikan İlişkileri: Reelpolitik Ötesi Genişlemesi, *Avrasya Dosyası*, **cilt:6, Sayı:2**, s.86

- Erdoğan, D., 2012. Amerikalı Protestan Misyonerlerin Raporlarında İzmir İstasyonu'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri (1820-1900)", *Karadeniz Araştırmaları*, **Sayı 33**, s. 98
- Sarı, H., 2014. Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve 'Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri*, **8(16)** S.182- 206.
- Huntington, P., 1993. The Clash Of Civilizations?, *Foreign Affairs*, **Vol. 72**, No. 3,
- Manisalı, E., 2003. Amerika Kendi Gölgesi ile Savaşan Dev, Cumhuriyet Gazetesi, 21,s.11.
- Telatar, G., 2012. Barack Obama'nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması Misyonu, *Alternatif Politika*. **4(1)**, 55-70.
- Dış Haberler Servisi, Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ekim 2001, s.7. Dalga Dalga Bombardıman,
- The Economist Intelligence Unit, Oman/Country Profile 2002, London, 2002, s.7
- Halatçı, Ü., 2006. 11 Eylül Terörist Saldırıları Ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*. **2(7)**: 81.
- Dilip, H., 1996. Dictionary of the Middle East, *Macmillan Press*, s. 195

Diğer Yayınlar

- Beyatlı, A., ABD'nin Irak'ı İşgalinin Bölge Ülkelerine Etkisi", KÖKSAV e-bülten, http://www.koksav.org.tr/ebulten/eyl-ek-kas2008/081127_kok_hk-abeyatli.pdf, (19.04.2010).
- Beverly, E., 2006. Contemporary Politics in the Middle East, Cambridge, s.244
- Chomsky, N., 2002. Amerikan Müdahaleciliği, Aram Yayıncılık
- Cordesman, ve Burke, 2004
- Çelik, S., Gürtüna, A., 2005. Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Etkileri, *Global Strateji*

Deniz 2012: 363-364

Donnelly 2004

Fendoğlu, T., 2002. “Amerika Birleşik Devletlerinin Misyonerleri ve Osmanlı Devleti”,
Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Editörler: H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim,
Koca, C. XIV, ss. 189-196

Girdner, J., 2008. U.S.A And The New Middle East. India: Gyan Publishing House. 182

Gökbaş, S., Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde ‘Güvenlik’ Algısı,
<http://www.stratejikongoru.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf>, (19.04.2010).

Günel, A., Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, <http://eab.ege.edu.tr/pdf-M15.pdf>,
(30.03.2018).

Güranlı, 2004, s.6

Harari, M., Government and Politics of the Middle East, American Association for
Middle East Studies, New Jersey, 1962 s.168

Howart, N., “The United States and The Middle East”, The Middle East in World
Politics, New York, 1974, s.116

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-basarili-oldu-mu> erişim tarihi
03.04.2018)

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040113_isaf.shtml, (20.12.2009)

<http://www.dunyabulteni.net/dunya/349201/arap-bahari-ulkeleri-bugun-ne-durumda>
ulaşma tarihi 02.04.2018

<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national>(21.07.2009).

<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/> (18.12.2009).

International Marketing Data and Statistics 2001, London, Euramonitor, 2000, s.96.

Kararın tam metni için bk. <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm>

Kissenger, H., 2000. Years of Renewal, Easton Press, New York

Lefler, P., 2004. Bush’un Dış Politikası,” Foreign Policy, Türkiye Baskısı, 30, ss. 10-16.

Pamie, N., 2006. Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri" Türkiye'nin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu, İstanbul, Harp Akademileri

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, "Türkiye İle ABD Arasında Büyük Pazarlık", <http://www.turksae.com>, (23.04.2010).

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Kars'ta doğdu. İlk-Orta-Lise tahsilini Kars-Susuz İlçesinde tamamladı.

Üniversiteyi Hacettepe Üniversitesi Beslenme ve Diyetetik Bölümünde tamamladıktan sonra özel bir şirketin İnsan Kaynaklarında Yiyecek İçecek Sorumlusu olarak Diyetisyenliğe başladı. Bu süre içinde Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde Lisans Eğitimini 2003 yılında tamamladı. 2015 Yılında AÖF Yönetim ve Organizasyon Fakültesi Spor Yönetimi Ön Lisans Eğitimini tamamladı.

2015 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Başlamış olduğu Yüksek Lisans tezini 2018 yılında tamamladı.

Evli ve 2 çocuk babasıdır.

